P 478

Р 478

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 22526.

КАПЕТАНОВА ЋЕРКА.

ОДЪ

А. ПУШКИНА.

ИЗДАО

МИЛОШЪ ПОПОВИЋЪ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

У БЕОГРАДУ,

Словима кнежеско-српске Печатње.

1849.

Глава I.

Сержантъ Гвардіи.

Былъ бы гвардіи онъ завтра жъ капитанъ.
— Того не надобно: пусть въ арміи послужитъ.
Изрядно сказано! Пускай его потужитъ . . . .
. . . . . .
Да кто его отецъ?

Княжнинъ.

Отацъ мой Андрія Петровићъ Гриневъ служіо є у младости своіой подъ грофомъ Минихомъ, и као првый маіоръ оставіо є службу 17.. године. Одъ тога времена живіо є на своме Симбирскомъ добру, и ту є Авдоту Василѣвну Ю., єдногъ убогогъ дворанина кћерь, себи за жену узео. Съ ньомъ є деветоро дѣце родіо. Сва моя браћа и сестре помру у младости. Я самъ быо у полкъ семеновскій за сержанта уписанъ, и то изъ милости маіора гвардіе, кнеза Б., поизблизу сродника нашегъ. Држали су ме на допусту, докъ науке не свршимъ. Мы, у оно време, нисмо се по данашнѣмъ обичаю воспитавали. У петой години мога узраста добыемъ за наставника Савельића, мужа честна и трезвена. Подъ нѣговымъ надзиранѣмъ научіо самъ до дванаесте моє године руски читати и писати и о свойствима брзога хрта веома добро судити. У то време доведе ми отацъ изъ Москве Француза, мусѣ Бопра, за учителя, кога є осимъ плате у новцу, у кући єломъ и пићемъ издржавао. Овай се Савельићу ни мало не допадне. — „Хвала Богу“ — говоріо є онъ у себи — „дѣте є умивено, очешљано и наранѣно. Каква є дакле нужда да господинъ излишно троши новце на мусѣ, као да нема у насъ и наши способны людій!“

Бопре правіо є у отачаству своме пароке, после био є војникъ у Пруской, најпосле дође у Русію pour être outchitel, веома слабо познаваюћи пита ове рѣчи значе. Онъ є био доста добаръ, но вѣтренястъ и неупутанъ до крајности. Главна слабость нѣгова была є страсть къ прекрасномъ полу, и често є за свою нѣжность награђиванъ бивао туркањемъ, одъ чега є уздисао често по васъ данъ. При томъ (као што се онъ изражавао) ніє (нашки говорећи) ни на чаше мрзіо. Но будући се кодъ насъ вино само о ужини употреблявало, и то у бокалићима, коіомъ приликомъ и учитель ніє се обилазіо, то се мой Бопре врло навикне на руско наливанѣ, и већъ є наше вино више цѣнити почео одъ вина отачаства свога, доказујући, да є болѣ и полезніе за желудацъ. Мы се брзо познамо; и ма да є онъ по писменомъ уговору обвезанъ био *француском и нѣмачком взыку и другима наукама* мене наставляти; то є онъ опетъ воліо одъ мене руски учити коекако брбляти — и тако свакій одъ насъ занимао се своимъ посломъ. Мы смо живили као єдна душа. Другогъ ментора я нисамь ни желіо. Но на скоро насъ судба растави, и ево каквымъ начиномъ.

У насъ су быле двѣ дѣвойке у служби. Праля є была дебела и по образима бубульичава и звала се Палашка, а станарица была є мало мршавія и звала се Акулька. Обадвѣ ове у єдно време падну предъ матерь мою на колѣна, и стану се съ плачемъ на мусѣ тужити, како є њи преваріо. Матери ова мусѣва шала ніє была повольна, и зато га отцу одма обтужи. Кодъ нѣга парница ніє за дуго траяла. Онъ одма канайлыю Француза позове къ себи. Кажу му да мусѣ уроке мени предае. Отацъ дође у мою собу. У то є време Бопре на постельи у сну невинности спавао. Я самь се съ посломъ занимао. Треба знати да є отацъ мой земльовидъ (мапу) дао изъ Москве за мене донети. Ова є высила о зиду безъ икаковогъ употребљења, и мене є ширином и добротомъ артіе одавна єднла. Я наумимъ одъ нѣ змай начиннти, и спаванѣмъ Бопра ползуемъ се и латимъ се посла. У само то тренуће, кадъ самь я одъ предградія добре надежде змаю репъ правіо, уће

отацъ у собу. Видећи моя у земљописаню упражнења, повуче ме добро за уво, после оде къ Бопру, сасвимъ безобзирно пробуди га и добро изгрди. Бопре смућенъ хотѣо є устати но ніє могао: несрећный Француз као мртавъ опіо се био. Седамъ пытаня єданъ одговоръ. Отацъ га најпосле счепа за вратъ и съ постелѣ дигне, на врата истура, и тай данъ, на неописану радость Савељића, протера га изъ двора. И съ тимъ се момъ воспытаніо край учини.

Я самъ живіо сасвимъ у слободи, хватао самъ голубове, и съ дворскомъ дѣцомъ сиграо самъ се. Међутимъ проће мени шестнаєсть година. Тада се судба моя промѣни.

Єданпутъ у єсень кувала є мати моя у куйни медовину, и я облизиваюћи се гледао самъ на кипећу пѣну. Отацъ є сѣдіо кодъ прозора, и читао є придворный календаръ, кои є сваке године добывао. Књига та имала є на нѣга увѣкъ великій упливъ: нигда є ніє читао безъ особитога учестія, и читанѣ то свагда є у нѣму удивително волнованѣ жучи производило. Мати, све нѣгове наваде и обичає на паметь знаюћи, свагда є гледала, како ће ту несрећну књигу тако забацити, да му она више пута за цѣо мѣсецъ дана на очи изилазила ніє. Зато, кадъ бы є онъ кадъ случайно нашао, држао бы є по више сатій у рукама. Тада пакъ случайно нашавши є кодъ прозора и читаюћи є, слегао є кадкадъ раменима, и ово є полагано повторавао: „Ђенералъ-поручикъ!.. Онъ є био сержантъ у моіой роти!.. Оба руска ордена кавалѣръ!.. А одкадъ смо мы?“... Најпосле баци календаръ и пусти се у мысли, коє ништа добро предсказивале нису.

У томъ окрене се матери: „Авдото Василѣвна, колико є Петру година?“

— Сада му є прошло седамнаєстъ, — одговори мати. Пера се родіо те исте године, кадъ є оћоравила тетка Наста Герасимовна, и кадъ є іошть...

„Добро“ — рече отацъ — „садъ є за службу. Већъ онъ трчи за дѣвойкама и хвата голубиће.“

Мысао, да ће се са мномъ скоро растати, тако порази матерь мою, да є она варячу у кастролу испустила, а да іой сузе по образу потеку. Напро-

тивъ пакъ тешко є мою радость описати. Мысао о служби сливала се у мени съ мыслима о слободи и о удовольству петрбуржкогъ живота. Я самъ себи уображавао, да самъ већъ официръ гвардіе, и мыслио самъ, да за човѣка веће среће нема.

Отацъ мой ніе радо промѣньивао своя намѣреня, и съ тима нигда одлагао ніе. Данъ одлазка мога буде одређенъ. Кадъ се сумрачакъ хватао, яви отацъ, да намѣрава момъ будућемъ начелнику писати, и искао є перо и артіе.

„Андрія Петровићу“ — рече мати — „поздрави и одъ моє стране Б.; я се надамъ да ће онъ Перу нашегъ милостиво примити.“

— Кога да поздравимъ! — одговори мой отацъ намрштенъ. У каквомъ ћу послу я кнезу Б. писати?

„Нуто, та казао си да ћешъ писати начелнику Периномъ.“

— Но, па шта ћешъ съ тимъ?

„Та начелникъ є Перинъ кнезъ Б. Знашъ, Пера є записанъ у семеновскій полкъ.“

— Записанъ! Шта я маримъ, што є онъ записанъ? Петаръ неће у Петрбургъ ићи. Шта ће научити, служећи у Петрбургу? Скитати се и невалялымъ быти. Не, нека онъ иде у войну, нека мало ознои кркаче, нека се нагута прашине, нека буде правый войникъ, а не безпосличаръ кодъ гвардіе! Гдѣ є ићговъ путный листъ? Дай га овамо.

Мати донесе мой путный листъ, кои є досадъ у кутіи заєдно съ моюмъ крзницомъ чувала, и пружи га отцу дрћућомъ рукомъ. Отацъ га съ пажньомъ прочита, метне га предъ себе на трапезу, па почне писати.

Мене є любопытство морило. Куда ће отацъ са мномъ, заръ неће у Петрбургъ? Я писамъ ока скидао съ пера, коє се у отчинимъ рукама доста брзо кретало. Найпосле онъ сврши, запечати, метне га у єданъ свежань съ путнымъ листомъ заєдно, скине наочари, зовне ме къ себи и рече: „Ево писмо на Андрію Карловића Р., могъ старогъ побратима и друга. Ты ћешъ ићи у Оренбургъ и служићешъ подъ ићговомъ командомъ.“

И тако се уєданпутъ све сяйне моє надежде сруше! У мѣсто веселогъ петрбуржкогъ живота очекиваше мене чама и ядикованѣ у глувой и удалѣной пустиньи. Служба, о коіой самъ у єдно време съ найвећимъ васторгомъ мысліо, указа ми се као найвећа несрећа. Но отцу противна рѣчь ніе се смѣла прословити. Другій данъ у ютру дотеране буду саонице предъ ходникъ, на коя се све потребе за путъ натоваре. Родительи мои мене су благосиляли. Отацъ ми рече: „Прости Петре. Служи вѣрно, коме се закунешъ, старѣшине слушай, ньину благонаклоность чувай, на службу се не намећи, одъ службе се не извлачи, и опомени се пословице: Чувай одѣло докъ є ново, а часть докъ си младъ.“ Мати у сузама свѣтовала ме є да здравлѣ чувамъ, а Савельиѣу є наручивала да пази на мене. Обуку ме у зечію ћурдію, а преко нѣ у лисичію бунду. Я са Савельиѣемъ сѣднемъ на саонице, и кренемъ се на путъ, ронећи сузе.

То вече дођемо у Симбирскъ, гдѣ смо купуюћи потребне ствари, коє су Савельиѣу наручене быле, єданъ данъ пробавити морали. Савельиѣъ у ютру оде за своимъ посломъ. Я останемъ у гостіоници, гдѣ самъ за неко време съ прозора на неуредне улице гледао. Кадъ ми се то досади, изиѣемъ изъ собе, пођемъ по ходнику, тамо и амо, и одемъ у биліярницу, гдѣ застанемъ двоицу на биліяру. Єданъ одъ ньи быяше бояринъ, око 35 година, высокъ, црноманястъ и бркатъ, у кафтану, съ дакомъ у руци и съ луломъ у зуби. Другій є быо маркеръ, и бояринъ се съ ньиме играо, кои при свакомъ краю игре по єдну чашу водке испити и кадъ онай изгуби, овай четвероношке подъ биліяръ по новце ићи мораше. Я самъ гледао како се они играю. Што є дуже игра траяла, тимъ се чешће четвероношке по новце ишло, докъ найпосле маркеръ подъ биліяромъ не оста. Бояринъ изговори надъ ньимъ неколико ошгры рѣчій у виду надгробнога слова, и понуди мене да играмъ кою партію. Я му кажемъ да не знамъ. Онъ погледи на мене као са некимъ сажалѣнѣемъ; но мы смо се опетъ зато и далѣ разговарали. Я самъ дознао, да се онъ зове Иванъ Ивановиѣъ Зуринъ, да є ритмайсторъ * *

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА У БЕОГРАДУ

хусарскога полка и да се налази у Симбирску рекруте примаюћи, и ту у гостіоници пребыва. Зуринъ позове мене, да съ ньимъ ручамъ, што му є Богъ дао, солдатски. Я на то пристанемъ. Мы смо сѣли за трапезу. Зуринъ є піо много, а нудіо є и мене, говорећи, да треба на службу привикавати се, онъ ми приповѣди неколико войнички анекдота, на коє самь се я и одвише смѣяо, и мы као найвећи пріятельи иза трапезе устанемо. Тада ме позове да ме учи биліяра играти. „То є“ — говораше онъ — „необходно потребно за нашегъ свакогъ брата, кои се у служби налази. На путу, на примѣръ, доћешъ у мало какво мѣсто; чимъ ћешъ се забавляти? Не можешъ быти Чивутинъ, да новце котишъ. По невольи отидешъ у гостіоницу и ту се играшъ биліяра; и зато треба знати играти!“ Я рѣчма Зурина будемъ убѣђенъ и съ найвећимъ прилѣжанѣмъ почнемъ учити. Зуринъ є мене ободравао, дивіо се момъ брзомъ успѣху, и после неколико урока, понуди ме да играмо на новце, партію на єданъ само грошъ, не добытка ради, но само да се бадава не играмо, коє є по нѣговима рѣчма само поганый обичай. Я се и на то склонимъ. Зуринъ заповѣди пунча донети, повтораваюћи, да се треба на службу привикавати; а безъ пунча шта є служба! Я самь нѣга слушао. Међутимъ игра се наша продужавала. Што самь я чешће гуцкао изъ моє чаше, то самь све одважніи бывао. Варнице су ми изъ очію сѣвале, я самь се распальивао, псовао самь маркера, кои є Богъ зна како брояо, одъ часа на часъ умножавао самь партіе, єднымъ словомъ — я самь се владао као младићъ, кои є сасвимъ слободанъ и ни одъ кога не завысећій. Зуринъ погледи на сатъ, остави даку, и да ми на знанѣ, да самь проиграо сто рубаля. То мене ніе здраво ожалостило. Новци мои быяху кодъ Савельића. Я се почнемъ извинявати Зуринъ ме предвари: „Молимъ! Немойте се бринути. Я могу и почекати, а садъ да идемо къ Аринушки.“

Шта ћете рећи? Данасъ самь данъ провео тако исто неупутно, као што самь га и започео. Мы смо ужинали кодъ Аринушке. Зуринъ є свакій часъ мене пићемъ нудіо, повтораваюћи, да се треба на службу

привикавати. У полноћи одведе ме Зуринъ у гостіоницу.

Савельићъ сретне насъ на врати. Онъ уздане, кадъ на мени примѣти несумнѣне знаке усрдія мога къ службѣ. „Шта є то, господине, одъ тебе?“ — рече сажалѣваюћимъ гласомъ. „Гдѣ си се тако накитіо? О Господи! да велика грѣха!“ — Мучи, старый мрмляло! — одговоримъ му я запинюћи; ты си заиста піянъ, — иди испавай се . . . . . а мене се окани.

Сутраданъ кадъ се пробудимъ, осѣтимъ да ме глава боли, и съ грозомъ опоменемъ се синоћнѣгъ догађая. Мене у мыслима моима Савельићъ поремети. Онъ дошавши къ мени донесе ми чашу чая и рече вртећи главомъ: „Рано Петре Андрієвићу! — рано си се почео опіяти. На кога си се изметнуо? Ни отацъ, ни дѣдъ твой нису были піянци, а о матери ни рѣчи прословити не треба, коя осимъ кваса нигда друго пиће окусила ніе. А ко є свему томе кривъ? Проклетый мусѣ. Тако є то, кадъ се наклоность Антипѣвне тражи: „Мадамъ! же ву при водке.“ Ето и теби же ву при! Но бадава є было говорити: пасіи сынъ, добру те є научіо. Заръ є старый господинъ морао битангу у кућу довести? Заръ ніе было у насъ честиты людій!“

Я самъ се стыдіо. Я се къ зиду окренемъ и речемъ му: — Савельићу! я чая нећу, изићи на полѣ. — Но Савельићъ то нехтѣ учинити. Онъ ми стане проповѣдати, и я га пазльиво морадо слушати. „Видишъ ли Петре Андрієвићу! шта піянченѣ чини. И глава те боли, и єсти ти се неће. Човѣкъ, кои се опіе, ни за што ніе . . . . Садъ да ти є да испіешъ єдну чашу расола, то бы ти болѣ мамурлукъ истерало, него ма какова медицина.“

У тай часъ доће дѣчко єданъ, и преда ми писмо одъ И. И. Зурина. Одпечатимъ га и прочитамъ слѣдующе рѣчи:

„Любезный Петре Андрієвићу, имайте любавь послати ми по момъ дѣчку сто рубаля, коє сте ми се синоћъ задужили. Мени є новацъ врло потребанъ.

На службы готовъ
Иванъ Ив. Зуринъ.“

Шта ће се садъ радити? мисліо самъ у себи. Я се учинимъ, као да за то ништа и не маримъ, окренемъ се къ Савельићу, кои є *и на мов новце и на мов рубине, и на моя дѣла пазіо,* и речемъ му: — Савельићу! подайте томъ дѣчку сто рубаля. — „Како! зашто?“ запыта изумлѣнъ Савельићъ. — Толико самъ му дужанъ — одговоримъ я колико се могло съ ладности. „Дужанъ!“ повтори Савельићъ све у веће изумлѣнѣ долазећи — „а кадъ си се, господине мой, могао нѣму задужити? То ніє мала стварь! Шта ти драго, господине, я новаца не дамъ.“

Помыслимъ, ако садъ у овомъ одсудномъ часу не надговоримъ мога упорнога старца, да ћу се у послѣдующе време тешко нѣму противити моћи, и зато гордо погледимъ на нѣга и речемъ му: — Я самъ твой господаръ, а ты си мой слуга. Новци су мои. Я самъ ій проиграо, зато, што самъ тако хотѣо. А тебе савѣтуємъ, да не мудруєшъ, но да чинишъ оно, што ти се заповѣда.

Савельићъ тако є био моима рѣчма пораженъ, да се плѣсну рукама и читаво окаменіо. Шта стоишъ! — викнемъ я срдито. Савельићъ се заплаче. „Господине Петре Андрієвићу“ — проговори дркћућимъ гласомъ — „немой ме жалости морити. Свѣте мой милый! послушай мене старца, напиши томъ айдуку, да си се ты шаліо, и да мы немамо толико новаца. Сто рубаля! Боже мой милостивый! Кажи му, да су теби родительи твои на новце играти забранили, да ты само на орахе играти смѣшъ“ . . . . Платити се мора — проговоримъ я строго — подай таки новце — или ћу те садъ за шію.

Савельићъ съ дубокомъ жалости погледи на мене, и оде по новце. Я самъ жаліо бѣдногъ старца, но я самъ хотѣо доказати, да самъ я слободанъ и да више нисамъ дѣте. Новци се пошлю Зурину. Савельићъ ускори мене изъ проклете гостіонице извести. Опъ ми яви, да су коньи упрегнути. Съ неспокойномъ савѣсти и ћутећимъ каянѣмъ изиђемъ я изъ Симбирска, не опростивши се съ моимъ учителѣмъ и не надаюћи се да ћу се съ ньимъ игдѣ кадгодъ видѣти.

Глава II.

Калаузъ.

Сторона ль моя, старонушка,
Сторона незнакомая!
Что не самъ ли я на тебя нашелъ,
Что не добрый ли да меня конь завезъ:
Завезла меня, добраго молодца,
Прыткость, добрость молодецкая
И хмѣлинушка кобацкая.

Старинска пѣсма.

Размышляваня моя на путу нису была за мене найпріятнія. Новацъ, кои самъ на биліяру проиграо, ніе быо маленъ. Я самъ морао у души моіой признати, да самъ у симбирскомъ гостилнику глупость мою показао, и осећао самъ да самъ Савельића увредіо. Све є то мене мучило. Старацъ смућенъ сѣдіо є до мене. Онъ є кадкадъ прокашљивао, окрећући лице своє непрестано одъ мене. Я самъ желіо одма се съ њимъ помирити, но нисамъ знао како ћу почети. Найпосле речемъ му: Но, но Савельићу, треба да се помиримо, я самъ кривъ; видимъ и самъ да самъ кривъ. Я самъ се синоћъ разсрдіо и тебе самъ напрасно увредіо. Обећавамъ ти се, да ћу се у напредакъ паметніе владати и тебе слушати. Но, не срди се; помиримо се.“

— Ахъ, бачушко Петре Андрієвићу —! — одговори онъ съ дубокимъ уздисаємъ. Срдимъ се я самъ на себе; я самъ свему кривъ. Зашто самъ те сама у гостіоници оставіо. Али шта знамъ радити? Грѣхъ є учињенъ. Хотѣо самъ походити звонарку, видити се съ кумомъ. Тако є то: задржа се кодъ куме, засѣ подъ звонаромъ. Несре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ћа є то за мене велика. Како ћу изићи на очи господину? Шта ће онъ рећи, кадъ дозна да му дѣте піє и игра?

Да бы самъ утѣшіо бѣдногъ Савельића, обећамъ му се да у напредакъ безъ нѣговогъ сугласія ни єдну копѣйку потрошити нећу. Онъ се мало по мало умири, но опетъ є іошт у себи кадкадъ вртећи главомъ поговарао: „Сто рубаля; є ли то мала стварь!“

Я самъ се приближавао къ мѣсту мога опредѣлења. Около мене простирале су се печалне пустинѣ, изпресѣдане брежульцима и яругама. Све є снѣгомъ покривено было. Сунце є сѣдало. Саонице су наше ишле по узкомъ путу, или болѣ трагомъ, кога су селянске саонице направиле. Кочіяшъ стане наєданпутъ погледати на страну, и найпосле, скинувши капу, окрене се къ мени и рече: „Милостивый господине, не бы ли изволѣли да се вратимо?“

— А зашто?

„Време ніє найболѣ: вѣтаръ се подиже; видите, како се снѣгъ сметава.“

— Па шта є то?

„А видите ли шта є тамо?“ (кочіяшъ показиваше камџіомъ на истокъ.)

— Я ништа друго не видимъ окромъ бѣлу пустињу и чисто небо.

„А онамо — онамо: онай облачакъ.“

И я опазимъ на краю неба єданъ малый облачакъ, кои самъ съ почетка за удалѣный брежулякъ сматрао. Кочіяшъ ми каже, да тай облачакъ буру предсказує.

Я самъ слушао о тамошньимъ сметовнма, и знао самъ, да су читаве караване завеявали. Савельићъ ме є као и кочіяшъ свѣтовао, да се вратимо. Но мени се чиняше, да є вѣтаръ слабъ, и надао самъ се да ћу благовремено до прве штаціе стићи, па зато заповѣдимъ брже терати.

Кочіяшъ потера болѣ; но све є на истокъ погледао. Коньи су трчали сложно. Вѣтаръ међутимъ све є силніе дувао. Облачакъ се преобрати у бѣлый градъ, кои се све већма подизао, растао, и постепено небо облегао. Пролеташе ситный снѣгъ

— а наєданпутъ страшанъ се спусти. Вѣтаръ зарикне; мећава се направи. У єдномъ се магновеню тамно небо смѣшало са снѣжнымъ моремъ. Све є изчезло. „Но, милоствый господине“ — викне кочіяшъ — „несрећа: ето мећаве!“

Я извиримъ изъ саоница, свуда се виђаше віоръ и помрчина. Вѣтаръ є тако свирѣпо звиждао, као да се напео. Снѣгъ є засипао мене и Савельића, коньи су милили и скоро стали. „Што не терашъ болѣ?“ запытамъ кочіяша. — Како ћу терати? — одговори онъ, слазећи доле; — не знамо и тако куда идемо, пута нема а магла є у наоколо. — Я га почнемъ псовати. Савельићъ га є браніо. „Болѣ бы было да я слушао нисамь,“ — говоріо є кочіяшъ срдито, — „да самь се натрагъ вратіо на конакъ, напіо бы се чая, одмарао бы се до у ютру, бура бы се утишала, па бы се онда далѣ кренули. А куда намъ се хити. Вальда у сватове!“ — Савельићъ є ћутао. Учинити се ніе могло ништа. Снѣгъ є здраво падао. Око саоница нагомилао се сметъ. Кочіяшъ є ходао око саоница, одъ муке є намѣштао на коньма амове. Савельићъ є извиривао, я на све стране погледао, надаюћи се да ћу видѣти знакъ какве кућице или пута, но ништа се ніе могло разликовати окромъ силны сметова . . . . . Наєданпутъ опазимъ нешто црно: „Ей, кочіяшу!“ — викнемъ, „гле шта се оно тамо црни?“ Кочіяшъ стане разгледати. — „А Богъ зна, милостивый господине“ — рече онъ посаћуюћи се на своє мѣсто, — „возъ ли є, шта ли є, дрво ли є шта ли є, а чини ми се да се миче. Мора быти или вукъ или човѣкъ.“

Я му реко да држи управо на незнаный предметъ, кои у истый махъ нама на сусрѣтъ крећати се стаде. За два минута састанемо се съ човѣкомъ. „Ей, добрый човѣче!“ — викне му кочіяшъ. „Казуй, знашъ ли гдѣ є путъ?“ — Путъ є овдѣ, я стоимъ на утренику, одговори путникъ, па шта ћешъ зато?

Послушай чичо — речемъ му я, познаєшъ ли ты овай предѣлъ? Можешъ ли ме до каквогъ конака одвести?

„Мени є предѣлъ познатъ“— одговори путникъ. — „Хвала Богу, може се по нѣму путовати и пре-

ко и уздужъ. Но видите ли вы каква є то мећава: како веявица затрпава путъ. Болѣ постойте мало овдѣ, причекайте докъ се мећава утиша и небо очисти. Тада ћемо путъ по звѣздама наћи.“ Рѣчи путника мене ободре. Я самъ се већъ рѣшіо, предаваюћи се вольи Божіой, у пустиньи преноћити, кадъ путникъ брзо до кочіяша на саонице сѣдне и рѣче му: „Но, хвала Богу, конакъ ніе далеко, држи право, и потерай болѣ.“ — А куда знамъ право? рече кочіяшъ забринутъ. — Заръ ты не видишъ путъ? Не брини се рече путникъ; коньи су туђи, а хамови нису твои, потерай болѣ, не стой. — Мени се учини да кочіяшъ право има. „А зашто — мыслишъ ты — да конакъ ніе далеко?“ — Зато, што се вѣтаръ одтуда утишао — одговори путникъ, — и што чуємъ гдѣ пси лаю, крчма є близу. — Разсуђенѣ и танкость слуха нѣговогъ мене у изумлѣнѣ доведе. Я заповѣдимъ кочіяшу да тера. Коньи су по дубокомъ снѣгу полагано милили. Саонице су се тихо крећале, часъ изъ прта изилазећи а часъ у прътъ враћаюћи се, залюлюћи се часъ на єдну часъ на другу страну. Ово є наличило пловеню галіе по бурномъ мору. Савельићъ, додиркуюћи често у моє бокове, уздисао є. Я навучемъ капу на очи, замотамъ се у бунду, задремамъ, и заспимъ.

Я самъ тада сневао, што нигда заборавити не могу, и у чему до данашнѣгъ дана неко пророштво налазимъ, кадъ съ тимъ догађає живота мога сравнимъ. Читатель ће извинити мене; єрбо ће вѣроятно по искуству знати, да є природно човѣку предавати се суєвѣрію, не сматраюћи на свеможно презрѣніе предразсуда.

Я самъ се налазіо у томъ стану чуства и душе, гдѣ суштественость, уступаюћи мечтаньима, слива се съ ньима у неяснимъ видѣньима првога сна. Мени се чиняше да бура іоштъ свирѣпствуе, да мы блудимо по снѣжной пустиньи. Наєданпутъ спазимъ врата, и уђемо у господско двориште нашега салаша. У првомъ помышаю бояо самъ се да ће се отацъ на мене срдити, што самъ се безъ нѣговогъ дозволѣня подъ кровъ родительскій вратіо, и тимъ му непослушность мою показао. У страху извиримъ

изъ саоница: и видимъ у дубокой жалости погружену матерь мою предъ мене изилазећу. „Тишће,“ — рече ми — „отацъ ти є на смрть болестанъ, и жели се съ тобомъ опростити.“ Я се ужаснемъ и пођемъ за њомъ. Уђемъ у собу слабо освѣтлѣну, у коіой нађемъ многе люде са жалостнимъ лицима око постелѣ стоєће. Я лагано приступимъ къ постельи, мати дигне завѣсу и рече: „Андрія Петровићу. Пера є дошао, онъ разумѣвши о твоіой болести вратіо се; благослови га.“ Я паднемъ на колѣна и очимов на болнога отца управимъ. Шта ? . . У мѣсто отца мога, видимъ на постельи човѣка съ црномъ брадомъ, весело на мене погледаюћа. Я у незнаню окренемъ се къ матери, и речемъ: Шта то значи? То ніє отацъ? И како ћу я одъ туђегъ човѣка благослова искати? . . . . . Све є то єдно Перо, — одговори ми мати, — то є твой поочимъ, полюби га у руку, и онъ ће тебе благословити.“ . . . Я то нисамь хтѣо учинити. На то онъ скочи, узме сикиру иза леђа, и на све стране замахивати стане. Я хтѣдо бѣжати . . . . но не могъ; соба се напуни мртвима тѣлесима; я запнемъ о єдно мртво тѣло и паднемъ међу крваве лешеве. Страшный онай човѣкъ умилно мене вичући, рече: „Небой се, но оди да те благословимъ.“ . . Страхъ и незнанѣ овлада са мномъ . . . . И у то магновенѣ пробудимъ се; коньи су стаяли; Савельићъ држао є мене за руку, говорећи: „Сиђи се, господине: дошли смо.“

— Гдѣ смо дошли? — запытамъ тареће очи. — „На конакъ. Помози Боже, кадъ смо се видѣли овдѣ. Сиђи се, господине, брже, да се одгрієшъ.“

Я се сиђемъ са саоница. Бура є іоштъ свирѣпствовала, но съ маньомъ силомъ. Помрчина є была така, да се ништа предъ очима видило ніє. Домаћинъ изиђе предъ насъ на врата, држећи фенѣръ у руци, и одводе мене у собу тесну, но доста чисту; лучъ є освѣтлявао. На зиду є висіо рогъ и высока козачка капа.

Домаћинъ родомъ яйцки козакъ, виђаше се човѣкъ око шестдесетъ година, іоштъ здравъ, и бодаръ. Савельићъ донесе за мномъ пивничацъ (Flaschenkeller), заиште ватре, да чай зготови, кои ми се нигда

тако, као садъ, потребанъ учиніо ніе. Домаћинъ оде гледати посла.

— Гдѣ є калаузъ? — запытамь я Савельића. „Ево га, ваше благородіе,“ одговори мени гласъ съ банка. Погледимъ тамо, и видимъ црну браду и два зверкаюћа ока. — Шта брате, прозебао си? — „Како небы прозебао у єдномъ слабомъ гуньцу! Имао самь кожухъ, грѣхота є таити, но синоћъ самь га заложіо у крчми, будући се великомъ мразу надао нисамь.“ Домаћинъ уђе съ кипећимъ самоваромъ. Я пружимъ калаузу єдну чашу чая, и онъ се сиђе съ банка .... Споляшность нѣгова показиваше се мени чудновата. Онъ є могао четрдесетъ година имати, быо є среднѣгъ узраста, мршавъ и широки плећа. У црной брады нѣговой показиваше се гдѣкоя сѣда власъ, очи му се свѣтлише и играше. Лице нѣгово виђаше се доста пріятно, но притворно. Коса му є была подстрижена у наокругъ; на нѣму є старый гунь, и татарске чакшире. Я му поднесемъ чашу чая, но онъ се намршти и одговори ми: „Ваше благородіе, учините ми ту милость — заповѣдите, да се чаша вина за мене донесе; чай ніе наше козачко пиће.“ — Я радо нѣгову желю испунимъ. Домаћинъ му донесе вина, но кадъ у нѣга погледи, рече му: — „Опетъ си намъ дошао! Одъ куда те садъ Богъ донесе?“ — Калаузъ мой намигне, и съ овомъ пословицомъ одговори: „Изъ кавеза самь излетіо, крозъ куделю самь пролетіо, и до васъ самь долетіо, а нико ме ніе устрѣліо, ма да су нишанили на мене. — А како су ваши?“

— Како су наши! — одговори домаћинъ, продужуюћи другозначећій разговоръ. — Синоћъ су звонили, да попадія не вели: попъ є у гостима, ђаволи су на погостби. — „Ћути старче,“ — рече мой сапутникъ, — „ако буде кише, быће и сѣваня, ако буде сѣваня, быће и пуцняве, а садъ, (тада онъ опетъ намигне) обѣси сикиру о зидъ, шумаръ є овдѣ. Ваше благородіе! за ваше здравлѣ!“ — При овима рѣчма узме чашу, прекрсти се, и на душакъ испіе. После поклони се мени и опетъ попне се на банакъ.

Я ништа не мого изъ тогъ айдучкогъ разговора разумѣти, но после самь дознао да су се они о ста-

ню яицке войске, после побуне 1772. године скоро текъ у то време умирене, разговарали.

Савельићу овай њинъ разговоръ ни мало није било поволянъ. Онъ є на њи подозрѣвао и часъ на домаћина часъ на калауза погледао. Крчма, или као што тамо говоре, *уметъ*, налазила се на страни у пустињи, удаљена одъ села, и изгледала є на рабойничко станиште. Но шта смо знали радити? О даљемъ путованю ни помыслити нисмо могли. Безпокойство Савельића мене є врло занимало. Међутимъ я се намѣстимъ спавати, и легнемъ на клупу. Савельићъ се наслони на трапезу. Домаћинъ изиђе наполѣ. Скоро сви у соби захрчу, и я заспимъ као убієнъ.

Кадъ се у ютру доста подоцне пробудимъ, видимъ да се бура утишала. Сунце є сіяло. Снѣгъ свуда по непрегледной пустињи бѣліо се. Коњи су были ухваћени. Я платимъ домаћину, кои є одъ насъ тако умѣрену плату узео, да се Савельићъ по своемъ обичаю съ њимъ погађао ніе, и на синоћный њинъ разговоръ сасвимъ заборавіо быо. Я зовнемъ калауза, благодаримъ му на указаной помоћи, и заповѣдимъ Савельићу, да му єдну полтину — по рублѣ — на водку даде. Савельићъ намргоди се. „Полтину на водку“ — рече онъ — „а зашто? Зато, што си га изволіо у крчму довести? Воля твоя, господине: но мы немамо сувише полтина. Свакомъ на водку давати, па ћемо сами скоро гладовати.“ Я се нисамъ могао са Савельићемъ прети. Новци, по момъ обећаню, налазили су се сасвимъ у нѣговой власти. Мени посве тешко быяше, што не мого благодарити човѣку, кои є мене, ако не изъ несреће, а оно по крайньой мѣри изъ положеня сасвимъ непріятногъ избавіо. Добро, речемъ я ладнокрвно, ако му нећешъ дати полутину, подай му ма што одъ мога одѣла. Онъ є веома слабо одѣвенъ. Подай му мою зечію ћурдію.

„За Бога господине Петре Андрієвићу.“ — рече Савельићъ. „Што ће му твоя зечія ћурдія? Онъ ће ню, псето, у првой меани попити.“

— О томъ, старче, ніе твоя брига — рече мой сапутникъ, попіо я или не. Нѣгово благородіе,

дас ли мени ћурдію съ твои леђа? То є нћгова господска воля, твой посао ніе свађати се, већъ слушати.

„Не боишъ ли се Бога, ты разбойниче!“ — Савельићъ му срдитымъ гласомъ одговори. „Ты виднишъ да дѣте іоштъ ништа не зна; па си га радъ у простоти нћговой оплћнити. Што ће теби господска ћурдія? Ты є на твоя окаяна плећа нећешъ ни навући.“

— Молимъ те немой толико мудровати — речемъ я момъ старцу, овай часъ амо дай ћурдію.

„Владико светый!“ уздане мой Савельићъ — „зечія ћурдія сасвимъ нова! и коме да се да, оголћломъ піяници!“

Зечія се ћурдія донесе. Простакъ стаде є прегледати. Ћурдія, изъ кое самъ и я готово већъ израстао, была є за нћга доста поузана. Но онъ се досћти, гдћгдћ по шву распори є, и тако обуче.

Савельићъ у мало што ніе заплакао, кадъ є чуо како конци пуцаю. Ова свћтска скиталица био є съ моимъ даромъ врло задоволянъ. Онъ ме допрати до сароница и рече ми съ нискимъ поклономъ: „Богъ да благослови ваше благородіе, да награди господь васъ за вашу доброту. Никада вашу милость заборавити нећу.“ —

Онъ оде на свою страну, а я поћемъ далћ, и не узимаюћи на умъ Савельића, и нћгову жалость за зечіомъ ћурдіомъ, и скоро заборавимъ на синоћньій догађай, на нашегъ калауза и зечію ћурдію.

Кадъ доћемъ у Оренбургъ, ћенералу одма прі-явимъ се. Онъ быяше узраста высока, но одъ старости већъ мало погрблћнъ. Дугачка коса нћгова быяше сасвимъ бћла. Старый полинялый мундиръ нћговъ представляо є војника одъ времена Анеіованове, а у нћговима рћчма силно се нћмачкій изговоръ одзивао. Я му предамъ писмо одъ отца. При имену нћговомъ, онъ погледи на мене оштро: „Поже мой!“ рече онъ; „тафно є то было. Андрія Петровићъ твоя кодина, а кле какавъ є у нека сынацъ! Ахъ, ћреме, ћреме!“ — Онъ распечати писмо и почне га у полакъ гласно читати, творећи своя примћчаня. „Милостивый господине Иване Карловићу, надамъ се, да ће ваша преузвышеность“ . . . . . Каква є то серемонія? Фуй, како му ніе софћсно! Занста: дисциплина є првый посао, но тако се не пише

старомъ комората? . . . . „Ваша преузвышеность заборавила ніе“ . . . . . хм . . . . „или кадъ . . . покойнымъ фелдмаршаломъ Мин. . . у путу . . . тако и . . . . Каролинку“ . . . . Охо брудеръ! како се онъ іошть старогъ нашегъ несташлука опоминѣ? „Садъ о стварн . . . къ вама, къ моме другу младости“ . . . . . хм . . . . „држати у ежевимъ рукавицама“ . . . . . Шта су то ежеве рукавице? То мора быти руска пословица . . . Шта е то у рукавицама ежевимъ држати? — повтори онъ къ мени окренувши се.

— То значи — одговоримъ му я колико е вѣма можно было невинымъ начиномъ — обходити се грађански, не сасвимъ строго, давати мало на волю, држати у ежевимъ рукавицама.

„Хм, разумѣмъ . . . . и не давати му на волю.“ . . . . не, то управо ежеве рукавице не значе . . . . „При томъ . . . . нѣговъ путный листъ“ . . . . Гдѣ е? А, ево га. Подписанъ „у Семеновски“ . . . . Добро, добро, све ће быти учинѣно . . . . . „Дозволите безъ комплимента загрлити себе и . . . старымъ пріятелѣмъ и другомъ“ — а, найпосле погоди . . . . и тако далѣ и тако далѣ . . . . Но, баћушко — рече, кадъ писмо прочита и на страну мой путный листъ остави — „све ће быти учинѣно: ты ћешъ быти произведенъ за официра у *** полку, и да време губіо не бы, то у ютру одма у тврдиню Бѣлогорску похити, гдѣ ћешъ быти у команди капетана Миронова, доброгъ и поштеногъ човѣка. Ты ћешъ се тамо у служби, коя ти предстои, научити дисциплини. У Оренбургу ты немашъ никаква посла; безпосленость е шкодльива за млада човѣка. А данасъ укажи мн любавь да кодъ мене ручашъ.“

То е све горе, помыслимъ у себи: одъ какве ми е то файде было, што самъ готово іошть у утроби материной сержантъ гвардіе было! Кудъ ме е то завело? У *** полкъ и у глуву тврдиню на граници кирхиско-кайсацки пустиня . . . . Я самъ ручао кодъ Андріе Карловића съ ньимъ и нѣговымъ ста-

рымъ ађутантомъ. Строга нѣмачка економія царствовала є за нѣговомъ трапезомъ, и я мыслимъ, да є страхъ: видити кадкадъ по єдногъ госта више за своіомъ трапезомъ, узрокомъ одъ прилике бьо, што самъ я тако хитно у гарнизонъ упућенъ. Другій данъ опростимъ се съ ђенераломъ, и пођемъ на мѣсто мога опредѣлѣня.

Глава III.

Тврдиня.

Мы въ Фортецін живемъ.
Хлѣбъ ѣдимъ и воду пьемъ;
А какъ лютые враги
Придутъ къ намъ на пироги,
Зададимъ гостямъ пирушку;
Зарядимъ картечью пушку.

Войничка пѣсма.

Старинные люди, мой батюшка.

Недоросль.

Бѣлогорска тврдиня одстаяла є четрдесетъ врстій одъ Оренбурга. Путъ се пружао по не равномъ брегу Яика. Рѣка се іоштъ ніе была замрзла, и нѣни су густи таласи тужно лупали о тврде, бѣлымъ снѣгомъ покривене брегове. Свуда у наокодо простирале су се кирхиске пустинѣ. Я се пустимъ у мысли, по вечой чести печалне. Гарнизонскій животъ мало є имао за мене радости. Я самъ себи капетана Миронова ваображавао, мога будућегъ начелника, и представляо самъ га себи као строга и срдита старца, да ништа друго не зна осимъ свое службе, и да є готовъ свога подчинѣногъ за найману бездѣлицу у тавницу бацити, и ту о сувомъ хлѣбу и води држати. Мећутимъ почело се смркавати. Мы смо ишли доста брзо. Є ли далеко іоштъ тврдиня? — запытамъ мога кочіяша. — „Ніе далеко“ — одговори онъ. „Ено вечъ се види.“ — Я погледимъ на све стране, надаюћи се да ћу видѣти высоке и яке бедеме, куле и шанчеве; но ништа не видо, окромъ єдногъ бѣдногъ сеоца, обграђеногъ тарабомъ одъ греда. На єдной страни стаяла су три или чети-

ри пласта сѣна, у полакъ снѣгомъ завеяна; а на другой єдна накривлѣна вѣтреняча, съ вѣтрилима одъ лике, лѣньиво спуштенима. — Гдѣ є тврдиня? — запытамъ съ удивлѣньемъ. — „Та ето є,“ — одговори кочіяшъ, показуюћи сеоце, и съ тимъ рѣчма мы унутра уђемо. На капіи смотримъ єданъ забаталѣнъ гвозденъ топъ, улице су быле узке и криве, куће низке и по већой чести сламомъ покривене. Я заповѣдимъ да тера къ команданту, и за часъ зауставе се кола предъ дрвеномъ кућицомъ, сагрђеномъ на высокомъ мѣсту близу дрвене цркве.

Нико пред-а-ме изишао ніе. Я поћемъ у ходникъ и отворимъ врата одъ предсобице. Старый єданъ инвалидъ сѣђаше на столици, пришиваюћи угасито-модру закрпу на лакатъ зеленога мундира. Я му речемъ да ме пріяви. „Уђите, бађушко“ — одговори инвалидъ; „наши су кодъ куће.“ Я уђемъ у чисту собицу по старински намѣштену. У роглю стаяо є орманъ съ посуђемъ; на зиду висила є диплома официрска подъ стакломъ у раму; около нѣ виђаху се дрвене иконице, представляюће заузеће Кистрина и Очакова, и избиранѣ невѣсте и погребъ мачка. Кодъ прозора сѣдила є баба у ћурку съ марамомъ на глави. Она є мотала конце, ков є држао, на разширенимъ рукама, єданъ, у официрскомъ мундиру, грбавый старацъ. „Ков добро бађушко?“ — запыта она продужуюћи свой посао. Я одговоримъ, да самъ у службу дошао, и по дужности моіой являмъ се господину капетану, и съ тима рѣчма обратимъ се старцу, мыслећи, да є онъ командантъ; но домаћица уђе мени у рѣчь. „Иванъ Кузмићъ ніе кодъ куће,“ рече она; „онъ є отишао къ отцу Герасиму у госте; но све єдно, бађушко, я самъ нѣгова супруга. Молимъ, будите слободанъ. Сѣдите бађушко.“ Она викне дѣвойку и рече іой да зовне редовника. Старацъ є све єднако погледао на мене съ любопытствомъ. „Смѣмъ ли запытати“ — рече онъ: „у каквомъ сте полку изволѣли служити?“ Я задовольимъ нѣговом любопытству. „А смѣмъ ли запытати“ — наставн онъ: „зашто сте изволѣли прећи изъ гвардіе у гарнизонъ“? Я одговоримъ да є то была воля начелства. „Безъ сумнѣ за не пристойне гвардійскомъ офи-

циру поступке," — продужи не утомимый пытаоцъ. „Не говори у вѣтаръ" — рече му капетаница, — „ты видишъ да є младъ човѣкъ, съ пута дошао; нѣму ніє до тебе . . . . (држи те руке правіє . . . .) А ты, мой баћушкуо" — продужи она, обративши се къ мени — „ немой се печалити, што су те у нашъ удалѣный предѣлъ послали. Ниси ты првый, ниси ни последньій. Трпи па ћешъ се спасти. Швабринъ Алекса Ивановићъ ето већъ петъ година како є къ нама за смртоубисто доведенъ. Богъ зна, шта є онъ іоштъ сгрѣшіо; онъ є, можда си ты то видіо, изишао иза града съ єднымъ поручикомъ, са мачевима ту є єданъ на другогъ ударіо, и Алекса Ивановићъ убіє поручика, па іоштъ предъ двоицомъ свѣдоцима. Шта бы садъ ты на то казао? А ко не може погрѣшити?"

У то тренуће уђе редовникъ, младъ и красанъ козакъ. „Максимићу!" — рече му капетаница. — „Одведи господина официра на конакъ, но честитъ." „Разумѣмъ, Василисо Єгоровна"— одговори редовникъ. — „Хоћу ли нѣгово благородіє намѣстити кодъ Ивана Полежаєва?" — „Не, Максимићу" — рече капетаница: „у Полежаєва и тако є тесно; онъ є мой кумъ, а помысли, да смо мы нѣгови начелници. Одведи г. официра . . . . како є ваше име и отачаство, баћушко?" — Петаръ Андрієвићъ. — „Одведи Петра Андрієвића къ Семену Кузову. Онъ є, хуля, пустіо свогъ коня у нашу забранъ. Но како Максимићу, є ли све на миру?"

— Све, хвала Богу, лагано одговори козакъ; — само капларъ Прохоровъ што се, за єдну чашу вреле воде, у баньи съ Устиномъ Пугелиномъ потукао.

„Иване Игнятићу!" — рече капетаница сѣдећемъ старцу. — „Иди испытай, ко є кривъ, ко ли правъ, Похоровъ или Устина. И обоє казни. Но Максимићу, садъ иди съ Богомъ. Петре Андрієвићу, Максимићъ ће васъ одвести на вашъ конакъ."

Я се поклонимъ. Редовникъ одведе ме у кућеракъ, стоєћій на высокомъ брегу рѣке, на самомъ краю тврдинѣ. Половина кућерка заузета є была породицомъ Семена Кузова; друга є мени дата. Она се састаяла изъ єдне собе доста чисте, на двоє преградомъ раздѣлѣне. Савельићъ є у ньой спремао, а я стоєћи гледао самъ крозъ узацакъ прозорчићъ. Пред-

а-мномъ простирала се печална пустиня. Косо стаяше неколико земуница; по улици ишло є неколико кокошака. Баба, стоєћи на врати, съ коритомъ, ранила є свинѣ, коє су іой другољубнымъ крюканѣмъ одговарале. И гле у каквомъ самъ предѣлу осуђенъ био младость мою проводити. Я се смутимъ, съ прозорчића уклонимъ се, и не вечеравши легнемъ спавати, не сматраюћи на увѣштанѣ Савельића, кои са сакрушенымъ срцемъ повтораваше: „Господи Боже! заръ нећете ништа єсти? Шта ће милостива госпоја рећи, ако се дѣте разболи?“

Другій данъ у ютру текъ што се я облачити станемъ, врата се моя отворе, и къ мени уђе єданъ младъ официръ, помаленъ, съ лицемъ црнымъ, ружнымъ, но не обично живымъ. „Извините ме“ — рече ми онъ француски — „што я безъ церимоніе долазимъ съ вама познати се. Синоћъ дознамъ да сте дошли; желя видити єданпуть човѣческо лице, тако є са мномъ овладала, да я истрпити не мого. Вы ћете се о томъ увѣрити, кадъ овдѣ коє време прживите.“ — Я самъ се досѣтіо, да є то био онай официръ, што є изъ гвардіе за удвой исписанъ. Мы смо се одма познали. Швабринъ ніе био сасвимъ глупъ. Разговоръ є нѣговъ био оштаръ и занимљивъ. Онъ ми съ великомъ веселости опише породицу команданта, нѣгово саобраштенѣ и предѣлъ, у кои є мене судбина завела. Я самъ се изъ срца смѣяо, кадъ къ мени онай истый инвалидъ уђе, кои є у предсобици команданта мундиръ крпіо, и именомъ Василисе Єгоровне позове ме къ ньима на ручакъ. Швабринъ се обећа са мномъ одма доћи.

Идући къ кући команданта, на отвореномъ мѣсту спазимо мы око двадесетъ стары инвалида съ дугачкима косама у троєуголнимъ шеширима. Они су ставлѣни были у фронтъ. Напредъ є стаяо командантъ, старацъ крѣпакъ и высока узраста, у калпаку и у китайскомъ одѣлу. Видећи насъ доће къ нама, рече мени неколико ласкавы рѣчій, и стане опетъ командирати. Мы се зауставимо, да промотримо вѣштбанѣ; но онъ насъ замоли, да идемо къ Василиси Єгоровной, обећаваюћи се да ће и онъ за нама таки доћи. „А овдѣ“ — рече — „немате ништа гледати.“

Василиса Єгоровна дочека насъ просто и радостно, и са мномъ, као да ме одъ Богъ зна када познає, обходила се. Инвалидъ и Палашка поставляху трапезу. „Шта се мой Иванъ Кузмићъ данасъ тако забавіо?“ — рече капетаница. „Палашко, зови господина на ручакъ. А гдѣ є Маша?“ — Тада уђе у собу дѣвойка око осамнаєстъ година, лѣпа, округлы образа, румена, съ плавима за уши сглађенима власима, кое су у нѣ чисто горѣле. При првомъ погледу ніє ми се тако допала. Я самъ є слабо погледао, єръ ми є Швабринъ Машу, капетанову ћерку, сасвимъ за просту описао. Марія Ивановна сѣла є у рогаль и почела є шити. Међутимъ донесе се єло. Василиса Єгоровна, не видећи мужа, по друій путъ Палашку по нѣга пошалъ. „Кажи господину, да гости чекаю, оладиће се єло; хвала Богу вѣштбанѣ неће утећи; доспѣће и другій путъ навикати се.“ — Капетанъ се брзо покаже. „Шта є то, мой бачушко“ — рече му жена, „єло є давно донешено, а ты не долазишъ.“ — Слушай Василисо Єгоровна — одговори Иванъ Кузмићъ — я самъ се са службомъ занимао, я самъ војнике вѣштбао.

„Па, добро!“ — прослови капетаница. — „Толико се хвалишъ, да војнике учишъ, но нити ће они што научити, нити ій ты умѣшъ чему научити. Да си сѣдіо кодъ куће и Богу да си се моліо, много бы болѣ было. Драги гости, молимъ, изволите за трапезу.“

Мы сѣдосмо ручати. Василиса Єгоровна ни тренуће єдно не ћутећи засипавала ме є пытанѣмъ: ко су мои родительи, єсу ли живи, гдѣ живе, и какво є ньино станѣ? Чувши, да у отца мога има триста селяка, „тако є то!“ — рече; „има на свѣту и богаты людій! А у насъ, мой бачушко, све су душе єдна дѣвойка Палашка, и хвала Богу, живимо прилично. Єдна є само несрећа: што є Маша, кћи наша, дѣвойка за удаю, а каква є у нѣ прћія: чеćтый чешаль, четка, новаца три копѣйке (Боже прости), текъ у купѣль да оде. Ако се какавъ добаръ човѣкъ не нађе, то ће она вѣчито дѣвойкомъ остати.“ — Я погледимъ на Марію Ивановну; она се сва зарумени, и сузе іой готово кануше на таньиръ. Меня

є жао было, и зато поведемъ другій разговоръ. Я самъ слушао — речемъ не башъ умѣстно — да Башкирци на вашу тврдиню напасти намѣраваю. „Одъ кога си, бачушко, ты то чуо?“ запыта Иванъ Кузмичъ.“ — Мени су то у Оренбургу казивали — одговорямъ я. „Торокуше!“ —рече командантъ. „Мы одавна ништа не чуемо. Башкирци су народъ устрашенъ, и Кирхизци су наметн научени. Не бой се, неће они на насъ ударити; а ударе ли, то, я ћу ій тако побити, да за десетъ година оданути неће.“ — И вы се не страшите, — продужимъ я, окренувши се капетаници — у тврдиньи овой, тако опасности изложеной, живити? — „Обвикли смо се, мой бачушко,“ — одговори она. „Има томе већъ двадесетъ година, како су насъ овамо изъ полка премѣстили, сачувай Боже, како самъ се я ти проклеты не Христіяна бояла! Кадъ самъ видила ньине шубаре одъ рисовине, бывало є како тако — но кадъ самъ слушала ньинъ урликъ, вѣруй ми любезный мой, да самъ одъ страха умирала. Садъ самъ се тако привикла, да се ни съ мѣста не крећемъ, кадъ намъ доћу и кажу, да већъ зликовци око тврдинѣ урличу.“

— Василиса Єгоровна врло є слободна госпоћа — примѣти Швабринъ. — Иванъ Кузмичъ може то засвѣдочити.

„Да, треба да знашъ,“ рече Иванъ Кузмичъ; „ово ніе баба плашльивога десетника.“

— А Марія Ивановна? — запытамъ я: є ли и она тако слободна као вы?

„Є ли слободна Маша?“ — одговори нѣна Мати. „Ніе. Маша є плашльива. Она, и кадъ се топъ избаци, уплаши се и сгрози. Кадъ є, томе има већъ двѣ године, Иванъ Кузмичъ, на мой именданъ, изъ нашегъ топа пуцао, то она, голубица моя, у мало одъ страха умрла ніе. Одъ то доба изъ тогъ проклетогъ топа и не пуцаю више.

Мы устанемо изза трапезе, капетанъ съ капетаницомъ оде спавати, а я поћемъ къ Швабрину, кодъ кога цѣло вече проведемъ.

Глава IV.

Удвой.

— Инъ изволь, и стань же въ позитуру.
Посмотришь, проколю какъ я твою фигуру.

Княжнинъ.

Прошло є неколико недѣля, и животъ мой у тврдиньи Бѣлогорской био ми є не само сносанъ, већъ и пріятанъ. У кући команданта био самь примљенъ као роћакъ. Мужъ и жена были су люди веома поштени. Иванъ Кузмићъ, одъ войничкогъ сына офицеромъ поставши, био є човѣкъ не ученъ и простъ, но сасвимъ поштенъ и добаръ. Жена є нѣгова съ ньимъ управляла, и то се са нѣговомъ безбрижльивости слагало. Василиса Єгоровна и на дѣла служебна пазила є као на своя домаћа, и управляла є тврдиньомъ тако добро, као и своіомъ кућицомъ. Марія Ивановна ніє се већъ мене устручавала. Мы смо се познали. Я самь у ньой нашао пametну, разумну и чуствителну дѣвойку. Я самь се съ овомъ породицомъ читаво сродіо био, шта више и съ Иваномъ Игнятићемъ, ћоравымъ гарнизона поручикомъ, о комъ є Швабринъ измышлявао да є у некой забранѣной свези съ Василисомъ Єгоровномъ, о чему ни помыслити ніє было; но Швабринъ се зато ніє єдіо.

Я будемъ произведенъ за официра. Служба моя ніє ми была теретна. У богоспасаємой тврдиньи ніє было надзираваня; ни вѣштбаня, ни страже. Командантъ по своіой вольи учіо є самъ кадъ и кадъ своє войнике, но до тога іоштъ ніє могао съ ньима успѣти, да бы сви знати могли коє є страна десна, коє ли лѣва. Швабринъ є имао неколико францу-

ски књига. Я почнемъ читати, и у мени пробуди се жеља къ литератури. Ютромъ самъ читао и у преводима упражнявао се, а кадкадъ и у сачињаваю стихова. Ручавао самъ готово свагда кодъ команданта, гдѣ самъ обично остатакъ дана пробављо, куда є по некадъ у вече долазіо и отацъ Герасимъ са женомъ своіомъ Акулиномъ Памфиловномъ, найразговорніомъ госпођомъ у свой околини. Съ А. И. Швабриномъ, разумѣва се, внѣао самъ се свакій данъ; но одъ дана на данъ бывао ми є говоръ нѣговъ све не поволяніи. Свакидашня шала нѣгова на пагубу части породице команданта мени се сасвимъ не допадаше, особито примѣтбе о Маріи Ивановной. Другогъ друштва у тврдиньи не быяше; но я другогъ ни желіо нисамъ.

Не сматраюћи на предсказано, Башкирци нису се узбуньивали. Миръ є царствовао око наше тврдинѣ. Но миръ буде нарушенъ брзо између насъ.

Я самъ већъ казао, да самъ се съ литературомъ занимао. Покушеня моя за ондашнѣ време была су врло добра, и Александеръ Петровићъ Сумароковъ, после неколико година, похваліо ій є. Єданпутъ случайно напишемъ пѣсмицу, коя се мени допадне. Познато є, да списатељи подъ видомъ савѣта, обично ишту и траже благонаклоногъ слушателя. И тако, кадъ я мою пѣсмицу препишемъ, понесемъ є къ Швабрину, кои є єданъ у цѣлой тврдиньи могао оцѣпити производъ стихотворца. После краткогъ предговора, извадимъ я изъ џепа мою артію и прочитамъ му слѣдуюће стихове:

Любавны с' клоннмъ мыслій,
У туги боравнмъ;
О Машо! твой лнкъ милый
Текъ да заборавнмъ.

* * *

Плѣнивше м' очи твое,
Божества красный строй,
Смутише дане мое,
Срушише покой мой.

* * *

Но кадъ ты Машо! мою
Любавну дознашъ страсть,
Пружи ми руку твою,
Не дай ме у пропасть.

Како ти се ово допада? — запытамъ я Швабрина, очекуюћи похвалу, као што є заиста и требало да ме похвали. Но на велику мою увреду, Швабринъ, обично снисходителанъ, рѣшително ми рече да пѣсма моя не ваља ништа.

А зашто? — запытамъ га, сакриваюћи свою увреду.

„Зато“ — одговори онъ — „што су таки стихови достойни текъ мога учителя Василія Кирилића Трећаковскомъ, и што ме здраво на нѣгову љубавну збирку опоминю. “

Тада узме онъ одъ мене артію и почне немилостиво свакій стихъ и свако писмо испытивати, ругаюћи ми се найбезобразніимъ начиномъ. Я га не могу дуже трпити, изтргнемъ му изъ руку мою артію и речемъ му, да му за живота мога одъ сада никада моя сачинѣня показивати нећу. Швабринъ се и на ову претню насміє. „Видићемо — рече онъ — хоћешъ ли рѣчь свою одржати; стихотворцима є потребанъ слушатель, као Ивану Кузмићу чаша водке предъ ручакъ. А каква є то Маша, предъ коіомъ ты свою нѣжну и љубавну страстъ изясняваш? Да ніе Марія Ивановна?“

— То се тебе не тиче — одговоримъ му я намргођенъ — ма коя да є она. Не требамъ ни твогъ мнѣнія ни твогъ одобреня.

„Охо! самолюбивый стихотворче и смѣрный љубезниче!“ — продужи Швабринъ, све већма и већма мене раздраживаюћи; „послушай мой савѣтъ: ако желишъ успѣти, то те савѣтуємъ да се пѣсмама не помажешъ.“

— Шта то значи господине? изволите ми изяснити.

„Съ драге волѣ. То значи, ако хоћешъ, да ти Марія Миронова съ вечера долази, то у мѣсто пѣсама подай іой паръ минђуша.“

Крвь се у мени узмути. А зашто ты о ньой тако мыслишъ? — запытамъ, єдва свое негодованѣ уздржаваюћи.

„Зато,“ одговори онъ съ адскимъ подсмѣванѣмъ, „што по искуству познаємъ нѣну ћудь, и обичай.“

— Ты лажешъ ниткове — викнемъ я у ярости — ты лажешъ самымъ безстыднымъ начиномъ.

Швабринъ се промѣни у лицу. „То те неће тако проћи“, рече онъ, стискуюћи ми руку. „Вы ћете ми дати сатисфакцію.“

— Изволи; кадъ годъ хоћешъ! — одговоримъ я обрадовавши се. У то магновенъ био самъ готовъ растрћи га.

Я тай часъ одемъ къ Ивану Игнятићу, кога съ игломъ у руци затечемъ: онъ є по заповѣсти капетанице низао варганѣ за сушенѣ на зиму. „О, Петре Андрієвићу!“ — рече онъ видећи мене; „добро дошли! Како васъ є Богъ донео? смѣмъ ли пытати, коимъ сте добромъ дошли?“ Я му у мало рѣчій кажемъ, да самъ се съ Алексомъ Иванићемъ свадіо, и да нѣга, Ивана Игнятића, молимъ, да ми секундантъ буде. Иванъ Игнятићъ пазљиво саслуша мене и погледи ме попреко. „Вы сте изволѣли казати“, — рече онъ мени — „да ћете Алексу Иванића убити, и желите да я ту будемъ свѣдокъ? Є ли тако, смѣмъ ли пытати?“

— Тако є, тако.

„Молимъ Петре Андрієвићу! Шта є то! зашто сте се вы съ Алексомъ Иванићемъ посваћали? То є велика несрећа! Кавгу не свршує глава. Онъ є васъ псовао, а вы нѣга изгрдите, онъ васъ по плећи, а вы нѣга по уву, по другій и по трећій путъ — па се разићите: а мы ћемо васъ помирити. А є ли то добро дѣло, ближнѣгъ свога убити? И добро, ако бы вы нѣга и убили, Богъ съ ньимъ; и я самъ не маримъ за нѣга. Но ако онъ васъ убіе? Ко ће онда быти лудъ? слѣмъ ли пытати?“

Разсуђаваня благоразумногъ поручика мене не поколебаше. Я останемъ при моіой намѣри. „Како вамъ драго“ — рече Иванъ Игнятићъ, „радите, како знате. А зашто я ту свѣдокъ да будемъ? Изъ коегъ узрока? Е смѣмъ ли пытати, зашто да єдни гледе, кадъ се други туку? Хвала Богу, я самъ ишао на Шведа и на Турчина, свега самъ се доста нагледао.?

Я му коекако дужность секунданта изясняватн станемъ, но Иванъ Игнятићъ никако ме понятн ніе могао. „Воля ваша“ — рече онъ. „Кадъ морамъ

већъ мѣшати се у то дѣло, то идемъ къ Ивану Кузмићу, да му званично явимъ, да се у Фортеціи злочинство, противно царскоме интересу, учинити намѣрава; можда ће господинъ командантъ изволѣти надлежне мѣре предузети“ . . . .

Я се уплашимъ и станемъ Ивана Игнятића молити да команданту ништа не казује; и силомъ га на то наговоримъ; онъ ми се обећа, и одъ њега одемъ.

Вече, по момъ обичаю, проведемъ кодъ команданта. Я самъ се трудіо да будемъ весео и равнодушанъ, трудіо самъ се да не дођемъ у какво подозрѣнѣ и хтѣо самъ свако пытанѣ избѣћи; но признаемъ, да я нисамъ было тако ладнокрванъ, као што се обично сви хвале, кои су се у момъ положаю налазили. Тогъ вечера я самъ дошао у неку нѣжность и умилѣнѣ. Марія Ивановна допадне ми се болѣ него обично. Мысао, може быти, да є садъ последньій путъ гледимъ, уливала є у моє очи нешто на њой трогателно. И Швабринъ дође. Я га одведемъ на страну, и извѣстимъ га о момъ разговору съ Ивановъ Игнятићемъ. „Што ће нама секунданти?“ рече ми онъ ладнокрвно; „бимо се безъ њи.“ Мы уговоримо бити се иза пластова, кои изванъ тврдинѣ быяху, и то у седамъ сатій у ютру. Мы смо се разговарали по видимомъ тако дружелюбно, да є Иванъ Игнятићъ одъ радости изванъ себе было. „Требало є тако одавно“ — рече онъ мени пріятельскимъ начиномъ; „мршавъ миръ є болый одъ дебеле парнице, а я не поштенъ є пріятанъ.“

„Шта є то Иване Игнятићу?“ — рече капетаница, коя є у роглю у карте гледала; „я нисамъ чула.“

Иванъ Игнятићъ примѣти на мени, да самъ се смутіо, и опоминући се своґъ обећаня, збуни се и самъ назнаде шта ће одговорити. Швабринъ му у помоћь притече.

„Иванъ Игнятићъ“ — рече онъ — „ободрава насъ на помиренѣ.“

— А съ кимъ си се тако, мой баћушко, завадіо?

„Мы смо се доста опако съ Петромъ Андрієвићемъ посваћали.“

— А зашто?

„За малу бездѣлицу: за пѣсмицу, Василіо Єгоровна.“

— Нашли сте зашто ћете се свађати! за пѣсмицу! . . . а како се то догодило?

„Ето како: Петаръ Андрієвићъ сачиніо є овы дана пѣсму и данасъ є кодъ мене пѣвао, а я на то опетъ мою милу запѣвамъ:

Капетанска кћери,
Не скитай с' по ноћи.

Породи се распра. Петаръ Андрієвићъ было се мало расрдіо; но после є размысліо да свакій може пѣвати, што му є угодно. Съ тымъ се и стварь свршіи.“

Безобразлукъ Швабрина мене у мало не доведе у бѣснило: но нико, осимъ мене, грубо нѣгово изясненѣ поняти не могаше, по свой прилици, што нико на то ни пазіо ніе. Одъ пѣсмице доће разговоръ на стихотворце, и командантъ примѣти, да су сви такови люди неваляли и найвеће піянице, и савѣтовао ме є пріятельски, да се стихотворства оканемъ, зато, што є тай посао воєной службы противанъ и што никакву ползу не приноси.

Присуство Швабрина было є за мене не сносно. Зато се я опростимъ съ командантомъ и нѣговомъ породицомъ; доћемъ кући, промотримъ мой мачъ; опипамъ му врхъ и легнемъ спавати, казавши Савельићу да ме у ютру у седамъ сатій пробуди.

Сутраданъ у назначено време я самъ већъ было за пластовима и очекивао самъ мога супарника. Наскоро и онъ доће. „Насъ ће овдѣ затећи,“ рече онъ мени: „морамо похитити.“ Мы скинемо мундире, останемо у самимъ прслуцима и мачеве истргнемо. У исто магновенѣ покаже се иза пласта Иванъ Игнятићъ іоштъ съ петъ инвалида. Онъ насъ позове къ команданту. Мы смо се морали повиновати: войници насъ обколе, и мы поћемо у тврдиню за Иваномъ Игнятићемъ, кои є свечано насъ водіо, корачаюћи съ удивителномъ важности.

Мы ућемо у командантску кућу. Иванъ Игнятићъ отвори врата, и викне: „довео самъ ій!“ Насъ дочека Василиса Єгоровна. „О, бађушци мои!

Шта є то одъ васъ? како? зашто? у нашой тврдиньи да се смртоубійство догоди! Иване Кузмићу, овай часъ съ ньима у тавницу! Петре Андрієвићу! Алексо Иванићу! одпашите ваше мачеве, дајте, дајте. Палашко однеси те мачеве па остави. Петре Андрієвићу! Я се одъ тебе томе нисамь надала. Како те савѣстъ гризла ніе? Што се тиче Алексе Иванића, онъ є за убійсто и изъ гвардіе исписанъ, онъ не вѣрує ни у Господа Бога; а зашто ты? ты томъ стазомъ да пођешъ?“

Иванъ Кузмићъ слагао се у свему са своіомъ супругомъ и рекао є: „Єсть, Василисо Єгоровна, ты право имашъ. Удвои су у воєнимъ законима строго забранѣни.“ Међутимъ Палашка узме наше мачеве и однесе ій у орожницу. Я самь се морао засмѣяти. Швабринъ є сачувао свою важность. „При цѣломъ момъ къ вама уваженю“ — рече онъ ладнокрвно — „я не могу то да вамъ не примѣтимъ, што тако врло о нама обезпокояваюћи се, насъ вашемъ суду подвргавате. Оставите вы то Ивану Кузмићу, то є нѣговъ посао.“ — О, мой баћушко! одговори капетаница, — заръ мужъ и жена ніе єдна душа и єдно тѣло? Иване Кузмићу! Што зѣвашъ? Овай часъ затвори ій, но обашка, не дай іймъ ништа само хлѣба и воде, да бы ій тако лудило прошло, па и отацъ Герасимъ нека іймъ да епитимію, да се Богу моле, да іймъ Богъ опрости, и да се покаю предъ людма.

Иванъ Кузмићъ ніе знао шта ће радити. Марія Ивановна была є сасвимъ бледа. Мало по мало бура се утиша, капетаница се ублажи и насъ натера да другъ друга полюбимо. Палашка донесе намъ наше мачеве. Мы одемо одъ команданта, по видимоме, помирени. Иванъ Игнатићъ насъ є пратіо. — Како се вы стыдили нисте, речемъ му я срдито, казати за насъ командаданту, после дане ми рѣчи, да то учинити нећете? — „Као што є Богъ светъ, я то Ивану Кузмићу казао нисамь“ — одговори онъ. „Василиса Єгоровна дознала є одъ мене то све. Она є све и уредила безъ знаня команданта. У осталомъ хвала Богу! кадъ се то тако свршило.“ Съ тимъ рѣчма онъ се кући врати, а Швабринъ и я останемо сами. Наша се стварь тако свршити не може — речемъ я нѣ-

му. „Не, заиста“ — одговори Швабринъ; „вы ћете мени за вашу дрзкость съ вашомъ крви одговарати; но на насъ ће безъ сумнѣ мотрити. Неколоко дана мы се морамо претварати. Видићемо се опетъ!“ — И мы се растанемо, као да ништа међу нама не има.

Вративши се къ команданту, я по обичаю момъ сѣднемъ поредъ Маріе Ивановне. Иванъ Кузмићъ ніе быо кодъ куће, Василиса Єгоровна занимала се домаћимъ посломъ. Мы смо се полагано разговарали. Марія Ивановна нѣжно ми є казивала, да су се сви моіомъ свађомъ са Швабриномъ узнемирили были. „Я самъ говото — казиваше она — обамрла, кадъ су ми казали, да сте се вы са мачевима борити наумили. Као люди страни! за єдну рѣчь. кою сте за недѣлю дана заборавити могли, готови сте были изсѣћи се и жртвовати не само животъ но и савѣсть и срећу оны, кои . . . . Но я самъ увѣрена, да вы нисте кавгу заметли. Заиста Алекса Иваниħъ є кривъ.“

А по чему вы тако судите, Маріо Ивановна?

„По томе . . . што є онъ подпрдивало! Я не маримъ за Алексу Иваниħа, онъ є мени сасвимъ не сносанъ: и я бы Богъ зна како желила, да се и я нѣму не допадамъ. И то бы у мени страхъ мой умирило.“

— А како вы мыслите, Маріо Ивановна? допадате ли се вы нѣму или не?

Марія Ивановна застыди се и зарумени. „Мени се чини“ — рече она — „да му се допадамъ.“

— По чему вамъ се то чини?

„По томе, што є онъ мене просіо.“

— Просіо! Онъ васъ просіо? Када?

„Прошасте године. Два мѣсеца пре вашегъ долазка.“

— И вы нисте пошли?

„Како што видите. Алекса Иваниħъ човѣкъ є паметанъ, и одъ добре породице, и добро стои; и као што мыслимъ, найпосле ћу се морати подъ вѣнцемъ съ њиме предъ свыма полюбити . . . Али я опетъ! нипошто не бы рада была! то замене ніе ни каква срећа?“

Рѣчи Маріе Ивановне отворе ми очи и болѣ ме обавѣсте. Я самъ већъ дознао, шта є Швабрина у срце дирнуло. Безъ сумнѣ примѣтіо є онъ, да се я и

Марія Ивановна радо погледамо, и желіо є насъ завадити. Рѣчи, коє су поводъ нашой свађи дале, учине ми се іоштъ гадніима, кадъ у мѣсто грубы и непристойны погрда, увидо у ньима измышлѣну клевету. Жеља, казнити дрзкогъ злорѣчивца, постане у мени іоштъ силнія и само самь на згодну прилику чекаю.

За дуго чекао нисамь. Другій данъ, сѣдећи я за елегіомъ и гризећи перо стихъ очекујући, прохуи Швабринъ мимо могъ прозорчића. Я оставимъ перо, узмемъ мачъ и пођемъ за ньимъ. „Зашто оклевамо“? — рече ми Швабринъ. — „на насъ садъ не мотре. Сиђимо се къ рѣци. Тамо насъ нико узнемирити неће.“ Мы пођемо ћутећи. Спуштаюћи се по не равномъ путу, зауставимо се кодъ рѣке и мачеве извадимо. Швабринъ є было вѣштіи одъ мене, но я ячій и слободніи, єръ monsieur Бопре, бывши некада войникомъ, дао ми є неколико урока у борењу, коима самь се сада ползовао. Швабринъ ніє се надао да ће у мени тако опасногъ противника наћи. Мы за дуго єданъ другоме ништа учинити не могосмо; найпосле примѣчаваюћи да Швабринъ малаксава, почнемъ живо на нѣга наилазити и утерамъ га готово у саму рѣку. У то чуємъ, да мене поименце неко изъ свега гласа виче. Я се окренемъ и видимъ Савельића, трчећа нъ мени по найнеравніемъ путу . . . . У то исто магновенѣ я будемъ силно у десно плеће ударенъ, и лишенъ чуства паднемъ на землю.

Глава V.

Любавь.

Ахъ ты, дѣвка, дѣвка красная;
Не ходи, дѣвка, молода замужъ;
Ты спроси, дѣвка, отца, матери,
Отца, матери, роду племенн;
Накопи, дѣвка, ума-разума,
Ума-разума, приданго.

Пѣсма народна.

Буде лучше меня найдешъ, позабудешь,
Єсли хуже меня найдешь, воспомянешь.

То исто.

Дошавши къ себи, за дуго време не мого знати, шта се са мномъ сбыло. Лежао самъ на постельи у не познатой соби, я осећао самъ велику слабость. Пред-а-мномъ стаяо є Савельићъ са свѣћицомъ у руци. Я самъ видіо завоіомъ себе умотана. Мало по мало разведре ми се мысли моє. Я се опоменемъ мога удвоя, и увѣримъ се, да самъ ранѣнъ. У исто магновенѣ отворе се врата. „Шта є? како є?“ чуємъ шапћућій гласъ, одъ кога я задркћемъ. — Све у єднакомъ станю, — одговори Савельићъ уздишући; — ништа о себи не зна ето већъ петый данъ. — Я самъ се хтѣо окренути, но нисамъ могао. Гдѣ самъ я? ко є овдѣ? речемъ усиляваюћи се. Марія Ивановна дође къ моіой постельи и наклони се на мене. „Шта є? Како се осећате?“ рече она. Хвала Богу, одговорнмъ слабымъ гласомъ. Єсте ли вы, Маріо Ивановна? Кажите ми . . . . . я не имадо крѣпости више говорити, и ућутимъ. Савельићъ уздане. Радость се засія на нѣговомъ лицу. „Дошао є къ се-

би," — повтораваше онъ. „Хвала теби владико! Но бађушко Петре Андрієвићу! ты си мене уплашіо! Є ли ти лакше? ово є већъ петый данъ!" . . . Марія Ивановна уђе му у рѣчь. „Не говори съ њимъ много, Савельићу," — рече она. „Онъ є іоштъ слабъ." Она изиђе и полагано затвори врата. Мысли су се моє колебале. И тако, я самъ быо у кући команданта. Марія Ивановна долазила є къ мени. Я самъ хтѣо Савельића за коешта пытати, но старацъ є умотао главу и запушіо уши. Я на силу склопимъ очи и брзо заспимъ.

Кадъ се пробудимъ, викнемъ Савельића, но у мѣсто нѣга видимъ предъ собомъ Марію Ивановну; анђелскій гласъ нѣнъ мене є поздравляо. Не могу изразити сладость чуства, коя су са мномъ у то магновенѣ овладала. Я є узмемъ за руку, метнемъ іой руку на моє устне и обліємъ сузама умилѣња. Маша руку свою ніе трзала . . . и садъ се нѣне устне косну мои и я осѣтимъ њинъ жаркій и топлый полюбацъ. Огань прође крозъ мене. Мила, добра Маріо Ивановна — речемъ іой я — буди моя жена, учини ме срећнымъ. — Она се тргне. „Бога ради умирите се" — рече узевши руку свою одъ мене. „Вы сте іоштъ у опасности, рана се може позледити. Чувайте се ма за мою любавь." Съ тимъ рѣчма она изиђе, оставивши ме умилнымъ чуствомъ опоєна. Срећа є моя ускрсла. Она ће быти моя! она мене люби! Та є мысао испунявала све моє суштестованѣ.

Одъ тогъ часа мени є мало по мало болѣ бывало. Мене є лѣчіо полковный берберинъ, єръ у тврдиньи другогъ лѣкара не быяше, и, хвала Богу, добро ме є видао. Младость и природа ускорише моє оздравлѣнѣ. Сва породица команданта старала се за мене. Марія Ивановна ніе одъ мене одлазила. Разумѣва се да самъ при првой удобной прилици осећаня моя њой изявіо, и Марія є трпѣльиво саслушала мене. Она безъ свакогъ притворста каза ми да ме воли, и къ томе іоштъ дода да ће се и родительи нѣни срећи нѣной радовати. „Но промысли се, красото моя" — рече она; „да ли се неће твои родительи томе противити!"

Я се замыслимъ. О нѣжности материной я се сумняо нисамъ, но познаваюћи наравъ и начинъ мышлѣня отчиногъ, осећао самъ, да га любавь моя тронути неће, и да ће онъ ню сматрати као слабость младогъ човѣка. Я то Маріи Ивановной чистосрдачно исповѣдимъ, и наумимъ съ найумилніомъ краснорѣчивости писати отцу и искати одъ нѣга родительска благослова. Я покажемъ писмо Маріи Ивановной, и она га наће тако убѣдителна и трогателна, да ни сумняла ніе о успѣху нѣговомъ, и преда се чуствима нѣжнога срца са свымъ поузданѣмъ младости и любави.

Са Швабриномъ се помиримъ прьы дана, кадъ самъ оздравіо. Иванъ Кузмиѣъ, укораваюћи ме за удвой, рече ми: „Есть, Петре Андрієвиѣъ, требало бы да самъ те затворіо, но ты си и безъ тога казнѣнъ. Алекса Иваниѣъ затворенъ є у магазину о хлѣбу и води, и мачъ є нѣговъ на сахрани кодъ Василисе Єгоровне. Нека га нека трпи, да бы се покаяо.“ — Я самъ себе срећнымъ осећао, што самъ сачувао у срцу чуство ће покварено. Станемъ за Швабрина молити, и добрый командантъ се са своіомъ супругомъ сугласи, и они се рѣше нѣга ослободити. Швабринъ доће къ мени, изясни се да одвећъ жали, што се тако съ нама догодило. Призна да є онъ быо кривъ, и моліо ме є да я све заборавимъ. Я, будући да одъ природе нисамъ быо злопамтило, опростимъ му искрено и за нашу свађу и за рану, кою ми є онъ задао. У клевети нѣговой видіо самъ увреду ожалошћеногъ самолюбля и одбачене любави, и великодушно извињавао самъ несрећногъ мога супарника.

Я брзо оздравимъ, и могао самъ већъ и у мой конакъ преселити се. Съ нестрпльивости очекивао самъ одговоръ на послано писмо, ма и да му се нисамъ надао, и старао самъ се како ћу загушити жалостна моя предчуствованя. Василиси Єгоровной и нѣномъ мужу я іоштъ ништа казао нисамъ; но да самъ іймъ и казао, не бы ій то ни найманѣ зачудило. Ни я ни Марія Ивановна одъ ньи наша чуства сакривали нисмо, и мы смо напредъ већъ увѣрени были, да ће се они сугласити.

Најпосле једнпутъ у ютру Савельићъ дође къ мени, држећи писмо у руци. Я писмо узмемъ съ трепетомъ. Адресъ је было написанъ рукомъ отца мога. Изъ тога самъ видіо да што важно у њему написано быти мора, будући је мени обично мати свагда писала, а отацъ је само по неколико редака доле подписао. За дуго га распечаћивао нисамъ, и прочитавао самъ торжественый надписъ: „Сыну моєму Петру Андрієвићу Гриневу, у Оренбуржку губернію у Бѣлогорску тврдиню.“ Я самъ се трудіо по рукопису дознати расположенѣ душе, у каквомъ је писмо писано было; најпосле распечатимъ га, и у првима редовима видимъ, да је сва моя љубавна надежда осујећена. Садржај писма было је слѣдующій:

„Сыне мой Петре! Писмо твоє, у комъ си ты одъ насъ родительскій благословъ искао и моліо да се на то сугласимо, да ты Марію Ивановну, кћерь Миронову, себи испросишъ, добыли смо 15. овога мѣсеца, но не само што ти ни благослова мога, ни сугласія дати не намѣравамъ, но спремамъ се къ теби доћи, да те за невалялство твоє памети научимъ, не сматраюћи на твой официрскій чинъ; будући си доказао да ниси достоянъ мачъ пасати, кои ти је дарованъ да њимъ отечество бранишъ, а не да идешъ на удвой съ такимъ разузданикомъ, као што си и ты самъ. Одма ћу писати Андріи Карловићу, и молићу га, да те премѣсти изъ Бѣлогорске тврдинѣ ма кудъ далѣ, гдѣ бы те лудило проћи могло. Мати твоя чувши о твомъ удвою и да си ранѣнъ, одъ жалости разболи се и садъ лежи. Шта ће быти одъ тебе? Молимъ Бога, да се поправишъ. ма да се и не смѣшъ надати нѣговой великой милости.

Твой отацъ А. Г.“

Читанѣ овога писма побудило је у мени разна осећаня. Жестока израженя, у коима отацъ мой није штедльивъ было, яко су ме ожалостила. Презиранѣ, коимъ се онъ о Маріи Ивановной изясніо, учинило се мени не само не пристойно но и не справедльиво. Мысао, да ћу изъ тврдинѣ Бѣлогорске премѣштенъ быти, мене је ужаснула, но највећма ме је огорчило извѣстіе о болести матере. Срдіо самъ се на Савельића, не

сумняюћи, да є онъ родитељ моє о удвою момъ извѣстіо. Ходаюћи горе и доле по моіой узацкой соби, зауставимъ се предъ њимъ и речемъ му угрожателно: Заръ ты ниси съ тимъ задоволянъ, што теби благодарити имамъ, што самъ ранѣнъ и што самъ цѣо мѣсецъ дана близу гроба быо, већъ хоћешъ и матерь мою да уморишъ? Савельићъ є быо као громомъ пораженъ. „ За Бога господине!“ — рече онъ готово плачући —„ Шта ты то говоришъ? Я узрокъ, што си ты ранѣнъ? Богъ види, я самъ трчао, да тебе моима грудима заклонимъ одъ мача Алексе Иванића! Старость проклета издала ме є. А шта самъ учиніо матери твоіой?“ — Шта си учиніо? — одговоримъ я. Ко те є моліо, да пишешъ и мене обтужишъ? већъ ако си поставлѣнъ кодъ мене за шпіуна? — „Я? я тебе обтужіо?“ — одговори Савельићъ у сузама. „Господе и царе небесный! Та ето прочитай шта ми пише милостивый господинъ, па ћешъ видити, каква самъ я доношеня о теби писао.“ Тада извади изъ џепа писмо, и я прочитамъ слѣдующе:

„Срамъ те буди, матора псино, што ты не пазећи на мой строгій налогъ, ниси ми явіо о момъ сыну Петру Андрієвићу, и што су ме туђини принуђени были извѣстити о нѣговомъ не валяломъ владаню. Заръ ты тако испунявашъ твою дужность и мою волю? Я ћу тебе, маторога пса, послати да свинѣ пасешъ, за друго и ниси, кадъ си утаяо истину и несташлукъ младогъ човѣка. Настоећимъ заповѣдамъ ти, да ми одма пишешъ, да ме извѣстишъ о нѣговомъ здравлю, о комъ ми являю да се опоравляти починѣ, на комъ є мѣсту ранѣнъ и є ли се добро нѣгова рана залѣчила.“

Овымъ се очевидно освѣдочи, да є Савельићъ быо пред-а-мномъ правъ и невинъ, и да самъ га я укоромъ и подозрѣванѣмъ моимъ напрасно ожалостіо. Я самъ искао одъ нѣга опроштеня, но старацъ є быо не утѣшенъ. „Ето шта самъ дочекао“ — повтори онъ: „ето съ каквомъ милости господа моя мене награђую! Я самъ матора псина, свиняръ, и іошть и узрокъ твоє ране! Не, господи-

не Петре Андрієвићу, нисамь я, но узрокъ є томе проклетый мусѣ; онъ є тебе гвозденымъ ражњемъ борити се учіо, да бы се у прилици одъ зла човѣка одбранити могао. Ето, зашто є мусѣ плаћанъ, и нашто су трошени новци!“

Но ко се то потрудіо, да отца мога извѣсти о момъ владаню? Ђенералъ? но онъ чини ми се да се о мени ни бринуо ніе: а Иванъ Кузмићъ ніе дужанъ быо могъ отца о удвою момъ извѣштавати. Я самь дуго о извѣстителю мысліо. Найпосле подозрѣвао самь на Швабрина. Онъ є єданъ имао за то узрока, чимъ бы ме изъ тврдинѣ удалити, и са породицомъ команданта раставити могао. Я поћемъ да Маріи Ивановной о свему овомъ явимъ. Она ме сретне на врати. „Шта є съ вама?“ — рече ми она како ме опази. „Како сте бледи!“ — Свему є край; — одговоримъ я, и дамъ іой отчино писмо. Она одъ страха побледи. Прочитавши, поврати ми писмо дркћућомъ рукомъ и рече дркћућимъ гласомъ: „Види се да ми ніе суђено . . . . Сродници ваши не примаю ме у свою породицу. Буди у свему воля божія! Богъ болѣ зна одъ насъ, шта є за насъ добро. Мы безъ нѣгове волѣ не можемо ништа. — Петре Андрієвићу, будите вы баремъ срећни.“ . . . То быти не могу! — викнемъ я, узевши є за руку; ты мене любишъ, я самь на све готовъ. Айдемо, паднимо предъ ноге твои родителя, они су люди прости, они нису ватрени гордельивци . . . . Они ће насъ благословити . . . . мы ћемо се вѣнчати . . . . а тамо, съ временомъ, я самь увѣренъ, мы ћемо умолити отца мога, мати ће молити за насъ; онъ ће мени опростити . . . . „Не, Петре Андрієвићу“ — одговори Маша — „я безъ благослова твои родителя за тебе поћи нећу. Безъ благослова ньинога ты среће имати нећешъ. Покоримо се вольи божіой. Кадъ нађешъ твою суђеницу, кадъ се у другу залюбишъ — Богъ съ тобомъ, Петре Андрієвићу; а я ћу за васъ обоє“ . . . . Ту се она заплаче и оде одъ мене, я самь хтѣо за ньомъ у собу ући, но осећао самь, да нисамь у стаю быо самъ собомъ владати, и вратимъ се кући.

Я самъ сѣдіо погруженъ у дубокомъ очаяню, но Савельићъ наѣданпутъ прекине моя размышляваня. „Ето господине“ — рече онъ, дававаюћи ми написаный листъ артіе; — „види, єсамь ли я обтужитель свога господина, и трудимъ ли се посваћати отца са сыномъ.“ Узмемъ артію изъ руку нѣговы, то є было нѣговъ одговоръ, и ево га одъ слова до слова:

„Господине Андрія Петровићу, отче нашъ милостивый!

„Милостиво ваше писмо праміо самь, у комъ сте се изволѣли на мене, роба вашегъ, срдити, да я на срамоту мою заповѣсти господске не испунявамъ: — а я, не матора псина, я самь вѣрный слуга вашъ, господске самь налоге испунявао, и усрдно служіо самь свагда, и сѣде самь власи у служби кодъ васъ доживіо. Я о рани Петра Андрієвића ништа вамъ писао нисамь, зато, да васъ не бы гласомъ овымъ напрасно ожалостіо, као што є госпоћа, мати наша Авдота Василѣвна, разболѣла се, и я ћу се за здравлѣ нѣно Богу молити. А Петаръ Андрієвићъ ранѣнъ є подъ десно плеће, подъ саму кость, у дубльини єдногъ и пол' палца, и лежао є у кући команданта, гдѣ смо га мы съ брега донели, и лѣчіо га є овданшный берберинъ Стѣпанъ Парамовићъ: и садъ є Петаръ Андрієвићъ, хвала Богу, здравъ, и о нѣму ништа вамъ зло писати немамъ. Командантъ, видимъ, да є съ ньимъ задоволянъ, а Василиса Єгоровна сматра га као роћеногъ сына. А што се съ ньимъ тай случай догодіо, то онъ, као младићъ, укора не заслужує: конь има четири ноге, па опетъ посрне. А вы сте изволѣли писати, да ћете ме послати да свинѣ пасемъ, и та ваша господска воля нека буде. После овогъ кланямъ се робски.

Вѣрньый робъ вашъ

Архипъ Савельићъ.“

Читаюћи писмо доброга старца, нисамь могао задржати се, да се неколико путій не насмѣемъ. Одговорити отцу я нисамь было у станю, а да бы се успокоила мати, писмо Савельића мени се учини да є довольно.

Одъ тога часа станѣ се моє промѣни. Марія Ивановна редко є са мномъ говорила, и свакояко избѣгавала ме є. Кућа командантова постала ми є равнодушна. Мало по мало научимъ се кодъ куће у самоћи сѣдити. Василиса Єгоровна съ почетка за то ме є укоравала; но видећи моє упорство остави ме на миру. Съ Иваномъ Кузмићемъ виђао самъ се само онда, кадъ є служба изискивала. Са Швабриномъ сретао самъ се редко, и не съ вољомъ, тимъ више, што самъ примѣчавао у нѣму сакривену злобу, коє ме є у момъ подозрѣваню утврђавало. Животъ мой учини ми се не сносанъ, паднемъ у мрачно очаянѣ, коє су самоћа и безпосленость подраньивале. Любавь се моя распальивала у самоћи, и одъ часа на часъ све ми се већма теготно учини. Я изгубимъ волю къ читаню и кньижевности. Душа ми моя клоне. Я самъ се бояо, да ћу или съ ума сићи или у распустный животъ ступити. Не очекивани догађаи, кои су на цѣлый животъ мой великій упливъ имали, учине у души моіой силный и благій потресъ.

Глава VI.

Пугачевштина.

Вы, молодые ребята, послушайте,
Что мы, старые старики, будемъ сказывати.

Пѣсма.

Пре него што къ описиваню чудны догађая, кои су се са мномъ и пред-а-мномъ сбыли, приступимъ, дужанъ самъ казати неколико рѣчій о положаю, у комъ се съ концемъ 1773. године губернія Оренбуржка налазила.

У овой пространой и богатой губерніи живило є много полудивльи народа, кои су пре краткогъ времена признали владу руски царева. Њине честе побуне, и метежи, непознаванѣ закона и грађанскогъ живота, лакомысленость и жестокость принудила су правительство, да є морало увѣкъ на њи пазити и старати се, како ће ій у покорности задржати. Тврдинѣ се сграде по мѣстима, коя су зато удобна была, у коє по већой чести козаке, давнашнѣ обытателѣ яицки брегова, населе. Но яицки козаци, кои су дужни были миръ и безопасность предѣла овогъ чувати, одъ некогъ времена постали су сами за правителство не мирни и опасни поданици. Године 1772. направе они у главномъ граду буну. Причина ове была є строгость ђенерал-маіора Траубенберга, кои є войнике, да бы ій у дужной покорности задржати могао, врло строго држао. Слѣдствомъ ове буне Траубенбергъ є на варварскій начинъ убіенъ; своєвольна промѣна учини се у управляню, и найпосле умири се буна картачима и строгомъ казни.

То се случило на неко време предъ моимъ долазкомъ у тврдиню Бѣлогорску. Све є већъ было мирно, или мыслило се да є тако; власть є све на лако узимала и вѣровала є мнимомъ раскаяню лукавы бунтовника, кои су у потаи злобили, и за поновлѣнѣ безпоредка удобну само прилику очекивали.

Обраћамъ се къ моіой повѣсти.

Єданпутъ у вече (то є было у почетку Октобра 1773. године) сѣдіо самъ кодъ куће самъ, слушао самъ хуку вѣтра и мотріо самъ крозъ прозоръ на облакъ мимо мѣсеца летећій. Доћу ме звати къ команданту. Я се одма оправимъ. Кодъ команданта нађемъ Швабрина, Ивана Игнятића и козачкогъ редовника. У соби не быяше Василисе Єгоровне, ни Маріе Ивановне. Командантъ поздрави се са мномъ лицемъ спуштенымъ. Онъ забрави врата, све насъ посади, осимъ редовника, кои є кодъ врата стаяо, извади артію изъ џепа и рече намъ: „Господо официри, важна новина! Слушайте, шта пише ћенералъ.“ Затимъ метне наочари и прочита слѣдующе:

„Господину команданту тврдинѣ Бѣлогорске, капетану Миронову.“

Тайно.

„Овымъ вамъ даємъ на знанѣ, да є побѣгши исподъ страже донскій козакъ Емелянъ Пугачевъ учиніо не опростителну дрзкость тимъ, што є име покойногъ императора Петра III. на себе узео, и скупіо айдучку чету, коіомъ прави побуне у яицкима населбинама, и већъ є узео и разоріо неколико тврдиня, свуда грабећи и палећи. Зато господине капетане, како ово примите, одма нужне наредбе издайте, како ћемо поменутогъ злочинца и самозванца надвладати моћи, а буде ли можно, савршено и уништити га, ако се на тврдиню вама повѣрену устреми.“

„Нужне наредбе издати!“ — рече командантъ скидаюћи наочари и артію савіяюћи. „Чуй ты, лако є то казати. Злочинацъ овай, чини ми се, да є силанъ, а у насъ свега сто тридесетъ момака, не рачунаюћи козаке, на коє се слабо ослонити можемо, не буди ово теби на укоръ речено, Максимићу (редовникъ се

насмѣв). Садъ господо официри! морамо штогодъ радити. Будите спремни, уредите карауле, и ноћне страже: за случай нападаня, забравляйте врата, а войници нека буду спремни. Ты Максимићу, пази добро на твоє козаке. Топъ прегледайте и добро изчистите. А у осталомъ никомъ не одкривайте, да у тврдиньи о томъ нико пре времена не дозна.“

Издавши ове налоге, Иванъ Кузмићъ насъ распусти. Я изићемъ заєдно са Швабриномъ, размышляваюћи о томе, што смо чули. Шта мыслишъ ты, како ће се то свршити? — пытао самъ нѣга. „Богъ зна“ — одговори онъ; „видићемо. Я ту за сада іоштъ ништа важно не видимъ. Ако пакъ“ . . . . Ту се онъ замысли, и у замышлѣности почне звиждати француску арію.

Не сматраюћи на све наше предосторожности, гласъ о появлѣню Пугачева разнео се по свой тврдиньи. Иванъ Кузмићъ, ако є и уважавао веома свою супругу, ни зашто на свѣту не бы іой тайну одкріо, коя му є службено повѣрена была. Добывши писмо одъ ѣенерала знао є онъ доста вѣштымъ начиномъ Василису Єгоровну изъ куће оправити, казуюћи іой, да є отацъ Герасимъ добыо изъ Оренбурга нека чудна извѣстія, коя у великой тайности држи. Василиса Єгоровна одма се у госте попадіи оправи, и, по савѣту Ивана Кузмића, поведе собомъ и Машу у друштву, да іой самой не бы време было дуго.

Иванъ Кузмићъ, оставши самъ кодъ куће, одма пошлѣ по насъ, а Палашку, да не бы нашъ разговоръ чула, затвори у комарицу.

Кадъ се Василиса Єгоровна кући врати, ништа одъ попадіе не чувши, дозна, да є, у време нѣногъ одсуства, Иванъ Кузмићъ у кући савѣтъ држао, и да є Палашка была затворена. Она се сѣти, да є мужъ ню преваріо, и почне га испытивати. Но Иванъ Кузмићъ приуготовіо се быо на то. Онъ се ни мало смутіо ніе, и бодро є своіой любезной супруги одговоріо: „Чуй любезна моя, бабе су наше наумиле у будуће пећи гріяти сламомъ, а будући да одтуда несрећа догодити се може, зато самъ строгу заповѣсть издао, да бабе у напредакъ пећи сламомъ не грію, већъ прућемъ и ганѣвима.“ — А зашто си затворіо Па-

лашку? — пытала є капетаница. — Зашто є бѣдна дѣвойка у комарици сѣдити морала, докъ се мы вратили нисмо? — Иванъ Кузмићъ на пытанѣ ово ніє се приуготовіо было; онъ се збуни, и нешто не умѣстно одговори. Василиса Єгоровна увидила є коварство мужа свога: но знаюћи, да одъ нѣга ништа дознати неће, прекине своя пытаня, и поведе разговоръ о киселимъ краставцима, коє є Акулина Памфиловна правила посве некимъ особитымъ начиномъ. Цѣлу ноћь Василиса Єгоровна ніе могла заспати а ніе се никако могла сѣтити, шта є то было у глави мужа нѣногъ, што она не бы знати могла.

Другій данъ, враћаюћи се изъ трапезаріе, смотри она некако Ивана Игнатића, кои ваћаше изъ топа крпе, пилькe, коштице, и свакоякo ћубре, коє су дѣца у топъ набацала. „Шта то значе та воєна приуготовлѣня?“ — мыслила є командантовица; „да не очекую нападаня одъ Кирхизаца? Па зашто бы то одъ мене Иванъ Кузмићъ таіо“ Она викне Ивана Игнатића съ тврдомъ намѣромъ дознати одъ нѣга тайну, коя є нѣно женско любопытство мучила.

Василиса Єгоровна учини му неколико примѣтбій, особито што се домоводства тиче, као судія, кои предъ собомъ стоећегъ кривца сасвимъ о другомъ предмету пытати починѣ, да бы га тимъ на одговоре предосторожніимъ учиніо. После поћути неколико минута, изъ дубока уздане и вртећи главомъ рече: „Господи Боже мой! какве су то новости! Шта ће изъ тога быти?“

— Госпоћо! — одговори Иванъ Игнатићъ. Богъ є милостивъ; у насъ є доста войника, барута много, я самъ топъ изчистіо. Лако ћемо одпоръ Пугачеву дати. Богъ неће дати, да насъ свиня прождере!

„А какавъ є то човѣкъ тай Пугачевъ?“ — пытала є командантовица.

Сада Иванъ Игнатићъ примѣти, да є тайну одкріо, и метне єзыкъ међъ зубе. Но већъ є было доцне. Василиса Єгоровна принуди га да іой све искаже, обећаваюћи се да о томъ никомъ другомъ ни слова казати неће.

Василиса Єгоровна одржала є своє обећанѣ и никоме ни рѣчи казала ніе, осимъ попадіи, и то са-

мо зато, што є крава њена іошть у полѣ ишла, и што су є лако злочинци отерати могли.

Скоро се већъ свуда по тврдиньи о Пугачеву говорило, само различно. Командантъ пошлѣ редовника съ налогомъ, да све у наоколо населбине и тврдинѣ обиђе, и све добро промотри. Редовникъ врати се после два дана и яви, да є у пустиньи, одъ прилике на шестдесетъ врстій удалѣной, на много мѣста ватру видіо, и чуо одъ Башкираца, да иде велика сила. Више ніе могао ништа извѣстно казати, будући да далѣ ићи ніе смѣо.

У тврдиньи међу козацима учини се не обичный покретъ: они су се по свима улицама у гомиле скупляли, полагано разговарали, и кадъ су драгона или гарнизонскогъ войника видили, разилазили се. Они су о свему извѣштени были. Юлай, покрштеный Калмукъ, о свему извѣсти команданта. Извѣстія редовника, команданту донешена, по рѣчма Юлая, была су лажльива; по повратку своме, лукавый овай козакъ обявіо є своима другарима, да є было у бунтовничкомъ стану предъ самымъ њинымъ предводителѣмъ, да га є овай къ себи пустіо и дуго се съ њимъ разговарао. Командантъ безъ оклеваня стави редовника подъ стражу а Юлая на мѣсто нѣгово постави. Новость ова примлѣна є была кодъ козака съ явнымъ негодованѣмъ. Они су у гласъ роптали, и Иванъ Игнятићъ, кои є наредбу команданта испуніо, слушао є своима ушима, како су они говорили: „Видићешъ како ћешь и ты проћи, гарнизонскій пацове!“ Командатъ є мысліо, да у тай данъ испыта свога апсеника; но редовникъ є исподъ страже утекао, безъ сумнѣ помоћи свои єдиномысленика.

Новый случай умножи безпокойство команданта. Башкирца єдногъ ухвате, и кодъ нѣга нађу побунителна писма. Приликомъ овомъ командантъ мысліо є опетъ своє официре сазвати, и зато є опетъ хотѣо удалити Василису Єгоровну подъ лѣпымъ изговоромъ. Но будући є Иванъ Кузмићъ было човѣкъ сасвимъ простодушанъ и праведанъ, зато и не могаше другогъ начина измыслити, осимъ оногъ, кои є већъ єданпутъ употребіо было.

„Чуешъ ты Василисо Єгоровна,“ — рече онъ покашлююћи. „Отацъ Герасимъ добыо є, говоре, изъ града“ . . . . — Да, да, Иване Кузмићу, — уђе му у рѣчь командантовица; ты хоћешъ опетъ да скупишъ савѣтъ, да се о Емиляну Пугачеву безъ мене савѣтуєте; но нећешъ ме садъ преварити.“ — „Иванъ Кузмићъ избечи очи. „Но, любезна“ рече онъ, — „кадъ ты већъ све знашъ, то ћемо се мы и предъ тобомъ савѣтовати.“ — Тако, тако, любезный мой — одговори она: похити, пошльи по официре.

Мы се скупимо опетъ. Иванъ Кузмићъ у присуству своє жене прочита нама позиванѣ Пугачева, писано некимъ самоукимъ козакомъ. Разбойникъ явля, да безъ одлаганя намѣрава на нашу тврдиню ударити, позива козаке и войнике у свою чету, а заповѣднике увѣштава, да се не противе, грозећи іймъ казни у противномъ случаю. Позывъ быо є написанъ грубима, но силнима израженьима, и могао є произвести опасно упечатлѣнѣ на умове просты людій.

„Какавъ є то нитковъ!“ — викне командантовица. „Како онъ сме іоштъ нама предлагати: да предъ нѣга изиђемо, и заставе предъ нѣгове ноге да положимо! О, сынъ є онъ пасіи! Та заръ не зна да смо мы одъ четрдесетъ година у служби и да смо се свашта, хвала Богу, нагледали? Да ли се іоштъ налази и таки заповѣдника, кои ће разбойника послушати?“

— Мыслимъ, да се не налази, — одговори Иванъ Кузмићъ. Но чуе се, да є зликовацъ већъ многе тврдинѣ освоіо.

„То є знакъ, да се онъ осиліо“ — примѣти Швабринъ.

— Садъ ћемо се одма о нѣговой сили извѣстити — рече командантъ. — Василисо Єгоровна, дай ми ключъ одъ амбара. Иване Игнятићу, доведи Башкирца, и кажи Юлаю да донесе овамо камџію.

„Почекай, Иване Кузмићу“ — рече командантовица, съ мѣста уставши. „Склони Машу ма кудъ найпре изъ куће, зашто она кадъ чуе яукъ, уплашиће се. А право да кажемъ, и я башъ то радо не слушамъ. Съ Богомъ остайте.“

Испыть съ помоћи камџіе у судилиштима тако є было у старо време уобичаєнъ, да є, кадъ га є благодатный указъ уништіо, дуго време безъ свакогъ дѣйства остаяо. Мыслили су, да є необходно потребно было за обличенѣ преступника, да самъ призна — мысао не само не основана, но шта више сасвимъ противна здравоме юридичноме смыслу: зашто, ако се одрицанѣ подъ судомъ стоєћега не прима за доказателство нѣгове невиности, то и признанѣ нѣгово тимъ ће манѣ доказателствомъ быти нѣгове повиности. И данасъ іоштъ кадкадъ слушамъ одъ стары судія, гдѣ жале што се овай варварскій обичай уништіо. У наше іоштъ време нико се о томъ сумняо нієе, ни судіе, ни суђеници, да се достаточанъ испытъ безъ камџіе учинити може. И тако налогъ команданта никога одъ насъ нієе у удивлѣнѣ и трепетъ довео. Иванъ Игнятићъ оде по Башкирца, кои є кодъ команданта у амбару подъ затвором быо, и за неколико минута невольника доведу у предсобицу. Командантъ заповѣди да га пусте предъ нѣга.

Башкирацъ єдва преко прага прекорачи (онъ є было у кладама) и скинувши высоку свою капу, стане кодъ врата. Я погледимъ на нѣга и сврозимъ се. Никада тога човѣка заборавити нећу. Онъ є могао имати око седамдесетъ година. У нѣга не быяше ни носа ни ушію. Глава му є была обріяна, у мѣсто браде имаћаше само неколико сѣды длака; онъ є было маленъ, мршавъ и грбавъ; но мале очи нѣгове іоштъ су као ватра сѣвале. „Аха!“ рече комадантъ; познавши по страшнимъ нѣговимъ билѣгама єдногъ одъ бунтовника, 1741. године казнѣногъ. „Та ты си старый вукъ, быо си већъ еданпутъ у нашемъ кавезу. Види се, да не бунтуєшъ сада првый путъ, кадъ ти є та луда глава тако жигосана. Доћи ближе; говори, ко те є послао?“

Старый Башкирацъ ћутао є и гледао у команта као каква будала. „Шта ћутишъ?“ продужи Иванъ Кузмићъ; „или будало не разумѣшъ руски? Юлае, запытай га вашимъ єзыкомъ, ко га є послао у нашу тврдиню?“

Юлай повтори на татарскомъ єзыку пытанѣ Ивана Кузмића; но Башкирацъ погледао є у нѣга

съ тимъ истымъ изражаемъ и на слова не одговори.

„Садъ ћешъ,“ рече командантъ, „ты проговорити. Дѣцо! скините съ нѣга ту одрпаницу, и протрите му мало лѣца. Гледай Юлае, добро на нѣга!“

Два инвалида почну съ Башкирца свлачити халѣине. Лице несрећника вићаше се смућено. Онъ погледаше на све стране, као дивіе звѣрче, кадъ дѣци у руке доће. Кадъ єданъ одъ инвалида узме нѣга за руке и метне ій себи око врата, дигне га на своя плећа, а Юлай узме камџію и замане: тада бѣдный Башкирацъ уздане слабымъ и молећимъ гласомъ, и гибаюћи главомъ отвори уста, у коима у мѣсто єзыка мицаше се само кратка одрубина.

Кадъ се сѣтимъ, да се то у вѣку момъ догодило, и да самъ како у томъ, тако и у свакомъ другомъ призрѣнію велику промѣну подъ благимъ императоромъ Александромъ доживіо, морамъ се дивити брзомъ успѣху човѣческе просвѣте, и распространѣню правила човѣколюбля. Младый човѣче! ако записци ови мои у твое руке доћу, признай да су найболѣ и найпробытачніе измѣне у роду човѣческомъ, кое происходе одъ побольшаня людске нарави, безъ свакы насилны потреса.

Сви будемо поражени. „Но“ — рече командантъ, „ мы одъ овогъ ништа дознати не можемо. Юлае, одведи га опетъ у амбаръ. А мы, господо, кое о чему іоштъ да се посавѣтуемо.

Мы станемо о нашемъ положаю разсуђавати, у томъ Василиса Єгоровна, задувана и уплашена, уђе у собу.

„Шта се съ тобомъ збыло?“ запыта командантъ.

— Зло! — одговори Василиса Єгоровна. Нижнеозерная ютросъ е узета. Слуга отца Герасима овай часъ вратіо се одтудъ. Онъ е видіо, кадъ су е узели. Командантъ и сви официри тамо су обѣшени. Сви су войници зароблѣни. Гледай, кои часъ злочинци ће быти и овдѣ.

Не очекиваный овай гласъ силно е мене поразіо. Командантъ нижнеозерске тврдинѣ, миранъ и скроманъ, младъ човѣкъ, быо е мени познатъ; пре два мѣ-

сеца дана ишавши изъ Оренбурга са своіомъ младомъ женомъ, свратіо се къ Ивану Кузмићу. Нижнеозерная одстаяла є одъ наше тврдинѣ двадесетъ и петъ врстій. Одъ часа на часъ и мы смо Пугачева очекивати морали. Судбу Маріє Ивановне живо самь себи представляо, срце є у мени ређе куцало.

Слушайте, Иване Кузмићу! — речемъ я команданту. До последнѣгъ издисая мы смо дужни тврдиню бранити; о томъ не треба ништа ни говорити. Но мы треба да се и о безопасности женски лица постарамо. Оправите ій у Оренбургъ, ако се іоштъ може, или кудъ далѣ, у болю и ячу тврдиню, куда неће злочинци моћи продрети.

Иванъ Кузмићъ окрене се къ своіой жени и рече іой: „Шта велишъ любезна, бы ли добро было, да васъ мало по далѣ оправимъ, докъ мы овдѣ съ бунтовницима воюємо?“

— Погодіо си! — А гдѣ є такова тврдиня, у кою ђулета не бы улетала? Зашто намъ є Бѣлогорска опасна? Хвала Богу! двадесетъ и двѣ године поживили смо у ньой, видили смо и Башкирце и Кирхисце! А сада ћемо и Пугачеву одпоръ дати!

„Добро, любезна“, повтори Иванъ Кузмићъ; „ты остай, кадъ се у тврдиню нашу уздашъ. Но шта ћемо съ Машомъ? Добро ће быти ако одпоръ дамо и непріятеля одбіємо: но ако злочонци узму тврдиню?“

— Онда . . . . Ту Василиса Єгоровна у найвећемъ трепету уђути.

„Не Василисо Єгоровна,“ продужи комадантъ примѣчаваюћи, да су рѣчи нѣгове нешто на ню дѣйствовале, може быти садъ првый прутъ у нѣговомъ животу. „Маша овдѣ остати не може. Пошльимо є у Оренбургъ къ куми нѣной; тамо има и войника и топова доста, а и бедеми су одъ камена. А и тебе бы савѣтовао да съ ньомъ идешъ. Истина да си ты годинама стара, но промысли се, шта ће быти съ тобомъ, ако на юришъ тврдиню узму.“

— Добро, — рече командантовица — нека буде тако, Маша нека иде; а мене не моли и не саняй о томъ, да ћу те оставити. Я се подъ старость съ тобомъ ра-

стати нећу, нити ћу у туђой земльи гробъ себи тражити. Овдѣ самъ живила, овдѣ ћу и умрети.

„Е добро,“ рече командантъ. „Садъ намъ ништа дакле не треба одлагати. Иди оправляй Машу. У ютру, чимъ се зора укаже, оправићемо є на путъ, даћемо іой да є одпрате неколико наоружаны людій, ма да є у насъ и мало войника. Гдѣ є Маша?“

— Кодъ Акулине Памфиловне, — одговори командантовица. Ньой се позлило, кадъ є чула да є узета Нижнеозерная; боимъ се, да ће се разболѣти. Господи Боже шта мы дочекасмо!

Василиса Єгоровна оде да спрема на путъ кћерь свою. Разговоръ се кодъ командантa продужи; но я се у тай вечъ мѣшао нисамь, нити самъ шта слушао, Марія Ивановна покаже се на ужини, бледа и исплакана. Мы смо ужинали ћутећи, и устанемо иза трапезе пре обичая, опростимо се съ цѣломъ породицомъ, и кућама разиђемо. Но я хотимице заборавимъ мой мачъ, вратимъ се по њега и осећао самъ да ћу Марію Ивановну саму наћи. Тако є и было. Она сретне мене на врати, и преда ми мачъ. „Опростите Петре Андрієвићу“ рече она у сузама; „мене шилю у Оренбургъ. Будите живи и срећни; може быти, да ћемо се, ако божія воля буде, мы іошт кадгодъ састати; а ако не“... Ту се она гласно заплаче. Я є загрлимъ. — Опрости анђеле мой — речемъ я — опрости, мила моя, жељо моя; ма се шта са мномъ збыло, вѣруй, да ће последня моя мысао и последня моя молитва о теби быти. Падши мени на груди, плакала є. Я є съ жаромъ полюбимъ и брзо изъ собе изиђемъ.

Глава VII.

Юришъ.

Голова моя, головушка,
Голова послуживая!
Послужила моя головушка
Равно тридцать лѣть и три года.
Ахъ, не выслужила головушка
Ни корысти себѣ, ни радости,
Какъ ни слова себѣ добраго
И не рангу себѣ высокаго;
Только выслужила головушка
Два высокіе столбика,
Перекладинку кленовую,
Еще петельку шелковую.

Народна пѣсма.

Я ту ноћь нити самь спавао, нити самь се свлачіо. Я самь се спреміо быо, да се у зору нађемъ на градской капіи, крозъ коју є Марія Ивановна проћи имала, и тамо да се съ њомъ опростимъ последньій путъ. Я чуствова у себи велику промћну; душа моя колебаше се садъ већма него икада. Я самь се растанка плашіо, но осећао самь неку сладку надежду; грозіо самь се на опасности, но осећао самь у себи неко благородно частолюблѣ. — Я препашемъ мачъ и хтѣдо већъ изъ куће изићи, моя се врата отворе, капларъ уђе у собу и яви ми, да су наши козаци ноћу сви изъ тврдинѣ изишли, узевши на силу собомъ и Юлая, и да око тврдинѣ не познати люди обтрчаваю. Мысао, да Марія Ивановна неће моћи избѣћи, уплаши ме; я на брзу руку каплару издамъ неке заповѣсти, и одма къ команданту похитимъ.

Већъ є свитало. Я самъ трчао по улици, но чувши да ме вичу. Станемъ. „Куда ћете вы?“ рече Иванъ Игнятићъ, трчећи за мномъ. „Пугачъ є дошао.“ — Є ли отишла Марія Ивановна? — запитамъ я са дрктућимъ срдцемъ. — „Ніе“ — одговори Иванъ Игнятићъ: „путъ є у Оренбургъ заузетъ, тврдиня є обсѣднута. Зло є, Петре Андрієвићу!“

Мы пођемо на бедеме, самомъ природомъ узвышене и палисадима укрѣплѣне. Тамо се већъ скупляху сви жительи тврдинѣ. Гарнизонъ є стаяо подъ оружјемъ. Топъ є био напунѣнъ. Командантъ є обилазіо свою малобройну войску. Предстоећа опасность одушевлявала є старогъ войника бодрости необичномъ. По пустиньи, у не далекомъ одъ тврдинѣ одстаянію, ишло є око двадесетъ людій. Они бяху козаци, но међу ньима налазаше се и Башкирацa, кои се лако по своима рисовимъ капама, и по кожусима распознати могоше. Командантъ обилазећи свою войску, говоріо є войницима: „Но, дѣцо, боримо се данасъ за майку государню, и покажимо цѣломъ свѣту, да смо мы люди поштени и вѣрни!“ Войници у гласъ изяве своє усрдіе. Швабринъ є стаяо покрай мене и непрестано гледао на непріятеля. Люди, идући по пустиньи, примѣтивши кретанѣ у тврдиньи, скупе се у гомилу, и почну се међу собомъ савѣтовати. Командантъ заповѣди Ивану Игнятићу, да управи топъ на гомилу ньину, и самъ га подпали. Ђуле зазвижди и преко ньи прелети, не учинивши ньима никаква вреда. Они се тай часъ испредъ наши очію разбѣгну, и пустиня остане празна.

Тада се покаже на бедему Василиса Єгоровна и съ ньомъ Маша, не хотѣвша безъ нѣ остати. „Но, шта є?“ рече командантовица. „Како иде баталія? Гдѣ є непріятель?“ — Непріятель ніе далеко, — одговори Иванъ Кузмићъ. — Даће Богъ, све ће бити добро. Шта, Машо, ты се страшишъ? — „Не страшимъ се, татице,“ — одговори Марія Ивановна; „кодъ куће кадъ самъ сама, већма ме є страхъ.“ Тада погледи на мене, и съ умиляванѣмъ насмѣши се. Я силомъ стиснемъ балчакъ мога мача, опоминући се да самъ га синоћъ добио изъ нѣне руке, као на заштиту мое любезне. Срдце є у мени горѣло. Я самъ

желіо доказати, да самъ достоянъ био нѣногъ повѣреня, и съ нестрпльивости очекивао самъ рѣшително трепуће.

У то време иза горе, налазеће се пол' врсте одъ тврдинѣ, укажу се нове на коньима гомиле, и пустиня брзо напуни се множиномъ людій, наоружаны копляма и стрѣлама. Међу ньима на бѣломъ коню яшіо є човѣкъ у богатомъ одѣлу, съ голомъ сабльомъ у руци; то є био самъ Пугачевъ. Онъ стане, нѣга обколе, и као што се виђаше, по нѣговой заповѣсти четири човѣка оддѣле се и у найвећемъ трку подъ саму тврдиню дођу. Мы у ньима познамо наше издаице. Єданъ одъ ньи држао є надъ капомъ листъ артіє, у другогъ на коплю была є натакнута глава Юлая, кою скинувши, баци є къ нама. Глава несрећногъ Калмука падне предъ ноге команданта. Издаице викали су: „Не пуцайте, изилазите на полѣ къ господару. Господаръ є овдѣ!“

„Дађу я вама!“ викне Иванъ Кузмићъ. „Дѣцо! пуцайте,“ войници пукну. Козакъ, што є држао писмо, залюля се и падне съ коня, други побѣгну натрагъ. Я погледимъ на Марію Ивановну. Поражена видећи крваву главу Юлая, оглунута пуцнявомъ, виђаше се као безъ памети. Командантъ зовне каплара и заповѣди му, да донесе листъ изъ руку убієногъ козака. Капларъ изиђе у полѣ и врати се, водећи за узду коня убієногъ козака. Онъ преда писмо команданту. Иванъ Кузмићъ прочита га у себи и после на парчадъ издере. Бунтовници међутимъ све се већма за битку спремаху. Наскоро почну ђуладъ око наши ушію звиждати, и неколико стрѣла забоду се около насъ у землю и у палисаде. „Василисо Єгоровна!“ — рече командантъ. „Овдѣ бабе немаю посла; склони Машу, видишъ, дѣвойка є ни жива ни мртва.“

Василиса Єгоровна, уплашена одъ долећући ђулета, погледи у пустиню, на коіой се све веће кретанѣ виђаше; после окрене се къ мужу и рече му: „Иване Кузмићу, у божіой є власти и животъ и смрть: благослови Машу, Машо приступи къ отцу.“

Маша, бледа и дркћући, дође къ Ивану Кузмићу; падне предъ њимъ на колѣна и до земљѣ поклони се. Старый командантъ прекрсти є трипутъ; после дигне, и полюбивши є рече съ промѣнѣнымъ гласомъ: „Машо, буди благословена. Моли се Богу: онъ тебе оставити неће. Ако се нађе добаръ човѣкъ, дао вамъ Богъ любавь за савѣтъ. Живите, као што смо мы живили съ Василисомъ Єгоровномъ. Но, прости, Машо. Василисо Єгоровна, одведи є што скоріе.“ (Маша му падне на груди и заплаче се.) — Полюбимо се и мы, рече плачући, командантовица. Опрости, мой Иване Кузмићу. Опрости ми, ако самь те у чему увредила. — „Опрости, опрости, любезна!“ рече командантъ, загрливши своју супругу. „Но, доста! Идите, идите кући, и кадъ одете, обуци Машу у сарафанъ (дугачка проста женска хальина). — Командантовица съ кћери удали се. Я погледимъ за Маріомъ Ивановномъ, она се осврне и мане на мене главомъ. Тада се Иванъ Кузмићъ окрене къ нама, и сва пажня нѣгова устреми се на непріятеля. Бунтовници стрче се око своґъ предводителя, и одма се почну съ коня силазити. „Сада стойте тврдо“, рече командантъ; „садъ ће на юришъ“ . . . . У исто магновенѣ разлегне се страшанъ крикъ и вика, бунтовници потрче къ тврдиньи. Топъ нашъ напунѣнъ є бьио картачемъ. Командантъ ій пусти да се приближе, и опетъ опали. Картачъ падне у средину гомиле. Бунтовници раздвоє се на обѣ стране и разиђу. Предводитель њинъ остане самъ напредъ . . . . Онъ замане сабльомъ, и чињаше се да ій съ жаромъ пооштраваше . . . . Крикъ и вика преставша за време, тай часъ съ нова обнови се. „Но дѣцо,“ рече командантъ. „отворайте врата, удрите у бубань. Дѣцо! напредъ, на потайна врата, за мномъ.“

Командантъ, Иванъ Игнатићъ и я за часъ будемо иза бедема тврдинѣ; но уплашеный гарнизонъ съ мѣста не покрене се. „Шта вы, дѣцо, стоите?“ викне Иванъ Кузмићъ. „Умрети, у битки умрети, дужность є войника!“ У то магновенѣ бунтовници на насъ насрну и у тврдиню увуку се. Бубань уђути, гарнизонъ баци оружѣ, мене свале на землю, но я устанемъ и одма съ бунтовницима у тврдиню уђемъ.

Комендантъ ранѣнъ у главу, стаяо є међу зликовцима, кои су одъ нѣга ключеве искали. Я му притрчимъ у помоћь, неколицина козака ухвате ме и поясемъ вежу, преговарајући ми: „Сада ће быти вама господаревымъ непослушницима!“ Насъ су турали по улицама; жительи су излазили изъ кућа съ хлѣбомъ и соли. Гласъ звона са звоника чуо се. У то викну изъ гомиле, да господаръ на піяци чека и ту заробљенике и робље прима. Народъ поће къ піяци насъ потераю тамо.

Пугачевъ є сѣдіо на столици у ходнику командантова дома. На нѣму є быо лѣпъ козачкій кафтанъ, обшивенъ златнымъ широкимъ портомъ. Высокъ одъ самура калпакъ са златнима ресама быо му є натученъ на нѣгове зверкаюће очи. Лице нѣгово учини се мени познато. Козачке старѣшине нѣга су окружавале. Отацъ Герасимъ, бледъ и дркћући, стаяо є у ходнику съ крстомъ у рукама, и вићаше се, да га є за предстоеће жртве ћутећи моліо. На піяци сагради брзо вѣшала. Кадъ се мы приближимо, Башкирци растураю народъ, и насъ предъ Пугачева доведу. Гласъ звона на звонику ућути, наступи глува тишина. „Ко є комендантъ?“ запыта самозванацъ. Нашъ редовникъ изиће изъ народа, и покаже Ивана Кузмића. Пугачевъ грозно погледи на старца и рече му: „Како си се ты смѣо мени, твоме господару, противити?“ Комендантъ изнемогавши одъ ране, скупи последњѣ силе, и одговори постоянымъ гласомъ: „Ты ниси мой господаръ, ты си айдукъ и самозванацъ, чуй!“ Пугачевъ намргоди се и мане бѣломъ марамомъ. Неколико козака узму старогъ капетана и однесу къ вѣшалима. На овима, на пречаги горе виђаше се нагрђеный безчустеный Башкирацъ, кога смо мы пре єдногъ дана испытивали. Онъ є држао у рукама уже и за єданъ минутъ видимъ я бѣдногъ Ивана Кузмића подигнута у воздухъ. За ньимъ приведу къ Пугачеву Ивана Игнатића. „Закуни се,“ рече нѣму Пугачевъ, „господару Петру Теодоровићу!“ — „Ты ниси нашъ господаръ“ — одговори Иванъ Игнатићъ, повтораваюћи рѣчи капетана своегъ. — „Ты си айдукъ и самозванацъ.“ Пугачевъ опетъ мане марамомъ и добрый поручикъ ви-

саше покрай свога старогъ начелника.

Редъ є бio на мене. Я самъ гледао смѣло на Пугачева, приправляюћи се повторити одговоръ великодушны мои другара. Но я на не описану мою смутню видимъ, у средини бунтовнички старѣшина, Швабрина съ подсѣченомъ у наоколо косомъ у козачкомъ кафтану. Онъ се приближи къ Пугачеву, и каза му неколико рѣчій на уво. „Вѣшайте га“, рече Пугачевъ и не погледавши на мене. Я почнемъ читати молитву у себи, приносећи Богу искрено каянѣ за све моє грѣхе, и молећи га за спасенѣ свію, кои су близу срдца мога. Мене одтураю подъ вѣшала. „Не бой се, не бой се,“ повторавали су мени губительи, може быти и заиста желећи мене охрабрити. У то чуемъ я вику: „Причекайте несрећници! опроштено му є!“.... Губительи стану. Гледимъ: Савельићъ клечи предъ ногама Пугачева. „Отче роћеный!“ говоріо є бѣдный старацъ. „Зашто боярско дѣте да убієшъ? Одпусти га, ты ћешъ се за нѣга добро наплатити, а за примѣръ и страву другима заповѣди, да мене старца обѣсе!“ Пугачевъ даде знакъ, и съ мене тай часъ скину уже и одпусте ме. „Баћушка нашъ смиловао се на тебе,“ говораху мени. У томъ магновенію не могу казати да самъ се избављенію моме обрадовао, но не могу ни казати да самъ сажалѣвао о нѣму. Чуствованя моя была су сасвимъ смућена. Мене на ново приведу къ самозванцу и ставе ме предъ ньимъ на колѣна. Пугачевъ пружи ми свою жилаасту руку. „Полюби руку, полюби руку!“ говорили су око мене. Но я самъ воліо и найлюћу казань претрпити, него ли овако подло понизити се. „Баћушко Петре Андрієвићу!“ шаптао є Савельићъ, стоећи за мномъ и гураюћи ме. „Немой быти упоранъ! Шта те то стає? плюни па полюби злик . . . - (пфуй) полюби га у руку.“ Я се не макнемъ. Пугачевъ спусти руку рекавши смѣюћи се: „Нѣгово благородіе можда є одъ радости полудило. Дигните га.“ Мене дигну и оставе слободна. Я самъ гледао на продуженѣ ужасне комедіе.

Жительи се почну заклиняти. Они су долазили еданъ по еданъ, цѣливали су крстъ и кланяли се самозванцу. Ту су стаяли и гарнизонски войници. Военый кроачъ, држећи у руци тупе своє маказе

подрезивао іймъ є косе. Они се отресаше и одлазише къ руци Пугачева, онъ іймъ опрашташе и примаше ій у свою чету. Све є то одъ прилике за три сата траяло. Найпосле Пугачевъ са столице устане, и у спроводу свои старѣшина сиђе се съ ходника. Нѣму приведу бѣлогъ коня, украшеногъ богатымъ покровцемъ. Два козака узму га за руке и посаде у сѣдло. У то магновенѣ чу се женскій якъ. Неколико айдука изтураю у ходникъ Василису Єгоровну, разчупану и голу нагу. Єданъ одъ ньи обукао є бio нѣнъ пришякъ на себе. Други су носили перине, сандуке, посуђе, кошулѣ и све покућство. „Браћо моя!“ викала є несрећна баба. „Допустите, да се душа моя покає. Отци рођени, одведите ме къ Ивану Кузмићу.“ У то она погледи на вѣшала и позна своегъ мужа. „Зликовци!“ викне она у изумлѣню. „Шта сте съ ньимъ учинили? Свѣте мой, юначка войничка главо! не поразише тебе ни баіонети пруски, ни ћулета турска, ниси у часной битки изгубіо животъ свой, већъ погинуо си одъ утекшега обѣшеняка!“ — Умирите матору вѣштицу! — рече Пугачевъ. На то є младый єданъ козакъ ударн сабльомъ по глави, и она падне мртва на степене ходника. Пугачевъ одяши; народъ потрчи за ньимъ.

Глава VIII.

Не званый гость.

Незваный гость хуже Татарина.

Пословица.

Піяца была є пуста. Я самь све на єдномъ мѣсту стаяо, нисамъ никако могао у поредакъ довести мысли, смућене тако ужаснима догађаима.

Неизвѣстность о судбини Маріе Ивановне мене є яко мучила. Гдѣ є она? шта є съ њомъ? Є ли избѣгла? Є ли прибѣжиште нашла? . . . Пунъ жалостны мыслій, пођемъ кући команданта . . . . Све є было пусто, столице, трапезе, сандуци, орманови поломљени, посуће поразбіяно, све разбацано. Я се сиђемъ по узаной лѣствици, коя ме є у малу собицу водила, и првый путъ садъ уђемъ у собу Маріе Ивановне. Видимъ нѣну постелю, разбойницима разбачену, орманъ био є разлупанъ и пороблѣнъ, кандило є іошть предъ издртомъ иконом шкильило. Огледало є высило на зиду према нѣму. . . . Гдѣ є была домаћица смирене ове дѣвоячке ћеліе? Страшне мысли мутиле су се по уму моме; я самь ню у рукама разбойничкимъ себи ваображавао . . . Моє се срце скрушн . . . . Я се горко, горко заплачемъ, и громко произнесемъ име моє любезне. У исто магновенѣ чуємъ тихій шумъ, и иза ормана покаже се Палаша, бледа и дркћући.

„О, Петре Андрієвићу!“ рече она, плѣснувши се рукама. „Какавъ данъ! каква несрећа!“

— А Марія Ивановна? — запытамъ я нестрпльиво. Гдѣ є Марія Ивановна?

„Господична є жива,“ одговори Палаша. „Она є сакривена кодъ Акулине Памфиловне.“

— Кодъ попадіе! — викнемъ я съ ужасомъ. — Боже мой! та тамо є самозванацъ! —

Я изтрчимъ изъ собе, полетимъ у домъ свештеника, ништа не видећи нити чуствујући. Ту се разлегаше вика, смѣхъ и пѣсме . . . . Пугачевъ се частіо са своима друговима. Палаша є за мномъ трчала. Я є пошлѣмъ, да полагано Акулину Памфиловну изазове. За часъ попадія доће къ мени у сѣницу съ празнымъ убрусомъ у руци.

— Бога ради! гдѣ є Марія Ивановна? — запытамъ є не изяснителнымъ колебанѣмъ.

„Лежи, моя голубица, кодъ мене на постельи, у другой соби,“ одговори попадія. „Но, Петре Андрієвићу, каква насъ несрећа снаће, али хвала Богу, све є срећно прошло: зликовацъ текъ што є сѣо да руча, кадъ є она, моя голубица, узданула! . . . . Я самъ готово обамрла была. Онъ є чуо! „А ко то, бабо, кодъ тебе уздише?“ — Сродница моя, я му одговоримъ, господаре, разболила се, и већъ одъ двѣ недѣлѣ лежи. — „А є ли млада та твоя сродница?“ — Млада є господаре. — „Покажи ми, бабо, твою сродницу.“ — Я самъ се тако была уплашила, да нисамъ знала шта ћу радити. — Господаре, дѣвойка є тако изнемогла, да не може къ твоіой милости доћи. — „Ништа, бабо, я ћу самъ ићи да є видимъ.“ И окаяникъ, оде у другу собу; шта мыслишъ? уздигне завѣсу, погледи є ястребовимъ очима . . . . и ништа више. Богъ га изнесе! И вѣруєшъ ли, я и старацъ мой већъ смо се мученичкой смрти приправили были. Срећомъ, она, моя голубица, ніе нѣга познала. Господи Боже! какавъ смо мы празникъ дочекали! Но шта да речемъ! бѣдный Иванъ Кузмићъ, ко бы помыслio! . . . А и Василиса Єгоровна? А и Иванъ Игнатићъ? А зашто су нѣга? . . . А како су васъ поштедили? А шта є одъ Швабрина, Алексе Ивановића? Онъ се ошишао и садъ се кодъ насъ съ ньима части. Одметникъ, казаћу ти штогодъ. Како самъ я о болной сродници казала, таки є онъ, вѣруй ми, погледао на мене, као ножемъ да ме є пробо, но ніе ме издао, хвала му зато.“ — У то магновенъ разлегне се крикъ піяны гостію и гласъ отца Герасима. Гости су искали вина, домаћинъ є викао свою попа-

дію. „Петре Андрієвићу,“ рече она, „садъ се не могу съ вама више разговарати, зликовци пѣваю у велико. Зло є, чувайте се, можете пасти піяныма у руке. Простите Петре Андрієвићу. Шта ће быти, быће; а васъ Богъ неће оставити!“

Попадія отиде. Я колико толико успокоєнъ пођемъ на свой конакъ. Пролазећи мимо піяце, опазимъ неколико Башкираца, кои су се турали около вѣшала, и опанке съ обѣшены скидали; съ тешкомъ мукомъ задржимъ кипеће негодованѣ у мени, видећи како се за маловажне ствари отимаю. По тврдиньи трчали су разбойници, и официрске куће плячкали. Са свію страна чуо се крикъ піяны плячкаша. Я дођемь кући. Савельићъ сретне ме на довратку. „Хвала Богу!“ викне онъ кадъ ме види. „Я самъ мыслію, да су зликовци тебе ухватили. Но, господине Петре Андрієвићу! знате ли да су одъ насъ све однели, новце, одѣло, постелю, кошулѣ, посуће — ништа нису оставили. Али хвала Богу, кадъ су тебе жива одпустили! А єси ли господине познао арамбашу?

— Нисамъ, а ко є онъ?

„Како господине! ты си заборавіо оногъ піяницу, кои є одъ тебе ћурдію у гостіоници отео. Зечію ћурдію сасвимъ скоро нову, и онъ, скотъ, кадъ є навлачіо, распорила се!“

Я се удивимъ. Сравняваюћи Пугачева съ моимъ калаузомъ, нађемъ се пораженъ. Я се увѣримъ, да є Пугачевъ и онъ єдна иста особа, и сѣтимъ се, зашто є онъ мене поштедіо. Я нисамъ чудна обстоятелства моимъ умомъ схватити могао: дѣтиня ћурдія, поклонѣна єдномъ калаузу, избавила є мене одъ вѣшала, и піяница, кои се по крчмама скита, обсаћуе тврдинѣ и потреса царство!

„Хоћете ли што єсти?“ запыта Савельићъ, не промѣнѣнъ у своимъ обичаю. „Кодъ куће нема ништа, тражићу, да вамъ ма шта сготовимъ.“

Оставши самъ, пустимъ се у мысли. Шта самъ имао радити? остати у тврдиньи, коя є у руци зликовца, или за нѣговомъ четомъ поћи, ніе ми као официру пристойно было. Дужность є изискивала, да се я на таковомъ мѣсту нађемъ, гдѣ бы у садаш-

њимъ смутнимъ обстоятелствима отачаству момъ полезанъ быти могао . . . . Но любавь силно є у мени дѣйствовала, да я кодъ Маріе Ивановне останемъ, и да будемъ нѣнъ заштитникъ и покровитель. Ма да самь я предвиђао, да ће се обстоятелства ова што скоріе промѣнити морати, то опетъ опасность нѣну нисамь себи могао безъ трепета представити.

Мысли моє долазкомъ єдногъ козака прекинуте буду, кои ми яви, „да великій господаръ мене къ себи позыва.“ — Гдѣ є онъ? — запытамъ я готовъ повиновати се.

„У командантовомъ дому,“ одговори козакъ.“ „После ручка быо є баћушка нашъ у купатилу, а садъ се одмара. Но, ваше благородіе, по свему видимо, да є онъ знатна особа: за ручкомъ є два печена прасета изволіо изести, а піе толико, да ни Тарасъ Корачкинъ не може издржати, дао є купѣлску метлу Томки Бикбаєву, да га ладномъ водомъ истрезни. Нема се кудъ: нѣму заиста много треба, и важанъ є човѣкъ. А у купатилу чуємо, да є показао царске своє знаке на грудима: на єдной страни двоглавый орао, съ педля великій, а на другой особа нѣгова.“

Я нисамь држао за нуждно съ козакомъ о мнѣнію нѣговомъ препирати се, но съ њимъ одма къ командантовомъ дому пођемъ, ваображаваюћи себи како ћу се съ њимъ састати и како растати. Читатель може себи лако представити, да я нисамь быо сасвимъ ладнокрванъ.

Почело се већъ смркавати, кадъ самь я у кућу команданта ушао. Вѣшала, са своима жртвама, доводила су ме у ужасъ. Тѣло бѣдне командантовице іоштъ є лежало подъ ходникомъ, кодъ когъ су два козака стражу чувала. Козакъ, кои ме є довео, одс тай часъ да ме пріяви, и вративши се одведе ме у ону собу, у коіой самь се я нѣжно съ Маріомъ Ивановномъ праштао.

Видимъ не обично позоріе, за трапезомъ уредно поставлѣномъ, пуномъ чаша и стакала, сѣдіо є Пугачевъ съ десетъ старѣшина козачки, подъ капама и у шаренимъ хальинама, сви разгріяни виномъ, румены образа и разжарены очію. Међу њима не быяше ни Швабрина, ни нашега редовника, новы рат-

ны одпадника. „А, ваше благородіе!“ рече Пугачевъ, видећи мене, „добро дошли, вама часть, молимъ, изволите сѣсти.“ Сабесѣдници направе ми мѣсто. Я ћутећи сѣднемъ край трапезе. Сусѣдъ мой, младъ козакъ, узрастанъ и лѣпъ, наліе ми чашу простога вина, коє се я ни додирнуо нисамъ. Съ любопытствомъ погледао самъ све редомъ. Пугачевъ сѣдіо є на првомъ мѣсту, наслонивши се на столъ и подупревши браду своіомъ широкомъ шакомъ. Черте лица нѣговогъ, правилне, и доста пріятне, ништа свирѣпо не показиваху. Онъ се често окретао човѣку єдномъ око педесетъ година, називаюћи га садъ грофомъ, садъ Тимотеићемъ, а кадкадъ увеличаваюћи га дѣдомъ. Обходили су се међу собомъ сви као другари, и никаквогъ особитогъ почитаня предводителю своме указивали нису. Разговарали су се о сутрашнѣмъ предузећу, о успѣху побуне, и о будућима дѣйствима. Свакій є говоріо и предлагао своя мнѣнія, и съ Пугачевымъ слободно о гдѣкоима стварма препирао се. И на овомъ тако чудесномъ воєномъ савѣту заключено буде, на Оренбургъ ићи: покретъ дрзновеный и као што се чуло, ніе было несрећно окончанъ! За полазакъ, сутрашный данъ одреди се. „Но, браћо“, рече Пугачевъ; „одпѣваймо „на сонъ грядущій“ мою любезну пѣсму. Чумакове, почни!“ Сусѣдъ мой танкимъ высокимъ гласомъ почне, а сви други у гласъ помагаху:

Немой мати зелена дубраво,
Немой твоимъ танкимъ шумит' лишћемъ,
Немой мени, доброме младићу,
Задавати бриге и старости.
Я ћу сутра предъ судію ићи
А самъ царъ ће быти ми судія.
Царъ господаръ пытати ће мене:
Ты дѣране, ты ришћанскій сыне,
Кажи мени куда си бродіо,
У айдуке кога си водіо,
Да ли имашъ многіе другара?
А я ћу му 'вако говорити:
Свѣтлый царе! све ћу ти казати,
Теби ћу се исповѣдит' право:
Я самъ им'о четири другара,
И іоштъ къ томе єдногъ вѣрногъ слугу.
Првый другаръ бы ми помрчина,
Другій другаръ анцаръ за поясомъ,

Трећій другаръ мой под-а-мномъ вранацъ,
А четвртый зелена дубрава,
Стрѣла моя бы ми вѣрный слуга.
А царъ ће ми на то одговорит':
О дѣране, о ришћанскій сыне,
Ты си добро айдуковат' знао,
И знао си добро одговарат',
Зато ћу се смиловати на те,
Сградићу ти на средъ поля кулу,
Одъ растова два дебела стуба,
И пречагу међу њима єдну.

Ніе можно исказати, какво є дѣйство произвела у мени простонародна пѣсма ова о вѣшалима, пѣвана людма, коима су вѣшала вечъ нимѣнѣна. Њіова грозна лица, устройность гласова, унило изражаванѣ, коє су они рѣчма и безъ тога изразителныма придавали — све є потресло мене некимъ поетичнымъ ужасомъ.

Гости попію іоштъ по єдну чашу, устану иза трапезе и опросте се съ Пугачевымъ. И я самь хотѣо то учинити; но Пугачевъ рече ми: „Сѣди, я хоћу съ тобомь да се разговарамъ.“ — Мы останемо.

За неколико минута мы смо обоица ћутали. Пугачевъ гледао є на мене управо, кадкадъ лѣвымъ окомъ намигиваюћи съ удивителнымъ изражаванѣмъ лупежства и насмѣшльивости. Найпосле онъ се насміе, и то съ таковомъ не притворномъ веселости, да самь и я самъ гледећи на нѣга, сміяти се морао, и самъ не знаюћи зашто.

„Како, ваше благородіе?“ рече ми онъ. „Єси ли се уплашіо быо, кадъ су ти мои момци уже на вратъ наткли? Я мыслимъ да ти се небо помрачило было... И быо бы заиста обѣшенъ, да се ту твой слуга десіо ніе. Я самь одма тогъ старца познао. Но єси ли ты мысліо, да є онай човѣкъ, кои є тебе на путъ извео, быо самъ великій господаръ? (Тада узе на себе видъ важный и таинственый.) Ты си пред-амномъ свакояко кривъ, но я самь те за твою доброту помиловао, зато, што си ты мени учинію услугу, кадъ самь я принуђенъ быо крити се одъ мои непріятеля. Ты ћешъ се о томъ увѣрити! Я ћу тебе іоштъ већма помиловати, кадъ добыемъ моє царство! Обећавашъ ли ми се, да ћешъ ме усрдно служити?“

Пытанѣ зликовца и нѣгова дрзновеность учини ми се тако забавна, да самь се насміяти морао.

„Зашто се ты смієшъ?“ запыта онъ мене намргођенъ. „Или ты не вѣруєшъ, да самь я великій господаръ? Одговори ми право.“

Я се смутимъ. Я не мого скитницу за владателя признати; а не мого га у очи варалицомъ назвати. Я самь се колебао. Пугачевъ намргођенъ очекивао є мой одговоръ. Найпосле (іошъ и садъ са задовольствомъ опоминѣмъ се тога магновеня) надвлада у ме ни чуство къ дужности надъ слабости човѣческомъ. Я одговоримъ Пугачеву: Чуй, я ћу ти праву истину казати. Разсуди, могу ли я тебе за господара признати? Ты си човѣкъ разуманъ: тимъ бы само видіо, да самь я лукавъ.

„Ко самь я, по твомъ умствованю?“

— Богъ те знао; но ма да си ко, ты се са мномъ шалишъ, а твоя є шала опасна.

Пугачевъ на мене оштро погледи. „Тако, ты не вѣруєшъ,“ рече онъ, „да самь я господаръ Петаръ Теодоровићъ? Но, добро. А заръ срећанъ нема среће? Заръ у старо време Гришка Отрепѣвъ ніе царствовао? Мысли о мени шта хоћешъ, но одъ мене не изостай. Шта є теби до други? Ты нити си попъ нити калуђеръ. Послужи ты мене вѣрно, а я ћу тебе Фелдмаршаломъ, и кнезомъ направити. Но, шта мыслишъ?“

— Нећу, одговоримъ я постояно. Я самь рођеный дворанинъ: я самь заклетву положіо госпођи императрици: теби служити не могу. Но ако ты мени управо добро желишъ, то одпусти ме у Оренбургъ.

Пугачевъ се замысли. „Ако те одпустимъ,“ рече онъ, „то хоћешъ ли се обећати, да нећешъ противъ мене воєвати?“

— Како ти я могу то обећати? — одговоримъ. Самъ знашъ, да то не стои на моіой вольи: заповѣде ли мени ићи противъ тебе — ићићу, да шта знамъ. Ты си и самъ начелникъ, и ты одъ свои послушность изискуєшъ. Шта бы изъ тога слѣдовало, кадъ бы се я службе одрицао, кадъ се она одъ мене изискивала буде? Глава є моя у твоіой вла-

сти: пустишъ ли ме — спасао те Богъ; казнишъ ли ме — судіо ти Богъ; я самъ теби истину казао.

Пугачеву допадне се моя искреность. „Тако ће и быти,“ рече онъ, ударајући мене по плећи, „ко друге казни, быће и самъ казнѣнъ, ко другима прашта, опростиће се и нѣму. Иди на четири стране свѣта — куда хоћешъ, и ради шта хоћешъ. У ютру дођи и яви ми се, а садъ иди па спавай, и мени се већъ склапаю очи.“

Я оставимъ Пугачева и на улицу изиђемъ. Ноћь є была тиха и ладна. Мѣсецъ и звѣзде здраво су свѣтлиле и освѣтлявале піяцу и вѣшала. У тврдиньи было є све мирно и тавно. Само у крчмама свѣтляше се ватра и разлегаше се гласъ сакуплѣны піяница. Я погледимъ на кућу свештеника. Капія и врата была су затворена. Виђаше се у нѣму све да є у миру.

Дођемъ на мой конакъ. Савельићъ є у одсуству момъ о мени старао се. Гласъ о ослобођеню момъ обрадує нѣга не исказано. „Хвала теби владико!“ рече онъ прекрстивши се. „Како се зора укаже, оставићемо тврдиню, и ићићемо куда насъ очи водиле буду. Я самъ мало сготовіо вечере, прихвати се господине, па лези, и проспавай до у ютру, као у христовомъ наручю. “

Я нѣговъ савѣтъ послушамъ, вечерао самъ добро и пріятно, заспао самъ на голимъ даскама, уморенъ душевно и физично.

Глава IX.

Растанакъ.

Сладко было спознаваться
Мнѣ, прекрасная, съ тобой;
Грустно, грустно разставаться,
Грустно, будто бы съ душой.

Херасковъ.

У ютру рано пробуди мене бубањ. Я пођемъ на мѣсто скупштине. Тамо се већъ скупляху гомиле Пугачеваца около вѣшала, на коима су іоштъ висиле ючерашнѣ жртве. Козаци стаяли су на брежулку, войници были су подъ оружѣмъ. Заставе виле су се. Неколико топова, међу коима и нашъ познамъ, быяху већъ за путованѣ на лаветама намѣштени. Сви жительи были су ту, и очекивали самозванца. Предъ ходникомъ командантова дома држао є козакъ за уздицу єдногъ прекрасногъ бѣлогъ коня кирхійскогъ. Я самъ тражіо очима тѣло командантовице. Однели су га были мало на страну и рогозомъ покрили. Найпосле Пугачевъ изиђе на полѣ. Народъ скине капе. Пугачевъ стане у ходнику и са свима поздрави се. Єданъ одъ старѣшина донесе му кесу пуну бакарны новаца, и онъ ій стане разбацивати. Народъ є съ викомъ, єданъ преко другогъ падаюћи, новце купіо, и ово се ніе свршило, а да се неки не осакатише. Пугачева окружавали су главни нѣгови савѣтници. Међу ньима стаяо є и Швабринъ. Погледи наши сретали су се; у моємъ погледу онъ є могао прочитати презрѣнѣ, у нѣговоме изражаваше се искрена злоба и притворна насмѣшльивость. Пугачевъ, смотривши мене у гомили, мане на мене гла-

вомъ и зовне ме къ себи. „Чуєшъ“, рече онъ. „Иди одма у Оренбургъ, и обяви одъ моє стране губернатору и свыма ђенералима, нека ме до недѣлѣ дана очекую. Посавѣтуй ій да ме са сыновномъ любави и послушанѣмъ дочекаю; ако не, то ій строга очекує казань. Срећанъ путъ, ваше благородіе!“ После окрене се къ народу и рече, показујући на Швабрина: „Ово вамъ є, дѣцо, новъ командиръ. Слушайте га у свачему, а онъ ће мени за васъ све и за тврдиню одговарати.“ Са ужасомъ саслушао самъ те рѣчи: Швабринъ постає начелникомъ тврдинѣ, а Марія Ивановна остає у нѣговой власти! Боже, шта ће быти съ ньомъ! Пугачевъ се сиђе съ ходника. Нѣму приведу коня. Онъ хитро скочи на коня, не очекујући козаке, кои су га хтѣли подићи.

У то време, изъ гомиле народа, изиђе Савельићъ, приступи къ Пугачеву, и пружи му єданъ листъ артіє. Я нисамъ могао знати, шта ће изъ тога изићи. „Шта є то?“ запыта съ важности Пугачевъ. — „Прочитай, па ћешъ изволити знати“ — одговори Савельићъ. Пугачевъ прими артію и дуго є съ видомъ значайности разгледаше. „Шта ты тако мудро пишешъ?“ каза онъ найпосле. „Наше свѣтле очи не могу ту ништа разабрати. Гдѣ є мой старіи секретаръ?“

Младићъ єданъ у капларскомъ одѣлу притрчи къ Пугачеву. „Читай да чуємъ,“ рече самозванацъ дававаући му артію. Я самъ особито желіо знати, о чему є мой старацъ Пугачеву писао. Старіи секретаръ громогласно стане читати слѣдующе:

„Двѣ хальине одъ миткала и свиле пругасте, шестъ рубаля.“

— Шта то значи? рече намрштенъ Пугачевъ.

„Заповѣди далѣ да се чита“ — одговори спокойно Савельићъ.

Старіи секретаръ продужи:

„Мундиръ одъ танке зелене чоє, седамъ рубаля.“

„Чакшире бѣле сукнене, петъ рубаля.“

„Дванаєстъ парій кошуля одъ холандскогъ платна съ манцетама, десетъ рубаля.“

„Пивничацъ съ посуђемъ за чай, двѣ рублѣ и пол“ . . . .

— Какво є то зановетанѣ? — прекине Пугачевъ, шта є мени до твога пивничца, и до кошуля съ манцетама?“

Савельићъ проговори и стане се изясњавати. „То є, господару, изволите видити, списакъ господиновогъ добра, коє су зликовци развукли.“

— Какви зликовци? — запита грозно Пугачевъ.

„Кривъ самъ: зарекао самъ се,“ одговори Савельићъ. „Зликовци, не зликовци, твоя су челядь то све однела. Не срди се, заповѣди далѣ да се чита.“

— Дочитай, рече Пугачевъ.

Секретаръ продужи:

„Огртачъ одъ цица, другій одъ тафота, постављенъ памукомъ, четири рублѣ.“

„Лисичія бунда, пошивена црвенымъ скерлетомъ, 40 рубаля.“

„Іоштъ зечія ћурдія, твоіой милости у крчми поклонѣна, 15 рубаля.

— А шта іоштъ — викне Пугачевъ съ распалѣнима очима.

Признаємъ, да самъ за бѣдногъ старца уплашіо се быо. Онъ се опетъ хѣаше у обасњења пустити; но Пугачевъ прекине му: „Како си се усудіо къ мени доћи съ такима безпослицама?“ викне онъ, узевши артію изъ руку секретара и бацивши є на образъ Савельићу. „Глупый старче! Покрали васъ: па каква є то несрећа! Та ты си дужанъ матора старкельо! докле годъ живишъ за моє, и моє челяди здравлѣ Богу се молити, зато, што и ты и твой господинъ не висите тамо међу другимъ моимъ противницима .... Зечія ћурдія! Я ћу теби дати зечію ћурдію! Но знашъ ли ты, да ћу съ тебе живога кожу сдерати, да ћурдію опервазимъ?“

— Како ти драго — одговори Савельићъ, — я нисамъ човѣкъ слободанъ, и дужанъ самъ за господарско добро одговарати.

Пугачевъ вићаше се у овомъ великодушанъ. Онъ се окрене и одяши, не казавши више ни рѣчи. Швабринъ и старѣшине ишли су за њимъ. Чета изиће изъ тврдинѣ у поредку. Старацъ мой држао є у рукама свой списакъ и разгледао га съ видомъ дубокога сажалѣня.

Видећи онъ, да се я съ Пугачевымъ добро слажемъ, желіо є то на ползу нашу употребити; но мудра намѣра нѣгова ніе му по жельи испала. На усрдіе ово нѣгово, коє овдѣ мѣста не имаѣаше, нисамь се могао одъ смѣха задржати. „Смѣй се, господине,“ рече Савельичъ, „смѣй се, но докъ станемо на ново наше домоводство устроявати, видићу, хоћешъ ли се смѣяти.“

Я похитимъ у кућу свештеника, да се съ Маріомъ Ивановномъ састанемъ. Попадія предъ срѣтне ме са жалостнымъ извѣстіемъ. Ноћасъ є Марія Ивановна имала люту грозницу. Она є лежала дуго у несвѣсти. Попадія одведе ме у нѣну собу. Я се приближимъ полагано къ постельи. Промѣна лица нѣнога мене є поразила. Болестница мене ніе познала. Дуго самь я стаяо поредъ нѣ, не слушаюћи ни отца Герасима, ни добру жену нѣгову, кои су ме тѣшили. Мрачне мысли смућавале су мене. Станѣ бѣдне беззаштитне сироте, оставлѣне у средъ злобны бунтовника, собствена моя немоћь, устрашавали су мене. Швабринъ, Швабринъ найвећма є смућавао моє ваображенѣ. Снабдѣвенъ власти одъ самозванца, управляюћи тврдиньомъ, у коіой остає несрећна дѣвойка — невиный предметъ нѣгове ненависти, онъ є могао учинити свашта. Шта самь имао дѣлати? Како іой помоћи? Како є избавити изъ руку злочинца? Остало є єдно средство: рѣшіо самь се поћи у Оренбургъ, да позовемъ за ослобоћенѣ тврдинѣ Бѣлогорске, и по могућству у томъ да садѣйствуємъ. Я се опростимъ са свештеникомъ и са Акулиномъ Памфиловномъ, жарко препоручуюћи њой ону, кою самь я већъ за свою жену поштовао. Узмемъ руку несрећне дѣвойке, и полюбимъ є, орошаваюћи сузама. „Опростите!“ говорила є мени попадія, спроводећи ме; „опростите, Петре Андрієвићу. Даће Богъ, па ћемо се видити у болѣ време. Немойте за насъ заборавити, и пишите намъ по-чешће. Бѣдна Марія Ивановна, осимъ васъ, нема ни утѣхе, ни покровителя.“

Изишавши на піяцу, зауставимъ се за магновенѣ, погледавши на вѣшала, поклонимъ іймъ се, изи-

ћемъ изъ тврдинѣ и поћемъ оренбуржкимъ путемъ спровођенъ Савельићемъ, кои одъ мене остао ніе.

Ишао самъ занятъ своима мыслима; но уеданпутъ чуемъ коньскій топотъ за собомъ. Осврнемъ се, видимъ изъ тьрдинѣ трчећегъ козака, кои башкирскогъ коня за узду држаше, и мени изъ далека знакъ даваше. Я станемъ, и брзо познамъ нашегъ редовника. Онъ, дотрчавши, сиће се са своегъ коня и рече, дававаюћи ми узду оногъ другогъ: „Ваше благородіе! Отацъ нашъ шилѣ вамъ коня и бунду са свои леђа (за сѣдло привезанъ быяше овчій кожухъ). И іошћъ“ — изговори запинюћи редовникъ — „шилѣ вамъ онъ . . . . по рублѣ новаца . . . . но я самъ те изгубіо на путу: опростите великодушно.“ Савельићъ погледи на нѣга попреко и рече: изгубіо си! А шта ти то у нѣдри звечи? Безсавѣстниче! — „Шта ми звечи у нѣдри?“ одговори редовникъ, ни мало не смућуюћи се. „Богъ съ тобомъ старче! То звечи уздица а не новци.“ Добро — речемъ я прекинувши распру. Благодари одъ моє стране томе, ко те є послао, а изгублѣне новце кадъ се вратишъ потражи, и узми ій себи на водку. „Я самъ благодаранъ, ваше благородіе,“ одговори онъ враћаюћи се, „до вѣка ћу се за васъ Богу молити.“ Съ овима рѣчма отрчи онъ натрагъ, држећи се єдномъ рукомъ за нѣдра, и за магновенѣ изгуби се нама изъ очію.

Я обучемъ кожухъ, попнемъ се на коня, иза мои леђа посадимъ Савельића. „Ето, видишъ, господине,“ рече старацъ, „да я нисамъ ниткову бадава прошню дао; вѣруй, добро є то было. Истина, да башкирска дртина и овчій кожухъ ни полакъ тога не вреде, што су они, ниткови, одъ насъ покрали, и што си ты самъ нѣму изволіо дати; али шта му драго, подмукломе псу треба се уклонити съ пута.

Глава X.

Обсада града.

Занявъ луга и горы,
Съ вершины, какъ орелъ, бросалъ на градъ онъ взоры.
За станомъ повелѣлъ соорудитъ раскатъ,
И въ немъ, перуны скрывъ, въ нощи привесть подъ градъ.

Херасковъ.

Приближујући се къ Оренбургу видимо мы гомилу заробљеника съ обріянима главама, и съ лицима, клѣштама одъ губителя нагрђенима. Они су радили около града, подъ надзиранѣмъ гарнизонски инвалида. Єдни су износили у колицама ђубре, засипали яме, други су мотикама копали землю: на бедему зидари носили су ћерпичъ, и градили су градску стѣну. На врати стража насъ заустави, и заштe одъ насъ путне листове. Како сережантъ чуе, да я долазимъ изъ тврдинѣ Бѣлогорске, одма ме управо у ђенераловъ дворъ одведе.

Я га нађемъ у башти. Онъ є прегледао ябуке, обнажене временомъ єсеньимъ, и помоћи старогъ башчована брижљиво ій топломъ сламомъ умотаваше. На лицу нѣговомъ вићаше се спокойность, здравлѣ и задовольство. Онъ се мени обрадовао, и почне ме пытати о ужаснима догађаима, коима самъ я очевидацъ био. Я му све кажемъ. Старацъ є слушао мене са вниманѣмъ, а мећутимъ подкресивао є ситно гранѣ. „Бѣдный Мироновъ!“ рече онъ, кадъ самъ я мою жалостну повѣсть свршіо. „Жалимъ га, было є добаръ официръ; а госпоћа Миронова была є добра госпоћа, и те каква майсторица сушити варганѣ. А шта

є съ Машомъ, кћери капетана?“ Я одговоримъ, да є она остала у тврдиньи у рукама попадіє. „Ай, ай, ай,“ примѣти ћенералъ. „То є зло, веома зло. Дисциплини айдучкой не треба се повѣрити. Шта ће бити съ бѣдномъ дѣвойкомъ?“ Я одговоримъ, да тврдиня Бѣлогорска ніє далеко, и да ће нѣгова преузузвышеность за ослобођенѣ бѣдны нѣны жителя, безъ сумнѣ, што скоріе послати войску. Ћенералъ мане главомъ съ видомъ сажалѣваюћимъ. „Видићемо, видићемо,“ рече онъ. „Имаћемо іоштъ кадъ о томъ савѣтовати се. Молимъ, изволи доћи на чашу чая; данасъ ћемо држати воєный савѣтъ. Ты намъ можешъ доста и извѣстно казати о бездѣлнику Пугачеву и о нѣговой войсци. Садъ иди па се одмори.“

Я поћемъ на конакъ, мени одређеный, гдѣ є Савельићъ већъ уређивао, и ту самъ не стрпльиво назначено време очекивао. Читатель ће лако себи представити, да я нисамъ пропустіо на савѣтъ отићи, кои є великій упливъ на мою судбу имати морао. У назначеный сатъ я самъ већъ быо кодъ ћенерала.

Я затечемъ кодъ нѣга єдногъ одъ градски чиновника, чини ми се, директора мытница, дебела и румена старца, у жућастомъ кафтану. Онъ ме стане распытивати о судбини Ивана Кузмића, кога кумомъ називаше, и често прекидаше мою рѣчь съ допунителнымъ пытанѣмъ, и наравоучителнимъ примѣтбама, коя пытаня ако и нису изясняваля у нѣму човѣка вѣшта у воєномъ знаню, то опетъ одъ прилике откривала су нѣговъ слободный и природный умъ. Међутимъ скупе се и други позвани. Кадъ сви посѣдаю, и свыма се по чаша чая донесе, ћенералъ предложи веома ясно и пространо, у чему се стварь састои: „Садъ господо“ — продужи онъ — „треба намъ заключити, како ћемо дѣйствовати противдъ бунтовника: *нападателно или одбранително*? Свакій одъ овы начина има свою ползу и штету. Дѣйство нападателно дає намъ болю надежду на скоріе истребленѣ непріятеля; дѣйство одбранително болѣ є и безопасніе . . . . И тако почећемо сбирати гласове по закономъ поредку, то єсть, почећемо одъ наймлађегъ по чину. Г. прапорщикъ!“ продужи онъ у мене гледећи, „изволите намъ изяснити ваше мнѣніе!“

Я устанемъ, и у мало рѣчій опишемъ найпре Пугачева и нѣгову чету, после докажемъ, да самозванацъ не може уредной войсци противустати.

На моє мнѣніе официры су явно не годовали. Они су видили у нѣму преухитреность и дрзновеность младога човѣка. Подигне се жуборъ, и я чуємъ рѣчи: жутокљунъ, изговорене єднымъ тихимъ гласомъ. Ђенералъ окрене се къ мени и рече смѣшећи се: „Г. прапорщикъ! Први гласови на воєномъ савѣту обично даю се на ползу ступаня нададетелны: то є законый поредакъ. Садъ ћемо продужити сбиранѣ гласова. Г. колежскій савѣтникъ! кажите намъ ваше мнѣніе!“

Старацъ у жућастомъ кафтану по-брзо попіе своју трећу чашу, по-добро съ румомъ разблажену, и одговори ђенералу: Я мыслимъ ваша преузвышености, да не треба ни нападателно ни одбранително да дѣйствуємо.

„Како то, господине колежскій савѣтниче!“ гласніе рече зачуђеный ђенералъ. „Другогъ начина тактика не предлаже: ступанѣ одбранително или нападателно . . . .“

— Ваша преузвышености, ступайте подкупително.

„Е, хе, хе! мнѣніе ваше веома є благоразумно. Ступанѣ подкупително тактика допушта, и мы ћемо се ползовати вашимъ савѣтомъ. Може се обећати за главу бездѣлника . . . . рубаля седамдесетъ или сто . . . . изъ тайне касе . . . .“

— И онда, уђе у рѣчь директоръ мытница, быо я кирхійскій ованъ, а не колежскій савѣтникъ, ако намъ ти айдуци на овай начинъ, као што самъ я казао, не издаду свога арамбашу, съ рукама и ногама у гвожђу окована.

„Мы ћемо се о томъ іоштъ промыслити и посавѣтовати,“ одговори ђенералъ. „Но при свакомъ случаю, морамо се мы воєнога прописа држати. Господо, дайте гласове ваше по закономъ реду.“

Сва се мнѣнія покажу противна моме. Сви су чиновници доказивали, да ніе можно у войску се поуздати, да є воєна срећа не вѣрна, да треба обзирице поступати и овомъ подобна. Сви су доказива-

ли, да є паметніє остати иза сакривены топова за каменитымъ бедемомъ, него на слободномъ полю покушавати срећу оружја. Найпосле ђенералъ, саслушавши сва мнѣнія, изтресе пепео изъ луле и слѣдујуће прослови рѣчи:

„Господо моја! я вамъ морамъ явити, да я, одъ моє стране, савршено съ мнѣніемъ господина прапорщика слажемъ се; єръ є ово мнѣніе основано на свима правилима здраве тактике, коя свагда готово нападателна ступаня одбранителныма предпоставља.“

Ту онъ стане, и почне пунити свою лулу. Самолюблѣ моє у мени є славило. Я гордо погледимъ на чиновнике, кои су међу собомъ шапутали съ видомъ незадовольности и безпокойства.

„Но, господо моја!“ продужи онъ пустивши, заєдно съ дубокимъ уздисаємъ, густу струю дима одъ дувана, „я не смѣмъ узети на себе тако велику одговорность, кадъ се ради о безопасности повѣрены мени краєва нѣнымъ императорскимъ величествомъ, свемилостивомъ моіомъ государињомъ. И тако я сугласавамъ се съ већимъ броємъ гласова, кои є рѣшіо, да є паметніе и безопасніе у унутрашњости града очекивати обсаду, а нападаня непріятельска силомъ артилѣріе (ако буде можно) одбіяти.“

Чиновници одъ своє стране насмѣшљиво погледе на мене. Савѣтъ се разиђе. Я нисамь могао доста начудити се слабости заслуженогъ ђенерала, кои, противъ собственогъ убѣђења, рѣшіо се слѣдовати мнѣніяма людій не вѣшты и не искусны.

За неколико дана после знаменитогъ овогъ савѣта, дознамо мы, да Пугачевъ, вѣранъ своимъ обећаню, приближує се къ Оренбургу. Я опазимъ войску бунтовника съ высине градски бедема. Мени се учини, да се брой нѣовъ десетороструко увеличао одъ времена последнѣгъ јуриша, кога самь я био свѣдокъ. У ньи є было и артилѣріе, кою є покоріо. Опоминући се, шта є савѣтъ рѣшіо, предвиђао самь дуговременый затворъ у зидинама оренбуржкимъ, и у мало што се одъ туге заплакао нисамь.

Нећу описивати оренбуржку обсаду, коя принадлежи истории, а не породичнымъ запискама. Казаћу

на кратко, да є ова обсада, по непазљивости мѣстногъ начелства, за житељ врло убиточна была, кои су гладь и свакояке неволѣ претрпити морали. Лако се може помыслити, да є животъ у Оренбургу быо не сносанъ. Сви су съ унинѣмъ очекивали край своє судбе; хукали су сви на скупоћу, коя є заиста была ужасна. Жительи су се већъ навикли на ђулета, летећа на домове ньине, и юриши Пугачева нису већъ никакво любопытство за собомъ доносили. Я самь умирао одъ безпослице. Време є пролазило. Писма изъ тврдинѣ Бѣлогорске добывао нисамь. Сви су путови были заузети. Растанакъ съ Маріомъ Ивановномъ быо є за мене не истрпльивъ. Неизвѣстность о судби нѣной мене є мучила. У уєдинѣню моме растеривао самь бригу яшенѣмъ. Изъ милости Пугачева я самь имао доброгъ коня, съ коимъ самь дѣліо оскудну рану мою, и на комъ самь свакій данъ иза града противъ Пугачевльовы коняника изилазіо. У походима овима по већой чести была є побѣда на страни ситы и піяны непріятельски коняника. Слаби градски конянници нису іймъ могли одолѣти. Кадкадъ изилазили су на полѣ и наши гладни пѣшаци; но дубльина снѣга сметала іймъ є съ непріятельима удесно борити се. Артилѣрія бадава є грмила съ высоки бедема, а у полѣ изилазити сбогъ изнурены коня не могаше. Тако є было наше воєно дѣйство! И ето шта су оренбуржки чиновници називали обзирности и благоразумлѣмъ.

Єданпутъ кадъ ій мы растерамо и доста подалеко одбіємо, натрчимъ я на козака, кои є иза свога друштва остао, и готовъ самь већъ быо ударити га моіомъ турскомъ сабльомъ, кадъ онъ скине калпакъ и викне: „Здраво Петре Андрієвићу! Како сте?“

Я га погледимъ, и познамъ нашега редовника. Я самь се не исказано нѣму обрадовао. Здраво Максимићу — речемъ я нѣму. Єси ли давно изъ Бѣлогорске?

„Нисамь одавно господине Петре Андрієвићу: синоћъ самь стигао. Имате у мене писмо.“

— Гдѣ є? — викнемъ я.

„Ево га“, одговори Максимићъ, тураюћи руку у нѣдра. „Я самъ се обећао Палаши да ћу га ма како вама донети.“ На то преда ми смотану артію, и тай часъ натрагъ отрчи. Я є размотамъ, и съ трепетомъ почнемъ слѣдуюће редове читати:

„Божія є воля была, да лиши мене уєданпутъ и отца и матере: я немамъ на земльи ни сродника ни покровителя. Притичемъ къ вама, знаюћи, да сте вы свагда мени добро желили, и да сте вы свакомъ човѣку готови помоћи. Молићу Бога, да бы ово писмо како тако до васъ дошло! Максимићъ обећао се да ће вамъ га донети. Палаша чула є такође одъ Максимића, да васъ є онъ често изъ далека у биткама виђао, да ни мало себе не чувате, и не мыслите на оне, кои се са сузама за васъ Богу моле. Я самъ дуго была болестна: а кадъ самъ оздравила, Алекса Иванићъ, кои є сада командантъ на мѣсто покойнога отца, принудіо є отца Герасима да ме уда за нѣга, претећи му Пугачевымъ. Я живимъ у нашой кући подъ затворомъ. Алекса Иванићъ натерує ме да поћемъ за нѣга. Онъ говори, да ми є спасао животъ тимъ, што є прекріо обману Акулине Памфиловне, коя є казала зликовцима, да самъ я нѣна сродница. А я бы волѣла умрети, него постати женомъ такогъ човѣка, као што є Алекса Иванићъ. Онъ са мномъ сасвимъ жестоко поступа, и прети ми, ако се не предомыслимъ и не сугласимъ, да ће ме одвести у логоръ къ зликовцу, и са мномъ да ће быти, као съ Лизаветомъ Харловомъ. Я самъ молила Алексу Ивановића да мы допусти промыслити се. Онъ се сугласи на то, и да ми рокъ на три дана, и ако за три дана не поћемъ за нѣга, да ме онда поштедити неће. Господине Петре Андрієвићу! вы сте єдиный мой покровитель; избавите мене несрећну. Умолите ћенерала и све заповѣднике, да намъ пошлю помоћь што скорієе, а доћите и сами ако можете. Остаємъ ваша покорна несрећна сирота Марія Ивановна.“

Прочитавши то писмо у мало съ ума сишао нисамъ. Я се упутимъ у градъ безъ милосрдія могъ ко ня шибаюћи. На путу самъ промышлявао и то и друго што за избавлѣнѣ несрећне дѣвойке, но ништа не

мого измыслити. Доскакавши у градъ, одемъ одма къ ђенералу, и у собу къ нѣму утрчимъ.

Ђенералъ ходіо є и тамо и амо по соби пушећи. Видећи мене, стане. Безъ сумнѣ изгледъ га є мой поразіо, онъ брижљиво извѣсти се о узроку мога наглогъ долазка. Ваша преузвышености, каза му, я къ вами прибѣгавамъ, као къ роћеномъ отцу; Бога ради, немойте ми прошню одрећи: стварь се тиче среће цѣлогъ живота мога.

„ Шта є то, господине?“ запыта ме изумлѣный старацъ. „ Шта ти я могу учинити? Говори.“

— Ваша преузвышености, заповѣдите ми да узмемъ єдну кумпанію войника и петдесетъ козака, и пустите ме да очистимъ тврдиню Бѣлогорску.

Ђенералъ погледи на мене жалостиво, судећи безъ сумнѣ, да самь полудіо (у чему є готово и право имао).

„ Како то? Очистити тврдиню Бѣлогорску?“ рече онъ найпосле.

— Вама стоимъ добаръ зато, одговоримъ ватрено. Само молимъ дозволите ми.

„ Не могу, младый човѣче“ — рече онъ вртећи главомъ. „На тако великомъ растоянію непріятель може васъ лако одцѣпити одъ саобраштеня съ главномъ стратегичномъ точкомъ и добыти надъ вами савршену побѣду. Пресѣчено є саобраштенѣ....

Я се уплашимъ, видећи нѣга тако углублѣна у воєна разсуђеня, и похитимъ разбистрити га. Кћи капетана Миронова, кажемъ му, пише ми, она проси помоћи: Швабринъ є натерує да пође за нѣга.

„ То є дакле твоя молба? О, тай Швабринъ превеликій є Schelm, и ако ми падне у руке, я ћу га за 24 сата осудити, и стрѣляти подъ градскимъ вѣшалима! Но садъ морамо трпити . . . .“

— Морамо трпити! — викнемъ я изванъ себе. А онъ ће се мећутимъ оженити съ Маріомъ Ивановномъ! . . . .

„ О!“ одговори ђенералъ. „То іошть ніє никаква несрећа. То є іошть добро за ню; ако ню Швабринъ узме, може є садъ заштићавати; а кадъ га мы пушкарамо, онда, да ће Богъ, наћи ће она се-

би младоженю. Младе удовице не бываю дѣвойке, то есть, хтѣо самъ рећи, да ће млада удовица пре себи нађи мужа него дѣвойка.“

— Пре волимъ умрети, речемъ я у ярости, него ли ню Швабрину уступити!

„Ба, ба, ба, ба!“ проговори старацъ. „Садъ видимъ, да си се ты у Марію Ивановну залюбіо. О, то є сасвимъ другій посао! Бѣдный младићу! Но я опетъ ни на кои начинъ не могу ти дати кумпанію войника и петдесетъ козака. Та експедиція не бы была паметна, и я є не могу на свой одговоръ узети.“

Я спустимъ главу, очаянѣ са мномъ облада. Уданпутъ мысао мени пролети крозъ главу, а какова, видиће читатель, као што стари романтисте говоре, изъ слѣдующе главе.

Глава XI.

Метежно село.

Въ ту пору левъ былъ сытъ, хоть сроду онъ свирѣпъ.
„Зачѣмъ пожаловать изволилъ въ мой вертепъ?“
Спрасилъ онъ ласкаво.

А. Сумароковъ.

Я оставимъ ћенерала и похитимъ на мой конакъ. Савельићъ ме сретне съ обичнымъ своимъ увѣштаванѣмъ. „Господине, добыо си опетъ волю, съ піянимъ разбойницима разговарати се! Пристои ли се то боярскомъ дѣтету? Незгоданъ часъ! ма ни за шта можешъ пропасти. И да си ишао разговарати се съ Турцима или Шведима, ни по яда, а ово є грѣхота и казати съ киме.“

Я му пресѣчемъ рѣчь съ пытанѣмъ: колико имамъ іоштъ свега новаца? „За тебе доста,“ одговори онъ са задовольнымъ лицемъ. „Айдуци ма како да су преметали и тражили, опетъ ій нашли нису, я самъ ій знао тако сакрити.“ И съ тимъ рѣчма извади онъ изъ цепа дугачку завезану кесу, пуну сребра. Савельићу, речемъ му я, дай мени половину, а другу узми себи. Я идемъ у тврдиню Бѣлогорску.

„Бащушко Петре Андрієвићу!“ рече добрый старацъ дркћућимъ гласомъ. „Боишъ ли се ты Бога; како бы се отиснуо на путъ у садашнѣ време, кадъ се нигдѣ одъ разбойника проћи не може! Пожали баръ твоє родителѣ, кадъ самъ себе не жалишъ. Куда ћешъ? Зашто? Причекай мало, доћи ће войска, отераће айдуке; онда иди куда годъ хоћешъ, ма и на све четири стране свѣта.“

Я самъ было постоянъ у моіой намѣри. Доцканъ є разсуѣавати, одговоримъ я старцу. Я морамъ иѣи, другчіе ніе. Не тужи, Савельиѣу; Богъ є милостивъ; мы ѣемо се опетъ видити! Пази на себе, немой се бринути, немой тужити. Купи, што ти нужно буде, ма како да є скупо. Новце те я теби покланямъ. Ако се за три дана я не вратимъ . . . .

„ Шта є то господине?“ уѣе ми Савельиѣъ у рѣчь. „Да я тебе самогъ пустимъ! То и на сну немой казати. Кадъ си се ты рѣшіо иѣи, то ѣу и я за тобомъ, полагано, пѣшке, я безъ тебе остати неѣу. Шта, да я овдѣ сѣдимъ! безъ тебе за каменитомъ стѣномъ: вальда самъ полудіо? Воля твоя господине, а я безъ тебе остати неѣу.“

Я самъ знао, да бы се съ ньимъ бадава прео, и дозволимъ му да се за путъ спрема. До по сата я сѣднемъ на доброгъ коня, а Савельиѣъ на мршаву и рому клюсину, кою му є єданъ одъ градски жителя поклоніо, не имаюѣи є чимъ ранити. Мы доѣемо къ градскима вратима, стража насъ пропусти. Мы изиѣемо изъ Оренбурга.

Почне се смркавати. Путъ є мой ишао покрай села Бердской, стана Пугачева. Правый путъ покривенъ є было снѣгомъ; но по свой пустиньи виѣаше се трагъ коньскій, посведневно поновляваный. Я самъ трчао, Савельиѣъ єдва є по изъ далека за мномъ иѣи могао, и викао є за мномъ често: „Лакше, господине, Бога ради, лакше! Проклета моя клюсина не може да се држи за твоимъ дугоногимъ бѣсомъ. Куда хитишъ? Вальда у сватове . . . . Петре Андрієвиѣу! . . . . Господи владико пропашѣе боярско дѣте.“

Скоро се засвѣтле ватре у Бердской. Мы смо ишли преко кланаца, природны укрѣплѣня села. Савельиѣъ одъ мене ніе изостаяо, повтораваюѣи жалостне своє молбе. Я самъ се надао да ѣемо село срѣчно проѣи, но уєданпутъ у сумрачку опазимъ предъ собомъ петъ селяка, наоружаны батинама, то є была предня стража Пугачевлѣвогъ стана. На насъ викну. Я не знаюѣи паролу, хтѣо самъ ѣутеѣи мимо ньи проѣи, но они мене тай часъ обколе, и єданъ одъ ньи ухвати коня мога за узду. Я изтр-

гнемъ саблю, и ударимъ тога по глави, капа му спадне, онъ се залюля и испусти изъ руке узду. Остали се забуне и побѣгну. Я се овымъ магновенѣмъ ползуємъ, подбодемъ коня, и потрчимъ.

Помрчина приближуюће се ноћи могла є мене одъ сваке опасности избавити, да се само Савельићъ за мномъ држати могао. Бѣдный старацъ, на своме ромомъ коню ніе могао одъ пустахія утећи. Шта самъ имао радити? Морао самъ га неколико минута чекати, и да бы се увѣріо о томъ, да ли є онъ задржанъ, повратимъ коня, и упутимъ се да нѣга тражимъ.

Пошавши къ кланцу, чуємъ изъ далека вику, дреку и гласъ мога Савельића. Я похитимъ брже, и брзо видимъ се опетъ међу стражарима, кои су ме пре неколико минута заустављили были. Савельићъ є было међу ньима. Они су свалили старца съ нѣгове клюсине и спремали су се да га вежу. Долазакъ мой ньи обрадуе, они съ викомъ нагрну на мене, и у єдномъ магновеню свале и мене съ коня. Єданъ одъ ньи, као што се чиняше найстаріи, обяви нама, да ће насъ овай часъ къ господару водити. „А нашемъ бачушки,“ дода онъ, „на вольи стои, хоће ли васъ одма обѣсити, или ће чекати данъ докъ сване.“ Я се нисамъ противіо; Савельићъ є слѣдовао примѣру моме, и стражари поведу насъ са славомъ.

Мы оставимо кланацъ, и одемо у село. По свима кућама горѣла є ватра. Са свы страна чула се вика. Путемъ самъ сретао много людій, но мене нико опазіо ніе, и у мени нико ніе познао оренбуржкогъ официра. Насъ одведу къ єдной кући, на роглю раскршћа. На врати исте куће стаяло є неколико винскы бурадій и два топа. „Ево и дворацъ“, рече єданъ одъ пратіоца, „овай часъ пріявићу васъ.“ Онъ оде у кућу. Я погледимъ на Савельића, старацъ се крстіо молећи се у себи Богу. Я самъ дуго чекао. Найпосле селякъ мой врати се и рече ми: „Улази, нашъ є бачушка заповѣдіо да официра къ нѣму доведемо.“

Я уђемъ у одаклію, или у дворацъ, како су є селяци називали. Она є освѣтлѣна была двѣма лоянима свѣћама, а зидови были су улѣплѣни златномъ артіомъ, у осталомъ столице, трапеза, умиваоница

о узицама, убрусъ о клину, жарачъ у роглю, широка пећь са отворенимъ вратима, у пећи лонацъ — све є было као у обичной оџакліи. Пугачевъ сѣдіо є у прочелю, на нѣму бияше богатый кафтанъ и высока капа. Онъ се био подбочіо; хотећи тимъ неку важность показати. Около нѣга стаяли су неколико одъ знаменитіи нѣговы другара, съ видомъ притворне єдностраствости. Примѣтити се могаше, да є гласъ о долазку официра изъ Оренбурга побудіо у бунтовницима велико любопытство, и да су се они спремали да мене торжествено дочекаю. Пугачевъ како ме погледи, одма ме позна. Притворне важности нѣгове одма не стане. „А, ваше благородіє!“ рече онъ мени ватрено. „Како се владашъ? одъ куда те Богъ донесе?“ — Я му одговоримъ, да самъ ишао моимъ посломъ, и да су ме люди нѣгови зауставили. „А каквымъ посломъ?“ запыта онъ мене. Я нисамъ знао, шта ћу одговорити. Пугачевъ, мыслећи, да се я нисамъ при свѣдоцима изразити хотѣо, окрене се къ своима другарима и рече іймъ, да изиђу. Сви послушаю, осимъ двоице, кои се съ мѣста макнули нису. „Казуй слободно предъ овима,“ рече мени Пугачевъ; „я одъ ньи ништа не таимъ.“ Я погледимъ попреко на напрснике самозванца. Єданъ одъ ньи, дебео и сгрблѣнъ старчићъ са сѣдомъ брадомъ, ништа примѣтително не имаћаше на себи, осимъ плаветне ленте, надѣнуте преко плећа по жутой хальини. Никада нећу заборавити нѣговогъ другара. Овай є было высокъ узрастомъ, снажанъ и широки грудій, и чиняше ми се да є имао око четрдесетъ и петъ година. Густа рићаста брада, жуте шкиляве очи, носъ безъ ноздрва, црвене пеге на челу и на образима, придавале су нѣговомъ намрштеномъ лицу израженѣ неизясньиво. Онъ є было у богатомъ прслуку, у кирхійскимъ хальинама и козачкимъ чакширама. Првый (како самъ после дознао) было є побѣгшій капларъ Бѣлобородовъ; другій Атанасіє Соколовъ (прозваный Хопушей), великій преступникъ, трипутъ побѣгшій изъ симбирски рудокопня. Не сматраюћи на чуства, коя су мене особито потресала, друштво, у комъ се я изъ ненада нађемъ, силно є развлачило моє ваображенѣ. Но Пугачевъ до-

веде ме къ себи своимъ пытанѣмъ. „Казуй: каквымъ си посломъ ты изишао изъ Оренбурга?“

Чудна мысао дође мени у главу: мени се чиняше да провидѣніе, коє ме по другій путъ къ Пугачеву доводи, мени прилику дає, да намѣру свою у дѣйство приведемъ. Я се рѣшимъ овомъ ползовати се, и не имаюћи времена промышляти, хоће ли то быти добро или не, на што самъ се рѣшіо, одговоримъ на пытанѣ Пугачева:

— Я самъ пошао у тврдиню Бѣлоговску, да избавимъ сироту, коіой се тамо обида твори.

Очи у Пугачева зажаре се. „Ко одъ мои людій сме сироти обиду творити?“ викне онъ. „Ма да му є чело одъ седамъ педльій, опетъ судъ мой избѣћи неће. — Казуй: кои є тай криваць.“

— Швабринъ є криваць — одговоримъ я. Онъ држи подъ затворомъ ону дѣвойку, кою си ты видіо болестну кодъ попадіе, и силомъ хоће съ ньомъ да се вѣнча.

„Я ћу научити Швабрина!“ рече оштро Пугачевъ. „Онъ ће познати, како є кодъ мене по своіой ћуди радити и народъ обиђавати. Я ћу нѣга обѣсити.“

„Дозволи ми, да и я кою речемъ,“ прослови Хлопуша загушенымъ гласомъ. „Ты си се затрчао, кадъ си Швабрина командантомъ тврдинѣ поставіо, а садъ опетъ затрчаваш се обѣсити га. Ты си већъ ожалостіо козаке, учинивши дворанина ньинымъ старѣшиномъ; не плаши баръ сада дворане, казнећи ньи на нрву тужбу.“

„Не треба ньи жалитм, не треба ньи штедити,“ рече старчићъ у плаветной ленти. „Швабринъ є заслужіо казань; а не бы сгорегъ было и овогъ господина официра редомъ испытати, шта онъ изволѣва захтѣвати. Ако онъ тебе за господара не признає, то не може одъ тебе ништа искати. а ако те признає, то зашто є до данасъ сѣдіо у Оренбургу съ твоимъ непріятельима? Хоћете ли заповѣдити, да га одведемъ подъ затворь, мени се чини да є нѣгова милость послана овамо къ нама одъ оренбуржки заповѣдника.

Логика старогъ зликовца мени се доста убѣдителна покаже. При мыслима, у чіима се рукама нала-

зимъ, студень проће крозъ све моє тѣло. Пугачевъ примѣти мою смутню. „Како“ ваше благородіе?“ рече мени намигуюћи. „Фелдмаршалъ мой, чини ми се, да истину говори. Како ты мыслишъ?“

Шала ова Пугачева мене ободри. Я спокойно одговоримъ, да се налазимъ у нѣговой власти, и да онъ може, што годъ хоће, са мномъ учинити.

„Добро“, рече Пугачевъ. „Садъ кажи, у каквомъ є станю вашъ градъ.“

— Хвала Богу — одговоримъ я: у добромъ.

„У добромъ?“ повтори Пугачевъ. „А народъ умире одъ глади!“

Самозванацъ говоріо є истину, но я, по дужности заклетве, станемъ га увѣравати, да су то све лажльиви гласови, и да у Оренбургу има довольно ране.

„Видишъ“, прихвати старчићъ, „да онъ тебе на очигледъ вара. Сви бѣгунци досадъ єднако казую, да є у Оренбургу гладь и поморъ, да тамо єду стрвине, и то у сласть: а нѣгова милость насъ увѣрава, да тамо има свашта доста. Ако ты Швабрина обѣсишъ, то на иста вѣшала обѣси и овогъ младића, да се єданъ на другогъ не могу срдити.“

Рѣчи проклетогъ старчића, виђаше се, да су Пугачева смутиле. Но Хлопуша, на срећу, стане сасвимъ противно говорити. „Доста, Наумићу, доста є,“ рече му онъ. „Ты бы све потукао и повѣшао. А, да здравъ си ми и ты юнакъ. Осврни се мало и на душу. Та и самъ си већъ єдномъ ногомъ у гробу, па бы и друге све потукао. Или мало є заръ крви на твоіой савѣсти?“

— А какавъ си ми ты угодникъ? — одговори Бѣлобородовъ. Одъ кадъ ты тако милостивъ постаде?

„Безъ сумнѣ,“ одговори Хлопуша, „да самъ и я грѣшанъ, и да є ова рука (ту онъ пружи свою коштуняву песницу, засуче рукавъ, и обнажи косматуруку), и да є ова рука много христіянске крви пролила. Но я самъ убіо непріятеля, а не госта; на слободномъ полю и у тавной шуми, а не кодъ куће, сѣдећи за пећкомъ; танетомъ и борбомъ, а не бабскимъ заговоромъ.“

Старацъ се на другу страну окрене, и рече: „безноздрвацъ!“ . . . .

— Шта ты тамо старче съ испупаномъ брадомъ брбляшь? — викне Хлопуша. Даћу я теби, безноздрвацъ; кои часъ, доћиће време; даће Богъ, омирисаћешъ и ты клѣште . . . . А садъ чувай се, да ти браду не исчупамъ!

„Господо ћенерали!“ — съ важности рече Пугачевъ; „што се вы свађате, шта є мени до тога, ма се све оренбуржке кучке о єдной греди люляле и ногама копрцале: но несрећа є, кадъ се пси између себе поколю. Но, помирити се.“

Хлопуша и Бѣлобородовъ не проговоре ни рѣчи и попреко єданъ на другогъ погледе. Я видећи, да є не обходно нуждно да се овай ньинъ разговоръ на другій измѣни, кои є лако на мою велику неугодносгь окончати се могао, окренемъ се къ Пугачеву и съ веселымъ лицемъ речемъ му: О! я самъ бьо и заборавіо, да ти за коня и бунду благодаримъ, безъ тебе я не бы могао доћи до града и морао бы се смрзнути на путу.

Досѣтльивость моя бы пробитачна. Пугачевъ се развесели. „Дугъ є лѣпъ кадъ се исплати,“ рече онъ, сміюћи се и очима жмигаюћи. „Садъ ми дакле кажи, каква ты имашъ посла съ томъ дѣвойкомъ, коіой є Швабринъ обиду учиніо? Да ніе ту каква любавь умѣшана? но?“

— Она є моя невѣста — одговоримъ я Пугачеву, видећи благопріятну промѣну погоде, и не налазећи потребе сакривати истину.

„Твоя невѣста!“ викне Пугачевъ. „Што ми то пре ниси казао? Мы бы тебе досадъ оженили и на свадби твоіой провеселили се!“ Затимъ окрене се Бѣлобородову. „Треба да знате, Фелдмаршале! да смо мы съ нѣговымъ благородіемъ стари пріятельи, стари познаници; сѣдите да вечерамо: старіе є ютро одъ вечера. У ютру ћемо видити, шта ћемо радити.“

Я самъ радъ бьо те части одрећи се, но другачіе ніе быти могло. Двѣ младе козачкинѣ, кћери домаћина, поставе трапезу бѣлымъ чаршавомъ, донесу хлѣба, суве обарене рибе, неколико флаша вина и

рума, и я по другій путъ нађемъ се за једномъ трапезомъ съ Пугачевымъ и нѣговымъ страшнымъ друштвомъ.

Часть, коє самъ и я было несрећный учестникъ, продужавала се до дубоке ноћи. Найпосле румъ надвлада друштво. Пугачевъ задрема, сѣдећи на своме мѣсту, друштво нѣгово устане и да и мени знакъ. Я изиђемъ одма съ њима. По уредби Хлопуше, стражаръ одведе мене у одређеный ми конакъ, гдѣ нађемъ и Савельића, и гдѣ и мене съ њимъ заедно подъ затворомъ оставе. Старацъ видећи све што се сбывало, было є у такомъ изумлѣню, да ме ништа запытао ніе. Старацъ легне, и дуго є у помрчини уздисао и хукао; найпосле захрче; а я се предамъ мыслима, коє ми сву ноћь ни на једно магновенѣ задремати не дадоше.

У ютру Пугачевъ пошлѣ по мене. Я одемъ къ нѣму. На вратима нѣговимъ стаяле су саонице, съ три татарска коня ухваћена. Народъ се скупіо на улици. Я у ходнику сретнемъ Пугачева. Онъ є было за путъ спреманъ. На нѣму быяше скупоцѣна будна и кирхійска капа. Синоћнѣ друштво окружавало є нѣга. Онъ є узео на себе видъ једно страстности, коє є яко противусловило свему што самъ синоћъ видіо. Пугачевъ се весело са мномъ поздрави, и рече ми да сѣднемъ съ њимъ у саонице.

Мы сѣднемо. „У тврдиню Бѣлогорску!“ рече Пугачевъ широкоплећемъ татарину, кои є конѣ терао. Крвь у жилама моима стане. Коньи поћу, звонце зазвони, саонице полете . . . .

„Стани! стани!“ разлегне се гласъ мени познатый, и я видимъ Савельића трчећа нама на сусрѣтъ. Пугачевъ заповѣди стати. „Бађушко Петре Андріевићу!“ рече старацъ. „Не оставляй ме старога, међу овимъ разб“ . . . . А старый враже! рече Пугачевъ. Опетъ насъ Богъ састави. Но, сѣди на облицу.

„Богъ те благословіо, господару, Богъ те благословіо, рођеный отче!“ говоріо є Савельићъ посађујући се. „Да те Богъ сто година поживи, кадъ си на мене старца погледао и смиловао се. До вѣка ћу

се за тебе Богу молити, а за зечію ћурдію нећу више спомињати.“

Ова шала са зечіомъ ћурдіомъ могла є найпосле увредити Пугачева. На срећу, самозванацъ или га ніє чуо, или се невћштъ учиніо. Коньи су трчали. Народъ є на улици стаяо и кланяо му се до землѣ. Пугачевъ нагибао є главу на обѣ стране. За єдно магновенѣ мы изиђемо изъ села, и упутимо се главномъ друму.

Лако се може представити, шта самъ я у то магновенѣ чуствовао. Надао самъ се, да ћу се до неколико сатій съ ономъ састати, кою самъ држао већъ изгубљѣномъ за мене . . . . Я самъ представляо себи магновенѣ нашегъ састанка . . . . Мысліо самъ такође и о томъ човѣку, у чіи руку нахођаше се моя судба, и кои по особитомъ течаю обстоятелства, тайно са мномъ у великой свези быяше. Я самъ представляо себи нѣгову жестину и крволочность, нѣгову немилосрдность и богомрске обичає, и садъ као избавителя моє любезне, найвећма грозіо самъ га се. Пугачевъ ніє знао, да є она была кћи капетана Миронова; озлобљѣный Швабринъ могао му є све одкрити; Пугачевъ є могао дознати истину и другимъ начиномъ . . . . Тада шта ће быти съ Маріомъ Ивановномъ? Ледъ проће крозъ моє тѣло, и коса ми се на глави наєжи.

У томъ Пугачевъ прекине моє мысли, пытаюћи ме:

„ Што се ваше благородіє тако замыслило?“

— Како се не бы замысліо, — одговоримъ я нѣму. Я самъ официриъ и дворанинъ, синоћъ самъ се іоштъ боріо противъ тебе, а данасъ путуємъ съ тобомъ на єднимъ саоницама, и срећа цѣлогъ могъ живота зависи одъ тебе.

„ Шта?“ запыта Пугачевъ. „ Ты си се уплашіо?“

Я одговоримъ, да, бывши єданпутъ одъ нѣга помилованъ, надао самъ се не само да ће ме поштедити, но да ће ми и помоћи.

„ Ты си честитъ младићъ, то Богъ види!“ рече самозванацъ.

„ Ты си видіо, да су мои омлаћи погледали на тебе попреко, а старацъ є и данасъ то потврђавао, да си ты шпіунъ, и да те треба на испытъ узети и обѣсити; но я се на то склоніо нисамь,“ дода онъ, съ нижимъ гласомъ, да га Савельићъ и татаринъ не бы могли чути — „опоминюћи се твоє боце вина и зечіє ћурдіє. Ты видишъ, да я іоштъ такій крволокъ нисамь, као што о мени ваша браћа говоре.“

Я опоминюћи се шта є у тврдиньи Бѣлогорской починіо, не нађемъ за нужно съ ньиме се прети, и ни рѣчи му не одговоримъ.

„ Шта говоре о мени у Оренбургу?“ запыта, после краткогъ ћутаня Пугачевъ.

— Говоре, да є съ тобомъ тешко на край изићи; єдномъ рѣчи, дао си се ты познати за велика юнака.

На лицу самозванца вићаше се изображено самолюблѣ.

„Єсть,“ рече онъ съ веселымъ лицемъ. „Я воюємъ свуда срећно. Знаю ли кодъ васъ у Оренбургу о битки подъ Юзеевымъ? Ту є четрдесетъ ћенерала убієно, и четири арміє зароблѣно. Шта мыслишъ: прускій краль бы ли се могао са мномъ клипка повући?“

Хвала айдука буде за мене забавна. Као што самъ мыслишъ, речемъ му я, ты се сравнявашъ съ Фридрихомъ.

„ А съ Тедоромъ Тедоровићемъ? А како не? Съ вашима ћенералима, видишъ, я се боримъ, а они су нѣга били. До сада є оружѣ моє было срећно. До краткогъ времена, докъ на Москву пођемъ, быће іоштъ срећніє.“

— А мыслишъ ићи на Москву?

Самозванацъ се нешто замысли, и рече полакше. „Богъ зна іоштъ како ће быти. Путови су мои стеснѣни, а и я самъ волю изгубіо. Момци се мои умаляваю. Они су айдуци. Я морамъ быти на опрезу; при првой прилици они ће искупити вратъ свой моіомъ главомъ.

— Тако, тако! — речемъ я Пугачеву. Не бы ли было болѣ за тебе, да се ты самъ благовремено одъ

ньи уклонишъ, и да прибѣгнешъ къ милосрдности государинѣ?

Пугачевъ се здраво насмѣе. „Не,“ одговори онъ, „доцне є то за мене. За мене нема помиловања. Радићу као што самъ почео. Пакъ шта да Богъ. Гришка Отрепѣвъ, знашъ, царствовао є надъ Москвомъ.“

— А знашъ ли, како є онъ окончао? Њега су бацили съ прозора, изсѣкли, спалили, пепео њговъ у топъ метнули и избацили!

„Слушай“ — рече Пугачевъ съ особитымъ некимъ удуновенѣмъ. „Приповѣдићу ти єдну сказку, кою ми є у дѣтинству єдна стара калмучкиња приповѣдала: Єданпутъ орао запыта гаврана: кажи, гавранъ-птицо, одъ чега живишъ ты на бѣломъ свѣту триста година, а я свега само тридесетъ и три? — Одъ тога, баћушко, одговори нѣму гавранъ, што ты пієшъ живу крвь, а я се ранимъ стрвинама. Орао мысляше: дай де и мы да покушамо тимъ ранити се. Добро, одлети орао и гавранъ. Они виде єдну коньску стрвь; спусте се и стану. Гавранъ стане клювати и похвальивати. Орао клюне єданпутъ, клюне другій путъ, мане крилма и рече гаврану: не брате гавране; зашто триста година да се ранимъ стрвиномъ, кадъ є болѣ єданпутъ наринити се живомъ крви, па после, шта Богъ да! — Шта вели калмучка сказка?“

— Хитроумна є — одговоримъ я нѣму. Но живити одъ убиства и хараня значи кодъ мене клювати стрвину.

Пугачевъ погледи на мене съ удивлѣнѣмъ и ништа не одговори. Насъ обоица, пустивши се свакій у своє мысли, ућутимо. Татаринъ є пѣвао свою айдучку пѣсму; Савельићъ, дремаюћи, љуляо се на облици. Саонице су летиле по гладкомъ зимнѣмъ путу . . . . И я опазимъ сеоце на неравномъ брегу Яика съ палисадима и звоникомъ — и за четврть сата ућемо мы у тврдиню Бѣлогорску.

Глава XII.

Сирота.

Какъ у нашей у яблоньки
Ни верхушки нѣтъ, ни отросточекъ;
Какъ у нашей у княгинюшки
Ни отца нѣту, ни матери.
Снаряднть-то се некому,
Благословить-то се некому.

Сватовска пѣсма.

Саонице се зауставе предъ ходникомъ командантове куће. Народъ є познао звонце Пугачева и гомилама трчао є за њимъ. Швабринъ истрчи предъ самозванца у ходникъ. Онъ већъ ніе имао браде и быо є у козачко одѣло обученъ. Одметникъ помогне Пугачеву са саоница сићи се, изјасняваюћи му у подломъ израженю свою радость и усрдность. Видећи мене, онъ се смути; но брзо се охрабри, и пружи ми руку говорећи: „И ты си дакле нашъ? Давно бы требало!“ — Я се окренемъ одъ нѣга и ништа му не одговоримъ.

Срдце мое у мени се запти, кадъ се мы у давно мени познатой соби видимо, гдѣ є о зиду іоште и садъ висила диплома покойнога команданта, као жалостна епифанія прошастоме времену. Пугачевъ сѣдне на онай диванъ, на комъ є често дремао Иванъ Кузмићъ, уморенъ чаньканѣмъ свое супруге. Швабринъ самъ понуди га съ водкомъ. Пугачевъ испіе чашу и рече му, показуюћи на мене: „Послужи и нѣгово благородіе!“ Швабринъ доће къ мени са своіомъ понудомъ: но я по другій путъ окренемъ се одъ нѣга. Онъ се виђаше самъ да ніе свой. При обич-

ной нѣговой предосторожности, онъ є, безъ сумнѣ, видіо, да Пугачевъ съ ньимъ ніе задоволянъ. Онъ є дрктао предъ ньимъ, а на мене є погледао съ негодованѣмъ. Пугачевъ є пытао о станю тврдинѣ, о непріятельской войсци, и овомъ подобна, и у єданпутъ изненада запыти га: „Кажи братацъ, какву дѣвойку ты кодъ тебе подъ затворомъ држишъ? Покажи ми є.“

Швабринъ побледи као мртавъ. Господаре, рече онъ дркћућимъ гласомъ: .... Господаре, она ніе подъ затворомъ .... она є болестна .... она лежи у малой собици.

„Одведи ме къ ньой,“ рече самозванацъ, устаюћи съ мѣста. Изговарати се ніе было мѣста. Швабринъ поведе Пугачева у собу Маріе Ивановне. Я самъ за ньима ишао.

Швабринъ се заустави на степенима. „Господаре!“ рече онъ, „вы имате власть одъ мене захтѣвати, што годъ вамъ є повольно, но не пуштайте у спаваћу собу къ моіой жени туђина.“

Я се затресемъ. Шта? ты си оженѣнъ! речемъ Швабрину, готовећи се да га разстргнемъ.

„Лакше!“ рече ми Пугачевъ. „То є мой посао. А ты“ — настави онъ окренувши се къ Швабрину — „не мудруй и не пренемажи се: была она жена твоя, или не, я ћу довести къ ньой кога хоћу. Ваше благородіе, айде за мномъ.“

На врати собице стане опетъ Швабринъ, и рече прекидльивымъ гласомъ: „Господаре, напредъ вамъ являмъ, да є она врло болестна, и одъ три дана већъ у врућици.“

— Отвори — рече Пугачевъ.

Швабринъ стане тражити по џеповима, и рече, да ніе донео собомъ ключъ. Пугачевъ удари врата ногомъ, брава одскочи, врата се отворе, и мы уђемо.

Я погледимъ, и обамремъ. На земльи, у селячкомъ одѣлу, сѣдила є Марія Ивановна, бледа, слаба, са забаруженомъ косомъ. Предъ ньомъ є стаяо крчагъ, покривенъ комадомъ хлѣба. Видивши мене, она се препадне и викне. Шта се онда са мномъ стало — не опоминѣмъ се.

Пугачевъ погледи на Швабрина, и рече съ жалостнымъ насмѣхомъ: „Добаръ є у тебе лазаретъ!“ После оде къ Маріи Ивановной: „Кажи ми, голубице, зашто те твой мужъ тако казни? шта си му скривила?“

— Мой мужъ! — повтори она. Онъ ніе мой мужъ. Я нигда нѣгова жена быти нећу. Я волимъ умрети, и умрећу ако ме не избавите.

Пугачевъ погледи грозно на Швабрина. „И ты си смѣо мене преварити!“ рече му. „Знашъ ли бездѣлниче, шта си заслужіо?“

Швабринъ падне на колѣна . . . . У то магновенѣ презрѣнѣ загуши у мени сва чуства ненависти и гнѣва. Мрзко є мени было гледати на дворанина валяюћа се предъ ногама исподъ казни утекшега козака. Пугачевъ се умекша. „Садъ ћу ти опростити!“ рече онъ Швабрину: „но знай! да ће ти се при првой погрѣшки и ова у рачунъ узети.“ После окрене се къ Маріи Ивановной и рече іой умилно: „Устай лѣпа дѣвойко; ты си слободна. Я самъ господаръ.“

Марія Ивановна оштро погледи на нѣга, и сѣти се, да предъ ньомъ стои убица нѣны родителя. Она метне руке на очи и падне безъ чуства. Я полетимъ къ ньой; но у то магновенѣ уће моя стара познаница Палаша, и почне хукати за своіомъ госпоћомъ. Пугачевъ изиће изъ собице и насъ троє одемо у трапезарію.

„Шта, ваше благородіє?“ рече ми после Пугачевъ сміюћи се. „Добысте лѣпу дѣвойку! Шта мыслишъ, хоћемо ли послати по попу, да неће се онъ што за свою сродницу противити? Я молимъ, я ћу быти кумъ, Швабринъ старый сватъ; сакрићемо се, — врата ћемо забравити!“

Чега самъ се бояо, то се и догодило. Швабринъ чувши рѣчи Пугачева, изиће изъ собе. „Господаре!“ викне онъ у иступлѣню. „Я самъ кривъ, я самъ вамъ слагао, но и Гриневъ васъ є преваріо. Та дѣвойка ніе сродница овдашнѣгъ попа: она є кћи Ивана Миронова, кои є казнѣнъ, кадъ є ова тврдиня узета.“

Пугачевъ устреми на мене ватрене очи. „Шта є то?“ запыта ме замышлѣнъ.

Швабринъ ти є истину казао — одговоримъ я съ постоянствомъ.

„А зашто ми ты нисн то казао?“ примѣти Пугачевъ, у комъ се лице помрачавало.

— Ты самъ разсуди — одговоримъ я нѣму, є ли можно было твоима людма казати, да є кћи Миронова жива. Та они бы ню изваракали. Ништа є не бы спасло!

„И то є истина,“ одговори Пугачевъ сміюћи се. „Моє піянице не бы несрећну дѣвойку поштедиле. Добро є урадила майка попадія, што ій є преварила.“

Видећи я да є онъ добро расположенъ, продужимъ овако: — „Я не знамъ како да ти кажемъ, и како да те назовемъ — а то башъ нећу ни да знамъ. ... Но Богъ види, да бы я животомъ моимъ радъ было платити теби зато, што си ты мени учиніо. Само немой оно захтѣвати, што є противно части моіой и христіянской савѣсти. Ты си мой добротворъ. Довръши као што си почео: одпусти ме съ несрећномъ сиротомъ, па куда насъ Богъ одведе. А мы гдѣ годъ будемо, и ма съ тобомъ шта случило се, молићемо се Богу за спасенѣ грѣшне твоє душе“....

Виђаше се, да є сурова душа Пугачева была тронута. „Нека ти буде!“ рече онъ; „кога треба казнити, тога казнимъ, коме треба опростити, томе праштамъ; то є мой обичай. Узми собомъ свою лѣпотицу; води є куда хоћешъ, и дао вамъ Богъ любавь за савѣтъ!“

Тада се окрене къ Швабрину, и заповѣди му да ми изда пропустъ крозъ све страже и тврдинѣ нѣму подчинѣне. Швабринъ, сасвимъ оборенъ, стаяо є као окаменѣнъ. Пугачевъ оде прегледати тврдиню. Швабринъ га є спроводіо, а я останемъ да се на путъ спремимъ.

Отрчимъ у собицу. Врата су была затворена. Куцнемъ. „Ко є то?“ пытала є Палаша. Я се кажемъ. Милый гласъ Маріе Ивановне чу се иза врата. „Почекайте, Петре Андріевићу. Я се преоблачимъ. Идите къ Акулини Памфиловной: я ћу овай часъ тамо быти.“

Я самъ послушао, и пођемъ кући отца Герасима. И онъ и попадія притрче къ мени на сусрѣтъ. Савељићъ є њи већъ приуготовіо био. „Здраво Петре Андрієвићу“ рече попадія. — „Богъ васъ є опетъ довео, да се видимо. Како живите? Сви смо васъ свакій данъ споминяли. А Марія Ивановна свашта є безъ васъ претрпила, голубица моя! . . . Кажите, любезный! како сте се вы то съ Пугачевымъ помирили! Како онъ васъ уморіо није? Добро, хвала зликовцу и зато!“ — Доста, бабо, — прекине рѣчь отацъ Герасимъ. Не говори све, што знашъ. *Нема спасенія у многомъ говору.* Бађушко Петре Андрієвићу! уђите унутра, молимъ покорно. Давно, давно се видили нисмо.

Попадія почне мене угошћавати, чимъ є Богъ дао, а међутимъ говорила є не прекидно. Она ми приповѣди, коимъ є начиномъ Швабринъ натерао њи, да му издаду Марію Ивановну: како є Марія Ивановна плакала, и није хотѣла съ њима растати се; како є Марія Ивановна съ њомъ разговарала се свакій данъ преко Палаше (дѣвойке слободне, коя є и редовника наговарала да кадгодъ у своє свирале свира), како є она усавѣтовала Марію Ивановну да мени пише писмо и т. д. Я одъмоє стране искажемъ іой на кратко мою исторію. Попъ и попадія крстили су се, кадъ су чули, да є Пугачевъ извѣштенъ о њиной обмани. „Насъ є сила часногъ крста спасла!“ говорила є Акулина Панфиловна. „Проведи, Боже, тучу мимо насъ. — О Алексо Иванићу, заиста си и неваляо човѣкъ.“ У само то магновенѣ врата се отворе и Марія Ивановна уђе съ умилнымъ лицемъ. Она є сбацила своє селячко одѣло, и обукла се по прећашнѣмъ обичаю у одѣло просто и чисто.

Я є узмемъ за руку, и дуго нисамъ могао ни рѣчи проговорити. Срце намъ є куцало и мы смо обоє ћутали. Домаћини наши осѣте, да они нису за насъ и оставе насъ. Мы останемо сами, све є было заборавлѣно. Мы смо говорили, и нисмо се могли наразговарати. Марія Ивановна приповѣди ми све, што годъ се съ њомъ случило, одъ како є тврдиня узета. Описала ми є савъ ужасъ нѣногъ положая, сва пытаня, коима є ню гнусный Швабринъ подвргнуо. Мы смо

споминяли и некадашнѣ срећно време .... Мы смо обоє плакали .... Найпосле, я станемъ ньой обяснявати моє намѣре. Оставити ню у тврдиньи подвластной Пугачеву и управляной Швабриномъ, было є не могућно. Нисамь другчіє могао мыслити ни о Оренбургу, кои є свыма неволяма обсаде и скорой пропасти изложенъ быо. У нѣ ніє было ни єдногъ сродника на цѣломъ бѣломъ свѣту. Я іой представимъ, да иде кући мои родителя. Она се съ почетка размышлявала, плашећи се строгости отца мога. Я є ублажимъ. Я самь знао, да ће мой отацъ за срећу држати и да ће за дужность признати кћерь єдногъ заслуженогъ войника примити, кои є за отачаство погинуо. Мила Маріо Ивановна! речемъ іой найпосле, я те већъ поштуємъ за свою жену. Чудна обстоятельства насъ су неразлучно саюзила; ништа на свѣту насъ не може разставити. Марія Ивановна саслушала є мене просто безъ притворне страшльивости, безъ измышлѣны одговора. Она є осећала, да є судба нѣна была саєдинѣна съ моіомъ. Но она повтори, да другчіє не може быти моя жена, но само са сугласѣмъ мои родителя. И я іой нисамь противорѣчіо. Мы се полюбимо срдачно, и искрено — и такимъ начиномъ све є было међу нама свршено.

После єдногъ сата редовникъ донесе мени пропустъ, подписанъ рукомъ Пугачева и позове ме къ нѣму, именомъ нѣговымъ. Не могу изяснити шта самь осећао, раставляюћи се съ тимъ ужаснымъ човѣкомъ, изродомъ, — зликовцемъ — за све, — осимъ мене єдногъ. Зашто истину да не кажемъ? — У то магновенѣ силно саучестіє вукло є мене къ нѣму. Я самь здраво желіо извући нѣга изъ средине злочинаца, коима є онъ предводительстовао, и спасти нѣгову главу, докъ є іоштъ време было. Швабринъ и народъ, гомилаюћи се около насъ, сбуне мене исказати све, чимъ є напунѣно было моє срце.

Мы се растанемо дружески. Пугачевъ видећи у гомили Акулину Панфиловну, прећаше іой прстомъ и значайно на ню намигне, после сѣдне у саонице. Заповѣди терати у Берду, и кадъ се коньи крену, то онъ іоштъ єданпутъ исправи се у саоницама, и викне мени: „Праштайте, ваше благородіє! Видићемо се о-

петъ гдѣгодъ.“ Мы смо се заиста и видили, но у какѵимъ обстоятелствима! ....

Пугачевъ оде. Я самь дуго гледао на бѣлу пустиню, по коіой су летиле нѣгове саонице. Народъ се разиђе. Швабринъ се сакріе. Я се вратимъ у кућу свештеника. За нашъ одлазакъ све є већъ было спремлѣно; я нисамь хотѣо више чекати. Добро наше све є было сложено у старе командантове путне саонице. Кочіяши за часъ ухвате конѣ. Марія Ивановна оде опростити се съ гробовима свои родителя, кои су чело цркве саранѣни были. Отацъ Герасимъ, и жена нѣгова, стаяли су у ходнику. Насъ троє сѣднемо у саонице: Марія Ивановна съ Палашомъ и я. Савельиѣъ се скупи на облицу. „Прости, Маріо Ивановна, моя голубице! праштай Петре Андрієвиѣу, соколе сивый!“ говорила є добра попадія. „Срећанъ вамъ путъ, и срећни обоє были!“ Мы пођемо. На прозору командантске куће смотримь Швабрина. Лице нѣгово представляло є црну злобу. Я нисамь хтѣо веселити се надъ низвргнутымъ непріятелѣмъ, и окренемъ очи на другу страну. Найпосле мы на капію изиђемо, и навѣкъ оставимо тврдиню Бѣлогорску.

Глава XIII.

Тавница.

Не гнѣвайтесь, сударъ: по долгу моему,
Я долженъ сей же часъ отправить васъ въ тюрьму.
— Извольте, я готовъ; но я въ такой надежды
Что дѣло обяснить дозволите мнѣ прежде.

Княжнинъ.

Саставши се тако изненада съ миломъ мени дѣвойкомъ, о коіой самъ іошть тога истогъ ютра тако горко узнемиренъ быо, нисамъ вѣровао себи и мысліо самъ, да є све, што годъ се са мномъ збыло, само пусто сновиђенѣ. Марія Ивановна, замышлѣна, погледала є часъ на мене, часъ на путъ, и виђаше се, као да се іошть ніе освѣстила и къ себи дошла. Мы смо ћутали. Срдца су наша єднако была уморна. Мы и не примѣчаваюћи, после єдно два сата, видимо се уєданпутъ близу тврдинѣ, такоће подвластне Пугачеву. Мы овдѣ промѣнимо конѣ. По брзини, коіомъ су ове упрезали, по прилѣжной услужльивости брадатога козака, кога є Пугачевъ за команданта поставіо, я примѣтимъ, да су мене, хвала тороканю кочіяша, кои насъ є возіо, предусрѣтали као придворнога любимца.

Мы поћемо далѣ. Почне се смркавати. Мы се приближимо тврдиньици, гдѣ се, по рѣчма брадатогъ команданта, налазаше силна войска, коя є ишла да се са самозванцемъ саєдини. Мы будемо стражомъ заустављѣни. На пытанѣ: ко путує? кочіяшъ громогласно одговори: „господаровъ кумъ са своіомъ домаћицомъ.“ Одма насъ гомила хусара обколи са ужаснымъ викомъ. „Силази се ћаволскій куме!“ рече

мени бркатый вахмистеръ. „Већъ ты ћешъ доћи у бувару, и съ твоіомъ домаћицомъ!“

Я се сиђемъ са саоница и кажемъ іймъ, да ме одведу къ ньиномъ начелнику. Видећи официра, войници престану викати. Вахмистеръ поведе ме къ маіору. Савельићъ одъ мене не остаяше, поговараюћи у себи: „Ето ти и господаревъ кумъ! Изъ єднога зла у горе . . . . Господи владико! какавъ ће овоме быти край?“ Саонице полагано поћу за нама.

За петъ минута доћемъ къ кући, коя є здраво освћтлћна была. Вахмистеръ остави мене подъ стражомъ, а онъ оде да о мени яви. Онъ се тай часъ врати казавши ми, да ће нћгово высокоблагородіе мене у своє време примити, а садъ є заповћдіо, да ме подъ затворъ, а домаћицу къ нћму одведу.

— Шта є то? — викнемъ я у ярости. Вальда ніе съ ума сишао?

„Не знамъ, ваше благородіе,“ одговори вахмистеръ. „Нћгово высокоблагородіе заповћдило є, да ставимъ ваше благородіе подъ стражу, а нћно благородіе да одведемъ къ нћговомъ высокоблагородію, ваше благородіе!“

Я се устремимъ на врата. Стражари и нису хтћли мене задржавати, я управо утрчимъ у собу, у коіой су шестъ официра играли карте. Маіоръ є давао банкъ. Каково є было моє изумлћнћ, кадъ, погледавши на нћга, познамъ Ивана Ивановића Зурина, кои є мене у симбирской гостіоници негда надиграо!

— Є ли можно? викнемъ я. Иванъ Ивановићъ! єси ли ты?

„Ба, ба, ба, Петре Андрієвићу! хоћешъ ли узети карту?“

— Благодаримъ. Болћ, заповћди, да ме на конакъ одведу.

„Нашто ти конакъ? Остани кодъ мене.

— Не могу: я нисамъ самъ.

„Па доведи овамо и друга.“

— Я нисамъ съ другомъ; я самъ . . . . съ госпоћомъ.

„Съ госпоћомъ! А гдћ си є уловіо? Ехе, брате! (При овима ръчма Зуринъ тако изразително зазвиждаше, да су се сви засмћяли а я се савршено смутимъ.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА БЕОГРАД

„ Но“ продужи Зуринъ; „таки ће быти! Добыћешъ конакъ. Но жао ми є . . . . Мы бы се провеселили по старомъ . . . . Хей кепече! А што овамо не доведете и ту куму Пугачева? можда се она стыди? Кажи іой, да се не бои: господинъ є учтивъ, неће є ничимъ увредити, само є малко загрлити.“

— Шта ты то велишъ? речемъ я Зурину. Ква кума Пугачева? То є кћи покойногъ капетана Миронова. Я самъ є избавіо изъ робства, и садъ є водимъ на добро отца мога, гдѣ ћу є и оставити.

„ Како! Та мени су тако овай часъ о теби казали? Молимъ, шта то значи?“

— После ћу ти све казати. А сада, Бога ради, молимъ те, умири несрећну дѣвойку, кою су твои хусари уплашили.

Зуринъ се одма дигне. Изиће самъ на улицу, извини се предъ Маріомъ Ивановномъ доста слабимъ изражаима, и заповѣди вахмистру да є у найлѣпшій у граду конакъ одведу. Я останемъ за ту ноћь кодъ нѣга.

Мы вечерасмо, и кадъ сами останемо, приповѣдимъ му све моє догађає. Зуринъ є мене съ вниманћемъ саслушао. Кадъ я свршимъ а онъ мане главомъ и рече: „То є, брате, добро; но єдно ніє добро: кои те врагъ натента да се женишъ? Я самъ поштенъ официръ, я тебе обманьивати нећу; но вѣруй ты мени, да є женидба будалаштина. Куда ћешъ са женомъ, шта ћешъ съ дѣцомъ? Ей младости, лудости! Послушай ты мене: одпусти ты капетанову кћерь. Путъ є у Симбрскъ безопасанъ. Я самъ га очистіо. Пошльи є у ютру саму къ родителъима твоима; а ты остани у моіой войсци. У Оренбургъ немашъ се наштo враћати. Можешъ опетъ пасти у руке бунтовницима, а єдва си се сада ньи избавіо. У томъ ће проћи и тебе ватра любави, и све ће быти ладно.“

Ма да се я и нисамь съ ньимъ у свему суглашавао, опетъ самъ осећао, да є часть моя изискивала, да се у войсци императрице нађемъ. Я найпосле одобримъ савѣтъ Зурина: да пошлѣмъ Марію Ивановну къ моима родителъима, а я да останемъ у нѣговой войсци.

Савельићъ дође да ме свуче; я му явимъ, да се спреми на путъ, и да ће сутра съ Маріомъ Ивано, вномъ одлазити. Онъ се као зачуди. „ Шта є тогосподине? Како бы я тебе оставіо? Ко ће за тобомъ ићи? Шта ће рећи родительи твои?“

Знаюћи упорство старца мога, намыслимъ добротомъ и искрености обманути га. Друже мой, Архипе Савельићу! речемъ му я. Не одреци ми, буди ми благодѣтель, послуга овдѣ мени оскудѣвати неће, а я нећу быти спокоянъ, ако Марія Ивановна безъ тебе на путъ пође. Услушашъ ли ню, слушаћешъ и мене, зато, што самъ се я тврдо рѣшіо, ню, како обстоятелства допусте, себи за жену узети.

Тада се Савельићъ плѣсне рукама у неописаномъ удивлѣню. „Оженити се!“ говораше онъ. „Дѣте хоће да се ожени! А шта ће рећи отацъ, а шта ће мати казати?“

Дозволиће, заиста дозволиће, одговоримъ я, кадъ познаду Марію Ивановну. Я се уздамъ и у тебе. Отацъ и мати теби ће вѣровати; ты ћешъ за насъ добру рѣчь рећи; хоћешъ ли?

Старацъ є быо тронутъ. „Охъ, баћушко мой Петре Андрієвићу!“ одговори онъ. „Истина да си се ты рано науміо женити: но Марія Ивановна тако є добра, да є грѣхота ту прилику пропустити. Нека буде по вольи твоіой. Одвешћу є, анѣела божія, и робски казаћу твоимъ родительима, да такой невѣсти и не треба мираза.

Я благодаримъ Савельићу, и за ову ноћь останемъ на конаку кодъ Зурина. Я дођемъ у ватру и упустимъ се у великій разговоръ. Зуринъ се съ почетка са мномъ радо разговарао; но мало по мало стане рѣће говорити; найпосле у мѣсто одговора на какво пытанѣ, онъ захрчи и заспи. Я ућутимъ и на скоро по примѣру нѣговомъ учинимъ.

Другій данъ у ютру одемъ къ Маріи Ивановной. Я іой кажемъ, шта самъ намысліо. Она то за добро нађе и тай часъ са мномъ сугласи се. Войска Зурина морала є іоштъ тай данъ изъ града изићи. Ништа се ніе могло чекати. Я се ту растанемъ съ Маріомъ Ивановномъ, препоручимъ є Савельићу, дамъ іой писмо на мое родителѣ. Марія Ивановна пла-

кала є. „Съ Богомъ, прашћай Петре Андрієвићу;“ рече она тихимъ гласомъ. „Хоћемо ли се кадкадъ видити или не: то самъ єданъ Богъ зна; но я никако на тебе заборавити нећу: до гроба ћешъ мога ты остати у момъ срцу.“ Я ништа нисамь могао одговорити. Люди су се око насъ искупили. Я нисамь се хтѣо предъ ньима предати чуствима, коя су мене трзала. Найпосле она оде. Я се вратимь къ Зурину, смућенъ и ћутећи. Онъ хћаше да ме развесели, я самь и самъ то желіо, мы проведемо данъ у разговору и шали, а у вече кренемо се на походъ.

То є было съ концемъ Фебруара. Зима, коя є затруђавала воєно напредованѣ, пролазила є, и наши ђенерали спремали су се къ узаямномъ дѣйствованю. Пугачевъ є све єднако іоштъ стаяо подъ Оренбургомъ. Међутимъ около нѣга войске су се саєдинявале и са свію страна къ гнѣзду злочинаца приближавале. Бунтовничка су села, видећи нашу войску, предавала се, чете разбойника свуда су испредъ насъ бѣжале, и све є предсказивало брзый и срећный край.

На скоро кнезъ Голицинъ, подъ тврдиньомъ Татишчевой, разбіє Пугачева, растера нѣгове чете, Оренбургъ ослободи, и чиняше се, да є бунту последньій и рѣшителный ударъ задао. Зуринъ є бio у то време одређенъ противъ чета башкирски бунтовника, кои су се пре разбѣгли, него што смо ій мы видили. Пролеће насъ затече у селу Татарской. Рѣке се разлію, и путови направе се непроходнима. Мы смо се тѣшили у нашой безпослености мысли, да ће се што скоріє ова крвава и жалостна война съ разбойницима и дивляцима прекинути.

Но Пугачевъ ніє бio ухваћенъ. Онъ се покаже кодъ симбирски залива, скупи тамо нове чете, и на ново започне злочинства своя. Гласъ о нѣговимъ успѣсима на ново се распространи. Мы дознамо да є разорена тврдиня Симбирскъ. На скоро гласъ о узећу Казана и о походу самозванца на Москву уплаши начелнике воинства, кои су безконачно дремаюћи у надежди презирали безсилность бунтовника. Зуринъ добыє налогъ да пређе преко Волге.

Нећу описивати нашъ походъ и окончанѣ войне. У кратко ћу казати, да є неволя наша долазила до найвеће крайньости. Правлѣніе было є свуда укинуто; жительи сакривали су се по шумама. Чете разбойничке свуда су злочинствовале; начелници воєны одѣлѣня самовластно су казнили и помиловавали; станѣ цѣлога пространога предѣла, гдѣ є свирѣпствовао пожаръ, было є ужасно . . . . Недай Боже! Русіи више овакы безсмыслены и безштедны побуна!

Пугачевъ є бѣжао. Нѣга є гоніо Иванъ Ивановичъ Михельсонъ. Брзо се мы извѣстимо, да є онъ савршено разбіенъ. Найпосле Зуринъ добыє извѣстіе, да є самозванацъ ухваћенъ, и тимъ скупа заповѣсть, да се далѣ не креће. Я самъ скакао као дѣте. Зуринъ се смѣяо, и слежући раменима говоріо: „Ты се справляшъ за женидбу — но каяћешъ се.“

Но међутимъ особито неко чуство тровало є мою радость: мысао о зликовцу, обрзганомъ крви толико невины жртва, и о казни, коя га є очекивала, мене є врло смућавала: Емелю, Емелю! мысліо самъ я тужећи, зашто се не натаче на какавъ баіонетъ, или не подвргну се подъ какавъ картачъ? Ништа одъ тога болѣ за тебе не бы было. А шта ћешъ сада радити? Мысао о нѣму не разлучна є была у мени съ мысли о поштеди, съ коіомъ є онъ мене, у єдномъ одъ ужасны у животу нѣговомъ магновеня, предусрѣо, и о избавлѣню моє невѣсте изъ руку гнусногъ Швабрина.

Зуринъ ми даде одпустъ. За неколико дана могао самъ се я опетъ наћи у средини моє породице, и видити опетъ мою Марію Ивановну . . . . Но уєданпутъ ме неочекиваный громъ порази.

У онай данъ, кои самъ одредіо за мой одлазакъ, у само то магновенѣ, кадъ самъ се спремао, да се на путъ крепемъ, Зуринъ уђе къ мени у собу, држећи у рукама артію, съ изгледомъ особито замышлѣнымъ. То се косне срца могъ. Я се уплашимъ, самъ не знаюћи одашта. Онъ оправи на полѣ мога послужителя и яви ми, да са мномъ има посла. Каквогъ? — запытамъ га я узнемиренъ. — „Мала незгода“ рече онъ, пружаюћи ми артію. „Прочитай што самъ

овай часъ добыо.“ Станемъ читати: то є была заповѣсть на начелнике свію одѣлѣня, да мене у тавницу ставе, ма гдѣ да ме нађу, и безъ оклеваня у Казанъ подъ стражомъ изслѣдователной комисіи оправе, коя є одређена была у послу Пугачева.

Артія мало ми не испаде изъ руке. „А шта знашъ!“ рече Зурину. „Морашъ се повиновати. Безъ сумнѣ, морало є правителство о твомъ пріятельству съ Пугачевымъ и о путованю съ ньимъ како тако дочути. Но я се надамъ, да стварь ова никаква зла слѣдства имати неће, и да ћешъ се ты предъ комисіомъ оправдати. Не бой се, па полази.“ Савѣсть є моя была чиста, я се суда бояо нисамь: но мысао, да ћу любезну мою може быти текъ после неколико іоштъ мѣсеційи видити — мене є устрашавала. Подвозъ є быо готовъ. Зуринъ се са мномъ пріятельски опрости. Мене посаде на кола. Са мномъ сѣдну два хусара съ голима сабляма, и я пођемъ великимъ друмомъ.

Глава XIV.

Судъ.

Мірская молва —
Морская волна.

Пословица.

Я самъ знао, да самъ найвише зато было кривъ, што самъ самовольно изъ Оренбурга отишао. Но я самъ се лако могао оправдати. Поєдинце на непріятеля изилазити, не само да ніє было забрањено, но іоштъ свима силама было є ободравано. Я самъ могао быти окривљенъ за мою прекомѣрну наглость, а не за непослушность. Могао самъ и зато доћи у велико подозрѣнѣ, ако доказано буде, што самъ се више пута съ Пугачевымъ састаяо, а то су многи видили. На цѣломъ момъ путу мысліо самъ о чему ће ме пытати, и рѣшимъ се предъ судомъ исказати праву истину, надаюћи се, да ћу се текъ тимъ само єдинымъ начиномъ оправдати и спасти моћи.

Дођемъ у Казанъ, кои є было опустошенъ и погорѣо. По улицама, у мѣсто домова, лежало є у гомилама углѣвлѣ, и подизали су се очаћени зидови кућа безъ крова и прозора. Ово су были трагови, кое є Пугачевъ иза себе оставіо. Мене одведу у тврдиню, цѣлокупну, у средъ погорѣлогъ града. Хусари предаду ме стражарећему официру. Онъ заповѣди, да се ковачъ доведе. На ноге ми метну путо и окую ме. После ме одведу у тавницу и оставе ме самогъ у єдной тесной и мрачной собурини, међу голимъ стѣнама и съ єднымъ прозорчићемъ, затвореным гвозденомъ решеткомъ.

Таковый почетакъ ніє мени никакво добро предсказиваo. Но я зато не изгубимъ надежду, и не дођемъ у очаянђ. Я прибђгнемъ къ утђхи, коіой сви несрећни прибђгаваю: помолимъ се Богу съ чистымъ срцемъ и мирно заспимъ, не мыслећи шта ће са мномъ быти.

Сутраданъ тавничный стажаръ мене разбуди, и яви ми, да ме зову у комисію. Два войника одпрате ме преко авліе у командантову кућу, зауставе се у предсобици, а єданъ одъ ньи оде унутра.

Я уђемъ у салу доста широку. За столомъ, покривенымъ артіяма, сђдила су два човђка, старый ђенералъ, изгледа строгогъ и ладнокрвногъ, и младый гардійскій капетанъ, око двадесетъ и осамъ година, лђпе споляшности, хитаръ и слободанъ у саобраштеню. Кодъ прозора сђдіо є секретаръ за особитымъ столомъ съ перомъ за увомъ, нагнутъ на артію, готовъ записивати моє рђчи. Почне се испытъ. Мене запытаю како се зовемъ и шта самъ? Ђенералъ запыта, да ли самъ я сынъ Андріе Петровића Гринева? И на мой одговоръ рече сурово: „Штета, што тако поштенъ отацъ има тако не достойногъ сына!“ Я спокойно одговоримъ: да се, ма како да су тужбе противъ мене велике, надамъ, да ћу се истинитима одговорима моима оправдати и опрати. Увђраванђ моє нђму се не допадне. „Ты си братацъ брзъ,“ рече онъ мени намргођенъ; „но видили смо мы и таковы.“

Тада ме онай младый човђкъ запыта: каквымъ случаємъ и у коє самъ доба стао у службу кодъ Пугачева, и у каквима є службама онъ мене употрелявао?

Я съ негодованђмъ одговоримъ, да я као официръ и дворанинъ ни у какву службу кодъ Пугачева ступити и никакве дужности одъ нђга примати нисамъ могао.

„Но како,“ прослови мой испытатель, „дворанинъ и официръ бы поштеђенъ одъ самозванца, кадъ є онъ у исто време све нђгове другове безсрамно потукао? Како се истый тай официръ и дворанинъ части съ бунтовницима, прима одъ главногъ злочинца дарове, бунду, коня и новце? Одъ куда є прои-

зишло тако страно пріятельство, и на чему є оно основано, є ли на издайству, или по крайньой мѣри на гнусной и преступной малодушности?“

Я самъ быо здраво ожалошћенъ рѣчма гвардійскогъ официра, и съ ватромъ поченемъ се правдати. Я самь казивао, како се почело моє познанство съ Пугачевымъ у пустиньи, како ме є при узећу тврдинѣ Бѣлогорске познао и поштедіо. Я покажемъ, да є истина, да самь безсавѣстно учиніо, што самь бунду и коня приміо, но да самь тврдиню Бѣлогорску до последнѣ крайньости браніо. Найпосле, я се позовемъ и на мога ћенерала, кои засвѣдочити може мою усрдность у време опасне обсаде Оренбурга.

Строгій старацъ узме са стола отворено писмо и стане га на гласъ читати:

„На пытанѣ ваше преузвышености у обзиру прапоршчика Гринева, є ли онъ умѣшанъ у овдашнѣ побуне, и є ли одлазіо на састанакъ къ зликовцима, службе не дозволѣный, и дужности заклетве противный, објаснити имамъ часть: истый прапоршчикъ Гриневъ налазіо се у служби у Оренбургу одъ почетка Октобра 1773. године до 24. Фебруара ове године, у кои є данъ онъ изъ града отишао, и одъ то доба ніє се више у моіой команди појавіо. А чує се одъ добѣгши, да є быо кодъ Пугачева на селу, и съ ньимъ да є одма отишао у тврдиню Бѣлогорску, у коіой є пре у служби налазіо се; што се тиче нѣговогъ владаня, то я могу. . . . “ Ту прекине своє читанѣ и рече ми сурово: „Шта ћешъ садъ рећи на твоє оправданѣ?“

Я самь хотѣо продужити, као што самь почео, и објаснити мою свезу съ Маріомъ Ивановномъ, тако искрено, као и све остало. Но уѳданпутъ сѣтимъ се, да то неће быти добро. Мени доће у главу, ако ню споменемъ, то ће и ню комисія позвати на одговоръ, име ће нѣно међу именима гнусны злочинаца записано быти и она ће сама съ ньима очи на очи изићи морати — та ужасна мысао тако мене порази, да се смутимъ и забунимъ.

Судіє моє, почевши, чиняше ми се, саслушавати одговоре моє съ некомъ благонаклоности, буду на ново предубѣђени противъ мене, видећи мою смутню.

Гвардійскій официръ рече, да ме изведу очи на очи са главнымъ обтужителѣмъ моимъ. Ђенералъ заповѣди довести *синоћнѣгъ злочинца*. Я се са живости окренемъ къ вратма, очекујући долазакъ мога тужителя. За неколико тренућа загрме окови, врата се отворе, и уђе — Швабринъ. Я се зачудимъ нѣговой промѣни. Онъ є было страшно слабъ и бледъ. Коса нѣгова, не давно црна као смола, сасвимъ є осѣдила: широка брада нѣгова была є замршена. Онъ повтори обтуженя своя слабымъ но постоянымъ гласомъ. По нѣговимъ рѣчма, я самъ одъ Пугачева было посланъ у Оренбугъ за шпіуна; да самъ свакій данъ изилазіо на битку и предавао му писмена извѣстія о свему, шта се у граду ради; да самъ се найпосле явно предао самозванцу съ ньимъ ишао изъ тврдинѣ у тврдиню трудіо се свакояко своє друштво у погибель довести, да бы ньина мѣста заузети, и наградама, коя є самозванацъ раздавао, ползовати се могао. Я самъ саслушао нѣга ћутећи и было самъ доволянъ єднымъ, што име Маріє Ивановне гнусный зликовацъ изустіо ніє; можда зато, што є у срцу нѣгово мъ тиняла искра истогъ чуства, коє є и мене у ћутаню задржавало, — но то макако да є было, име кѣери бѣлогорскогъ команданта ніє было произнешено у присуству комисіє. Я се утврдимъ іоштъ болѣ у момъ намѣреню, и кадъ су ме судіє пытали: чимъ могу опроврнути доказиваня Швабрина, я одговоримъ, да се држимъ првога мога изяснѣня, и ништа друго за оправданѣ моє казати не могу. Ђенералъ заповѣди насъ извести. Мы изиђемо одма. Я спокойно погледимъ на Швабрина, но не проговоримъ му ни рѣчи. Онъ се злобно насміє, прихвати своє окове, претече мене и ускори своє кораке. Мене опетъ одведу у тавницу, и одъ то доба нису ме више испытивали.

Я нисамъ было очевидацъ свега, о чему бы ми требало читателя обавѣстити; но я самъ тако често о томъ приповѣдке слушао, да су се и найманѣ подробности у мою паметъ урезивале, и као да ми се чиняше, да самъ я свуда не видимо присуствовао.

Марію Ивановну са искрености, съ коіомъ су се люди стары времена одликовали, мои родитељи приме. Они су видили благодать божію у томъ, што

су имали прилику усвоити и уродити несрећну сироту. Они се съ њомъ брзо сроде, зато, што није можно было ню познавати, а не любити є. Моя любавь къ њой моме се отцу већъ не чиняше да є лакомысленость — — — а мати є то и желила, да се Пера нѣнъ съ лѣпомъ капетановомъ ћеркомъ ожени.

Гласъ да су ме затворили, порази сву мою породицу. Марія Ивановна тако є просто исказала моимъ родительима чудно познанство моє съ Пугачевымъ, да є то не само њи ублажило, већъ су се они іоштъ томе изъ чистогъ срца сміяли. Отацъ није могао вѣровати, да самъ се я могао у гнусно бунтовничко друштво умѣшати, коє є намѣравало низвргнути престолъ и истребити племе дворанско. Онъ є строго испытивао Савельића. Старацъ није утаяо, да є нѣговъ младый господинъ бывао у гостима кодъ Емилька Пугачева, и да є зликовацъ милостивъ быо према нѣму; но заклиняо се, да онъ ни за какво издайство чуо није. Стари се ублаже, и съ нестрплѣнѣмъ добаръ гласъ очекиваху. Марія Ивановна врло є была ожалошћена, но ћутала є; єръ є одвећъ была стыдльива и пазльива.

Проће неколико недѣля . . . . Уєданпутъ добыє отацъ изъ Петрбурга писмо одъ нашегъ сродника кнеза * * *. Кнезъ є нѣму писао о мени. После обичногъ почетка, онъ му явля, да су подозрѣня на мене, да самъ се съ бунтовницима подразумѣвао, на несрећу, освѣдочена, да бы мене примѣрна казань постигла была, но да є государыня, уважаваюћи заслуге и године отца, рѣшила се помиловати преступногъ сына, и избавляюћи нѣга одъ смртне казни, осудила га є само у удалѣный край Сибира на вѣчито заточенѣ.

Овай не очекиваный ударъ у мало што мога отца убіо није. Онъ изгуби обично своє постоянство и тугованѣ нѣгово (обично нѣмо) изливало се у горкима уздисаима. „ Шта! “ говораше онъ изванъ себе. „Сынъ мой учествовао у умышляима Пугачева! Боже праведный, шта самъ дочекао! Государыня избавля га одъ казни! Є ли тимъ мени што лакше? Казань није страшна: мой прадѣдъ умро є у битки, до последнѣгъ конца живота свога доказуюћи, да є по-

штовао свою савѣсть за светиню; и отацъ мой пострадао є такође съ Волинскимъ и Хруштевымъ. Но дворанинъ да ніе вѣранъ свіой заклетви, да се саєдини съ разбойницима, съ убицама, съ бѣгуначкимъ простацима! . . . Стыдъ и срамъ нашему роду! — Уплашена нѣговымъ очаянѣмъ мати ніе смѣла предъ ньимъ плакати и старала се како ће га ободрити, говорећи да ніе истина што се о мени мысли и што се о мени говори. Отацъ мой быо є неутѣшанъ.

Марія Ивановна мучила се већма одъ свію. Будући увѣрена да самъ се я могао оправдати, да самъ само хотѣо, нагађала є она истину, и држала є себе са виновницу моє несреће. Она є сакривала одъ свію своє сузе и страданя, а међутимъ непрестано мыслила є о средствима како ће мене спасти.

Єданпутъ у вече отацъ є сѣдіо на диванани, превртући листове придворногъ календара, но мысли нѣгове быле су далеко, и садашнѣ читанѣ ніе производило надъ ньимъ обичногъ своегъ дѣйства. Онъ є звиждућкао старинскій маршъ. Мати ћутећи плела є, сузе су кадкадъ капляле на пѣнъ посао. Уєданпутъ Марія Ивановна, коя є ту за своимъ посломъ сѣдила, рече, да є не обходима нужда приморава у Петрбургъ ићи, и да моли да є каквомъ приликомъ тамо пошлаю. Мати се здраво ужасне и рече: „А шта ћешъ ты у Петрбургу?... Заръ хоћешъ и ты Маріо Ивановна да насъ оставишъ?“ Марія Ивановна одговори, да сва будућа судбина нѣна зависи одъ овогъ пута, да она као кћи човѣка, кои є за вѣрность свою пострадао, иде искати покровителства и помоћи у силны людій.

Отацъ мой спусти главу: свака рѣчь, коя є нѣга на мниму кривицу сына нѣговогъ опоминяла, была му є досадна, и као бичъ за нѣга. „Иди любезна!“ рече онъ ньойзи, уздишући. „Мы твоіой срећи препоне правити нећемо. Дао ти Богъ за младожењу доброгъ човѣка, а не обезчашћеногъ изданцу.“ Онъ устане и изиће наполъ.

Марія Ивановна оставши сама съ матеромъ одъ чести откріе іой своя намѣреня. Мати є моя плакала, и молила є Бога да она срећно намѣру свою ка концу приведе. Марію Ивановну съ потребнимъ

єтварма снабдѣду, и после неколико дана крене се она на путъ съ вѣрномъ Палашомъ и вѣрнымъ Савељићемъ, кои, силомъ одъ мене раставлѣнъ, тѣшіо се по крайньой мѣри мысли, да служи нареченой моіой невѣсти.

Марія Ивановна срећно дође у Софію и дознавши, да се дворъ у то време у Царскомъ Селу налази, рѣши се ту остати. Ню одведу на конакъ у єданъ рогаль за преградкомъ. Жена надзирателя съ ньомъ се одма упозна и каже іой да є она сродница придворногъ єдногъ пећара и да се посветила у све тайне придворногъ живота. Она є казивала, у кои сатъ государыня обично устає, каву піє, прохаћа се, шта є изволила синоћъ сама за трапезомъ говорити; кога є у вече къ себи пуштала; єднымъ словомъ Ана Власѣвна была є одъ неколико листова списакъ историчкій, кои бы драгоцѣнъ за потомство быти могао. Марія Ивановна слушала є ню съ вниманѣмъ. Оне оду у башту. Ана Власѣвна казивала є исторію свакогъ редосада и свакога мостића, и кадъ се доста находаю, оне се врате на станиште, єдна съ другомъ врло задовольна.

Другій данъ у ютру рано Марія Ивановна устане, обуче се и полагано оде у башту. Ютро є было лѣпо, сунце є освѣтлявало врхове липа, ков су већъ одъ ладніегъ воздуха єсенѣгъ жутити почеле. Широко єзеро блистало се непокретно. Лабудови, покоємъ ноћи одморни, гордо су запливавали исподь крша брегъ осѣњаваюћа. Марія Ивановна ишла є краємъ прекрасне шумице, у коіой текъ што є дигнутъ быо споменикъ у славу скорашньи побѣда грофа Петра Александровића Румянцева. Уєданпутъ єдно бѣло мало англійско псетанце залає и потрчи ньой на сусрѣтъ. Марія Ивановна уплаши се и стане. У то исто тренуће чу се пріятный женскій гласъ: „Не бой се, неће уєсти.“ И Марія Ивановна види госпу сѣдећу на клупици спроћу споменика. Марія Ивановна сѣдне на другій край клупице. Госпа є ню милостиво погледала; а Марія Ивановна, одъ своє стране неколико путій косо погледавши є, мѣрила є очима одъ ноге до главе. Она є имала на себи бѣлу хальину, спаваћу капу и ћуракъ. Виђаше се да има око четрдесетъ година. Лице нѣно пуно и

румено изражавало є достоянство и спокойство, а плаве очи и лакій насмѣхъ имали су преласть не изясньиву. Госпа прва прекине ћутанѣ.

„ Вы безъ сумнѣ нисте одавдѣ ?“ рече она.

— Тако є : я самъ текъ синоћъ дошла изъ провинціе.

„ Вы сте дошли съ вашимъ родительима ? “

— Не. Я самъ дошла сама.

„ Сама ! Но вы сте іоштъ млада ?“

— Я немамъ ни отца ни матере.

„ Вы овдѣ безъ сумнѣ морате посла имати ? “

— Имамъ. Я самъ дошла да поднесемъ прошню государинъи.

„ Вы сте сирота; безъ сумнѣ, вы се тужите на неправду и обиду.

— Не. Я самъ дошла милости молити, а не правосудія.

„ Дозволите ми пытати, ко сте вы?“

— Я самъ кћи капетана Миронова.

„Капетана Миронова ! онога истогъ, што є было командантомъ у єдной одъ оренбуржки тврдиня ? “

— Тако є.

Госпа виђаше се, да є была тронута. „Опростите ми,“ рече она іоштъ умилнімъ гласомъ, „што се я мѣшамъ у вашъ посао ; но я се налазимъ при двору: изясните мени, у чему се састои ваша молба, и може быти да ћу вамъ моћи помоћи.“

Марія Ивановна устане и съ поштованѣмъ благодари іой. Къ непознатой госпи привлачило є ню срце нѣно, и уливало повѣренѣ. Марія Ивановна извади изъ нѣдара смотану хартію и пружи є непознатой своіой покровительици, коя га стане читати за себе.

Съ почетка читала є она по видимомъ внимателно и съ благимъ срцемъ, но уєданпутъ лице се нѣно промѣни — и Марія Ивановна, коя є очима на сва нѣна движеня сматрала, уплаши се одъ строгогъ израженя лица тога, коє є пре єдногъ тренућа тако пріятно и спокойно было.

„Вы молите за Гринева ?“ рече госпа ладнокрвно. „Императрица не може нѣму опростити. Онъ се придружіо къ самозванцу не изъ незнаня и лако-

мыслености, но као развраћеный и опасный невалялацъ.“

— О, неправде! — рече мало ясніе Марія Ивановна.

„Како, неправде!“ прослови госпа, сва зажарена.

— Неправда, Богъ є свѣдокъ, неправда! Я знамъ све, и све ћу вамъ казати. Онъ се мене ради подвргао свему, што га є постигло. И што се онъ предъ судомъ оправдао ніе, то се зато збыло, што мене ніе хотѣо ту мѣшати. — Ту она съ ватромъ приповѣди све, што є већъ познато моме читателю.

Госпа є саслушала съ вниманѣмъ. „Гдѣ сте се настанили?“ запыта она после; и чувши, да кодъ Ане Власѣвне, проговори смѣшећи се: „А, знамъ! молимъ, не казуйте никомъ о нашемъ састанку. Я се надамъ, да вы нећете за дуго очекивати одговора на ваше писмо.“

Съ тима рѣчма она устане и оде у густый редосадъ дрва, а Марія Ивановна врати се къ Ани Власѣвной, пуна радостне надежде.

Домаћица є жалила ню, што є она тако рано изъ собе изишла, говорећи, да є то убитачно за здравлѣ млады дѣвояка, особито сада у єсенѣ време. Она донесе самоваръ, и после чаше чая, текъ што почне исторію безъ края и конца о двору, кадъ, уѣданпутъ, дворске каруце стану предъ ходникомъ, и собный служитель уће съ обявлѣнѣмъ, да є государыня изволила къ себи позвати дѣвойку Миронову.

Ана Власѣвна зачуди се и насміе се. „Ахъ ты Господи!“ викне она. „Государыня зове васъ у дворъ. Како є она за васъ дознала? Како ћете вы господична отиѣи предъ императрицу? Вы, я се плашимъ, ни уѣи нећете знати по придворномъ обичаю .... Нећу ли я съ вама иѣи? Тако да, я ћу васъ буди у чему предохранити. И како ћете вы иѣи у путномъ одѣлу? Хоћемо ли послати бабици по нѣну жуту мараму?“ Служитель яви, да ће государыньи угодно быти, ако Марія Ивановна оде сама, и у томъ, у чему се нашла. Другачіе ніе могло быти. Марія Ивановна сѣдне у каруце и поће у дворацъ, спровоћена савѣтима и благословима Ане Власѣвне.

Марія Ивановна осећала є напредъ рѣшенѣ наше судбе; срце є нѣно силно у грудима нѣнимъ било. За неколико минута каруце стану предъ дворцемъ. Марія Ивановна са страхомъ пође по степенима. Врата се предъ ньомъ отворе на двое, она прође крозъ многе празне великолѣпне собе, собный служитель показиваше іой путъ. Найпосле дође она къ затворенымъ вратма, онъ іой каза, да ће є овай часъ пріявити, и остави є саму.

Мысао да ће видити императрицу и да ће предъ ню лично изићи, тако є уплаши, да се она єдва на ногама држати могаше. За єдно тренуће врата се отворе, и она у собу государинѣ уђе.

Императрица сѣдила є за своимъ туалетомъ. Ню су неколико одъ придворны великаша окружавали, кои съ почасти пропусте Марію Ивановну. Государиня іой се умилно окрене, и Марія Ивановна позна у ньой ону госпу, коіой се она онако искрено пре неколико магновеня исповѣдила. Государиня зовне є и рече іой: „Я се радуємъ, да самь могла дану вамъ рѣчь одржати и испунити вашу прошню. Дѣло є ваше свршено. Я самь извѣштена о невиности вашегъ младоженѣ. Ето вамъ писмо, кое ћете сами морати однети вашемъ будућемъ свекру.“

Марія Ивановна прими писмо съ дркћућомъ рукомъ, и заплакавши се падне къ ногама императрице, коя є дигне и полюби. Государиня се съ ньомъ дуго разговарала. „Знамъ да вы нисте богата“ рече она; „но я самъ дужна кћери капетана Миронова. Не старайте се за будућность. Я ћу се старати да уредимъ ваше станѣ.“

Излюбивши несрећну сироту, государиня є одпусти. Марія Ивановна врати се у истима придворнима каруцама. Ана Власѣвна нестрпљиво дочекавши да се поврати, загушивала є пытаньима, на коя є Марія Ивановна одговарала коєкако. Ана Власѣвна, ма да и нієбыла задовольна съ нѣнимъ збунѣнимъ одговорима, но она є то приписивала провинціялной простоти, и праштала іой великодушно. Истый данъ Марія Ивановна, не марећи да се по Петрбургу прође, натрагъ се врати у село . . . .

Овдѣ престаю записци Петра Андрієвића Гринева. Изъ породичны преданія извѣстно є, да є онъ было пуштенъ изъ сужанства съ концемъ 1774. године, но и онъ є морао по заповѣсти присуствовати при казни Пугачева, кои є нѣга у гомили познао и главомъ на нѣга мануо, коя за магновенѣ мртва и окрвавлѣна показана є была народу. На скоро затимъ Петаръ Андрієвићъ вѣнча се съ Маріомъ Ивановномъ. Потомство є ньіово срећно живило у симбирской губерніи. На тридесетъ врстій одъ * * * налази се село, принадлежеће десеторици властелима. У єдномъ одъ бояpски двораца чува се собственоручно писмо Екатерине II. подъ стакломъ у раму. Оно є писано отцу Петра Андрієвића и садржи у себи оправданѣ нѣговогъ сына и похвале ума и срца кћери капетана Миронова.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
У БЕОГРАДУ